

Voorlichting en preventie op het Ichthus College

Auteurs: Jacolina Kieboom en Esther van de Pol
Afstudeerbegeleider: Mw. E. Lam
Praktijkbegeleider: Dhr. E. Smits
Juli 2012

Voorlichting en preventie op het Ichthus College

Scriptie over een integrale aanpak
betreffende voorlichting en preventie
op het Ichthus College te Veenendaal,
waarbij leerlingen leren gezonde keuzes te maken

Opdrachtgever: Ichthus College te Veenendaal

Auteurs: Jacolina Kieboom en Esther van de Pol
Opleiding: Sociaal Pedagogische Hulpverlening
School: Christelijke Hogeschool Ede
Klas: S4C(2) en S4B(4)
Studentnummers: 081236 en 080614

Afstudeerbegeleider: Mw. E. Lam
Praktijkbegeleider: Dhr. E. Smits

Juli 2012
© Christelijke Hogeschool Ede

Inhoudsopgave	2
Samenvatting	2
Voorwoord	2
Leeswijzer	2
Hoofdstuk 1 Inleiding en achtergrond.....	2
Hoofdstuk 2 Opzet en werkwijze	2
Hoofdstuk 3 Resultaten vooronderzoek.....	2
Hoofdstuk 4 Resultaten literatuuronderzoek	2
Hoofdstuk 5 Resultaten praktijkonderzoek	2
Hoofdstuk 6 Samenvatting en conclusie deelvraag 1 en 2	2
Hoofdstuk 7 Beschrijving aanbod.....	2
Hoofdstuk 8 Conclusie, discussie en aanbevelingen	2
Bijlage 1 Referenties.....	2
Bijlage 2 Vragenlijst vooronderzoek.....	2
Bijlage 3 Grafieken vooronderzoek	2
Bijlage 4 Vragenlijst interview leerlingen	2
Bijlage 5 Vragenlijst interview docenten	2
Bijlage 6 Interviewfragmenten.....	2
Bijlage 7 Kernlabelschema	2

In opdracht van het Ichthus College te Veenendaal is onderzoek gedaan naar aanbod van voorlichting en preventie dat past bij de school en haar leerlingen. Hierbij gaat het om de ondersteuning van haar leerlingen bij het maken van gezonde keuzes. Doel was allereerst het Ichthus College informatie aan te leveren op basis waarvan zij zou beslissen welke thema's prioriteit zouden krijgen in haar aanbod. De tweede doelstelling was om vervolgens voor de gekozen thema's aanbod te selecteren en vergelijken en om te beschrijven hoe dit aanbod geïntegreerd kan worden binnen de school.

Om een beeld te krijgen van welke thema's vooral spelen onder de leerlingen van het Ichthus College en op basis waarvan zij keuzes maken, zijn in een vooronderzoek enquêtes onder hen gehouden. Hierbij zijn van elk leerniveau en leerjaar twintig leerlingen geënquêteerd. Daarna is literatuuronderzoek gedaan om erachter te komen in hoeverre jongeren in deze leeftijdsfase gezonde keuzes maken. Door middel van dit literatuuronderzoek is tevens de vraag beantwoord welke beschermende en belemmerende factoren het maken van gezonde keuzes door jongeren beïnvloeden. Vervolgens is een praktijkonderzoek uitgevoerd in de vorm van interviews. Hierin werd onderzocht welke ondersteuning leerlingen van het Ichthus College nodig hebben om gezonde keuzes te kunnen maken.

Op grond van de verkregen onderzoeksgegevens heeft het Ichthus College aangegeven aan welke twee thema's zij in haar voorlichting- en preventieaanbod prioriteit wil geven. Dit zijn de thema's 'media en internet' en 'seksualiteit'. Ook zijn op basis van het onderzoek en door de school gestelde randvoorwaarden criteria opgesteld, om aan te geven wat voor aanbod passend zou zijn bij het Ichthus College. Op grond van deze criteria is aanbod geselecteerd op het gebied van media en internet en seksualiteit. Er bleken vier programma's passend te zijn. Het gaat aanbod over media en internet van Stichting Voorkom!, de modules over seksualiteit en over media van No Apologies, het lespakket Be-Loved over seksualiteit en het project No Nonsense over dit thema. Deze programma's zijn met elkaar vergeleken.

Op basis van het onderzoek is een werkdocument ontwikkeld. Hierin wordt een overzichtstabel gegeven met daarin een puntsgewijze beschrijving van passend aanbod voor het Ichthus College op de genoemde thema's. Ook zijn hierin aanbevelingen beschreven voor de keuze van aanbod door het Ichthus College en de integratie van dit aanbod. Hierin wordt genoemd dat het belangrijk is om bij het kiezen van aanbod vooral te letten op de inhoud en vorm van het programma en de manier waarop ouders en docenten worden betrokken. Verder is aan het Ichthus College aanbevolen voldoende aandacht en tijd te besteden aan het integreren van het aanbod en op organisatorisch gebied maatregelen te treffen.

Voor u ligt onze scriptie 'Voorlichting en preventie op het Ichthus College'. Het is het resultaat van ons afstudeeronderzoek naar een passende integrale aanpak betreffende voorlichting en preventie op het Ichthus College te Veenendaal. Met deze scriptie ronden wij de studie Sociaal Pedagogische Hulpverlening af. Vol verwachting en enthousiasme begonnen we aan onze afstudeeropdracht en we zijn tevreden met het resultaat.

Het Ichthus College had de doelstelling haar leerlingen te helpen bij het maken van gezonde keuzes. In dit onderzoek hebben we daarom ten eerste verkend welke hoofdthema's spelen onder 12-18-jarigen. Vervolgens hebben we onderzocht in hoeverre jongeren op het gebied van deze thema's gezonde keuzes (kunnen) maken. Ook onderzochten we op welke thema's hiervan leerlingen met name ondersteuning nodig hebben en hoe deze ondersteuning eruit zou moeten zien. Op grond hiervan is binnen het Ichthus College de keuze gemaakt om prioriteit te geven aan de thema's 'media en internet' en 'seksualiteit'. Voor deze thema's hebben we een werkdocument ontwikkeld, waarin we aanbevelingen doen voor een integrale aanpak. In deze scriptie is te lezen hoe we tot dit werkdocument zijn gekomen.

In het eerste hoofdstuk van deze scriptie leest u de inleiding en achtergrond van het onderzoek. In hoofdstuk twee wordt de opzet en werkwijze van de gebruikte onderzoeksmethoden beschreven. In de daarop volgende hoofdstukken (drie, vier en vijf), kunt u de resultaten van het voor-, literatuur- en praktijkonderzoek vinden. Daarbij zijn de beschrijvingen van het literatuur- en praktijkonderzoek de antwoorden op de deelvragen één en twee. Vervolgens is in hoofdstuk zes een samenvatting en conclusie gegeven van de resultaten van de eerste twee deelvragen. In hoofdstuk zeven is het antwoord op de deelvragen drie en vier te lezen. In hoofdstuk acht zijn de conclusie, discussie en aanbevelingen beschreven. Deze aanbevelingen vormen samen met een overzichtstabel over het aanbod de basis van het werkdocument.

We willen onze afstudeerbegeleidster, mevrouw Lam bedanken voor de tijd en moeite. Zonder haar waardevolle adviezen en feedback had ons onderzoek nooit dit resultaat opgeleverd. Naast onze afstudeerbegeleidster willen we onze praktijkbegeleider, de heer Smits, bedanken. Hij heeft ons veel vertrouwen gegeven en er steeds voor gezorgd dat de communicatie met het Ichthus College soepel verliep. Verder bedanken we de leden van het platform en de leden van het zorgteam van het Ichthus College. Zij gaven ons de mogelijkheid een bijdrage te leveren aan dit project. Daarbij bedanken we van het Ichthus College alle andere personeelsleden en leerlingen die, in wat voor vorm dan ook, aan ons onderzoek hebben bijgedragen. Zonder hun inzet en hulp had dit onderzoek niet uitgevoerd kunnen worden. Ook gaat onze dank uit naar de verschillende organisaties en anderen die ons informatie hebben gegeven. Daarnaast bedanken we onze ouders, broer(tje)s, zusjes, vriend en vriend(inn)en en alle anderen die ons tot steun zijn geweest tijdens het proces. Ten slotte is aan God alle eer voor de ontvangen wijsheid en kracht.

We hopen dat deze scriptie bijdraagt aan professionele voorlichting en preventie aan leerlingen van het Ichthus College.

Jacolina Kieboom en Esther van de Pol
Ede, 6 juli 2012

Definities

De hieronder genoemde termen komen in het onderzoek voor en zullen daarom eerst nader gedefinieerd worden.

- Jongere(n)/adolescent(en): jongeren in de leeftijd van twaalf tot achttien jaar. Deze termen worden gebruikt wanneer gesproken wordt over gegevens vanuit de literatuur. Het gaat hierbij niet specifiek over leerlingen van het Ichthus College, maar over jongeren/adolescenten in het algemeen (dit geldt alleen voor de hoofdstukken één en twee).
- Leerling(en): leerlingen van het Ichthus College, waar vanuit enquêtes of interviews over gesproken wordt (dit geldt alleen voor de hoofdstukken één en twee).
- Peers: leeftijdgenoten.
- Peerpressure: (groeps)druk van leeftijdgenoten.
- Ouders: ouder(s)/verzorger(s) van jongeren/adolescenten in het algemeen of specifiek van leerlingen van het Ichthus College.
- Hij/hem: dit kan ook gelezen worden als zij/haar. De mannelijke vorm wordt gebruikt om de leesbaarheid te bevorderen.
- De school: het Ichthus College.
- Platform: het voorlichting- en preventieplatform van het Ichthus College.

Verwijzingen

In deze scriptie is gebruik gemaakt van verschillende verwijzingen die hieronder toegelicht worden.

6

Als in de tekst verwezen wordt naar literatuur, is dit gedaan volgens de APA-normen. In de bijlage 'referenties' zijn de volledige bronnen weergegeven. Dit is eveneens gedaan volgens de APA-normen.

In hoofdstuk 5, resultaten van het praktijkonderzoek, wordt naar interviews verwezen. Deze verwijzing staat tussen haakjes achter de betreffende tekst. Als eerste worden twee cijfers genoemd. Deze staan respectievelijk voor het kernlabel- en labelnummer. De letter na de dubbele punt staat voor het interview waarin het fragment voorkomt. Het getal daarachter staat voor het fragmentnummer. Als er bijvoorbeeld '1.2: C32' staat, betekent dit dat het gaat om het tweede label van kernlabel één. Het fragment is genoemd in interview C en heeft nummer 32. Door middel van deze codering is in de bijlagen (Bijlage 6; Interviewfragmenten en Bijlage 7; Kernlabelschema) terug te vinden waar de genoemde tekst op gebaseerd is.

Dit hoofdstuk bevat de achtergrond van het onderzoek. Eerst komen de aanleiding en motivering aan bod. Daarna worden achtereenvolgens de probleem-, vraag- en doelstelling beschreven. Vervolgens worden de doelgroep en de context van dit onderzoek benoemd. Ten slotte komen het theoretisch kader van dit onderzoek en de relatie met 'de creatieve professional' aan bod.

Aanleiding en motivering

Judith is pas veertien jaar en heeft al veel van de wereld gezien. Ze rookt en blowl en zegt dat ze dit lekker vindt. Dat heeft ze 'van jongens op school geleerd'. Ze gaat veel met hen om en deelt ook het bed met een paar van deze vrienden. Ze lijkt ongelukkig. De school maakt zich zorgen over Judith, omdat ze spijbelt en omdat haar resultaten niet al te best zijn. (De naam Judith is gefingeerd.)

Dit is een ervaring vanuit de derdejaarsstage van Esther. Veel jongeren hebben soortgelijke problemen als Judith (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2009b; CBS, 2010; Schoemaker & Schrijvers, 2008). De ongezonde keuzes die zij maken hebben negatieve gevolgen voor hun ontwikkeling. We vinden het daarom belangrijk dat jongeren ondersteuning krijgen zodat ze (leren) gezonde keuzes maken. Het Ichthus College wil hierin als christelijke school een verantwoordelijkheid nemen door voorlichting en preventie aan te bieden. Dit schooljaar (2011-2012) is op het Ichthus College een platform opgezet, met als doel na te gaan welke thema's belangrijk zijn voor voorlichting en preventie en op welke zij daarvan ondersteuning wil bieden aan haar leerlingen. Dit onderzoek zal een belangrijke bijdrage leveren aan het realiseren van dit doel.

Probleemstelling

In de samenleving is te zien dat veel jongeren ongezonde keuzes maken. In 2010 rookte bijvoorbeeld ruim 30% van de vijftienjarigen (CBS, 2010) en in 2007 was het percentage van binge drinken¹ onder 15-jarigen bijna 50% (Monshouwer et al., 2008). Ook maken jongeren tussen de vijftien en negentien jaar gemiddeld 35,7 uur per week gebruik van media (Van Dijk, 2012). Ongezonder lijnen komt voor onder 33% van de meisjes en 23% van de jongens van twaalf tot achttien jaar (Dekker, 2007). Daarnaast voldoet volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek slechts 27% van de 12-18-jarigen aan de Nederlandse Norm Gezond Bewegen voor jongeren. Verder zijn jongeren gemiddeld zeventien jaar als ze geslachtsgemeenschap hebben en gebruiken ze niet altijd anticonceptie (De Graaf et al., 2005). Gezien deze cijfers, valt het te verwachten dat dit soort thema's ook op het Ichthus College spelen, aangezien haar leerlingen zich in dezelfde leeftijdsfase bevinden. Zij is weliswaar een christelijke school, maar uit cijfers blijkt dat deze thema's onder christelijke jongeren niet minder spelen dan onder andere jongeren (Zaag, 2000; De Graaf et al., 2005; RutgersWPF, 2012).

Het Ichthus College wil als christelijke school haar leerlingen ondersteunen zodat ze (leren) gezonde keuzes maken. Zij beseft namelijk dat in de thuissituatie niet altijd voldoende ondersteuning wordt geboden. Het Ichthus College weet nog niet aan welke thema's zij voornamelijk aandacht wil besteden. Op dit moment is er nog geen integrale aanpak voor voorlichting en preventie ter ondersteuning van haar leerlingen. Wel wordt aan verschillende thema's al aandacht besteed. Zoals werd genoemd is dit jaar een platform opgericht om zich hiermee bezig te houden. Er kan dus geconcludeerd worden dat dit onderzoek relevant is voor het Ichthus College en haar leerlingen, want er wordt ingespeeld op actuele problematiek.

¹ Binge drinken: Overmatig excessief alcoholgebruik, met als doel om dronken te worden (Stolle, Sack & Thomasius, 2009).

Dat de thematiek actueel is blijkt verder uit de media aandacht hiervoor, bijvoorbeeld in het bekende programma 'Spuiten en slikken' (<http://bnn.nl>). Ook in de overheid komen thema's als genotmiddelen, media en internet, lichaam en seksualiteit aan bod. Op dit moment is er onrust op politiek gebied, maar het is wel bekend dat verschillende grote partijen in hun programma's aandacht besteden aan preventie in het onderwijs (PvdA, z.d.; Peetoom, 2012; GroenLinks, z.d.; SP, z.d.). Het is dus duidelijk dat dit thema, voorlichting en preventie op het voortgezet onderwijs, speelt op maatschappelijk niveau. Dit onderzoek richt zich echter op meso-niveau, namelijk specifiek op het Ichthus College, zij het tegen de achtergrond van de huidige maatschappelijke ontwikkelingen.

Vraagstelling

Hoofdvraag

Welke integrale aanpak² is het meest passend³ voor het Ichthus College als het gaat om voorlichting en preventie⁴, waarbij haar leerlingen⁵ leren gezonde keuzes⁶ te maken?

Deelvragen

1. In hoeverre maken jongeren in de leeftijd van twaalf tot achttien jaar gezonde keuzes⁷ en welke beschermende en belemmerende factoren beïnvloeden het maken van dergelijke keuzes?
 - a. Gelet op wat volgens algemene wetenschappelijke literatuur en vanuit christelijk wetenschappelijk oogpunt als (on)gezond gedefinieerd wordt?
 - b. Gelet op kennis, vaardigheden en attitude (kennen, kunnen en willen)?
 - c. Gelet op persoonlijke-, omgevings- en maatschappelijke factoren?
2. Welke ondersteuning hebben leerlingen van het Ichthus College nodig om gezonde keuzes te kunnen maken op het gebied van de hoofdthema's⁸?

Keuzemoment

Na het beantwoorden van de eerste twee deelvragen valt een keuzemoment. Het Ichthus College kiest hoofdthema's waarover zij voorlichting en preventie aan haar leerlingen wil aanbieden. Zij geeft aan op welk(e) (één á twee)hoofdthema('s) we ons in de deelvragen drie en vier zullen richten. Dit zal zij doen op basis van de antwoorden op deelvragen één en twee en haar eigen visie.

² Integrale aanpak: hiermee wordt bedoeld dat verschillende docenten en disciplines (samen)werken aan de hand van één aanpak. Hierin wordt duidelijk aan welke onderwerpen het Ichthus College aandacht zal besteden, in welke leerjaren de onderwerpen een plaats zullen krijgen en wie (extern/intern) deze aanpak zullen gaan uitvoeren.

³ Het meest passend: hiermee wordt bedoeld wat het beste aansluit bij de missie, visie en identiteit van het Ichthus College zoals genoemd op haar website. Evenals verschillende kerndoelen, visies en plannen geformuleerd in (beleid)documenten die binnen deze school aanwezig zijn.

⁴ Voorlichting en preventie: hieronder wordt verstaan kennisoverdracht (kennen), het aanleren van vaardigheden (kunnen) en het ontwikkelen van een attitude (willen) ter voorkoming van problematiek onder leerlingen, die ontstaat doordat zij ongezonde keuzes maken.

⁵ Leerlingen: deze term is gekozen als verzameling voor de begrippen jongeren, tieners, pubers, et cetera. Hieronder wordt verstaan alle leerlingen die op het Ichthus College ingeschreven staan in de verschillende niveaus en leerjaren. Meestentijds zal dit de leeftijdsgroep van twaalf tot en met achttien jaar betreffen.

⁶ Gezonde keuzes: om van gezonde keuzes te spreken is het nodig dat de leerlingen voldoende inhoudelijke kennis (kennen), de nodige vaardigheden (kunnen) en een positieve attitude (willen) hebben. Hierbij is het belangrijk dat de keuzes die zij maken een gezonde ontwikkeling niet in de weg staan. In dit onderzoek wordt gericht op gezonde keuzes met betrekking tot zichzelf.

⁷ Gezonde keuzes: hier gaat het om gezonde keuzes met betrekking tot zichzelf. Er wordt bij gezonde keuzes nader ingaan op een aantal relevante hoofdthema's, namelijk genotmiddelen, media en internet, seksuele voorlichting en seksuele weerbaarheid. Deze thema's zullen het uitgangspunt vormen in dit onderzoek. Tijdens het literatuuronderzoek is het mogelijk dat nieuwe hoofdthema's toegevoegd worden of dat er wijzigingen in aangebracht worden.

⁸ Hoofdthema's: hiermee worden de thema's bedoeld die tijdens het literatuuronderzoek (deelvraag 1) zijn ontdekt.

3. Welk aanbod⁹ op het gebied van voorlichting en preventie is in Nederland beschikbaar¹⁰ op het gebied van de (één á twee) gekozen hoofdthema's, dat het meest aansluit bij het Ichthus College¹¹ en de behoeften van haar leerlingen?
4. Op welke wijze kan het beschikbare aanbod op het gebied van voorlichting en preventie geïntegreerd worden in het curriculum en welke randvoorwaarden zijn daarvoor nodig?

Methodes

Deelvraag één zal beantwoord worden door middel van literatuuronderzoek. De tweede deelvraag wordt beantwoord door middel van praktijkonderzoek. Dit wordt gedaan in de vorm van interviews op het Ichthus College. Vervolgens zal na het keuzemoment, op basis van de één á twee gekozen hoofdthema's door het Ichthus College, antwoord op de deelvragen drie en vier gegeven worden. Een nadere beschrijving en verantwoording van de werkwijze is te vinden in hoofdstuk twee van deze scriptie.

Doelstelling

Algemeen

Dit onderzoek draagt bij aan de doelstelling dat jongeren leren gezonde keuzes te maken met betrekking tot zichzelf en hun leefstijl. Het Ichthus College kan door haar leerlingen te ondersteunen bijdragen aan gezond burgerschap in de maatschappij.

Specifiek

Het eerste doel is dat het Ichthus College op basis van literatuur- en praktijkonderzoek een onderbouwde keuze maakt als het gaat om aan welke hoofdthema's zij met name aandacht wil besteden in haar voorlichting- en preventieaanbod. Hiervoor zal een document overhandigd worden met de resultaten van dit literatuur- en praktijkonderzoek.

Het tweede doel is dat het Ichthus College een werkdocument heeft met daarin een beschrijving van passend aanbod voor één of maximaal twee door hen gekozen hoofdthema's. Hiervoor zal verschillend aanbod gezocht worden. Dit wordt vergeleken en getoetst aan praktische randvoorwaarden van het Ichthus College.

Doelgroep

De doelgroep van dit onderzoek bestaat uit alle leerlingen van het Ichthus College. Het betreft leerlingen van het voortgezet onderwijs van de opleidingsniveaus vmbo-t, havo en vwo. De leerlingen hebben doorgaans de leeftijd van twaalf tot en met achttien jaar.

Context

Het onderzoek zal worden gedaan bij, en in samenwerking met het Ichthus College te Veenendaal. Het Ichthus College is een christelijke school op reformatorische grondslag waar onderwijs wordt gegeven dat *'kwalitatief en eigentijds is, gericht op het ontdekken en ontwikkelen van individuele door God gegeven gaven en talenten'* (www.ichthuscollege.nl). De school is ingedeeld in 3 afdelingen, namelijk VMBO-t, onderbouw HAVO/ VWO en bovenbouw HAVO/VWO. Het aantal

⁹ Aanbod: hierbij zal eerst onderzocht worden wat al op het Ichthus College ingezet wordt. Op basis van wat hierin mist, zal specifiek gezocht worden naar preventie- en voorlichtingsprogramma's waarin dit wel geboden wordt.

¹⁰ Aanbod op het gebied van voorlichting en preventie in Nederland: hierbij worden twee tot drie aanpakken onderzocht en vergeleken per gekozen hoofdthema.

¹¹ Wat sluit hiervan aan bij het Ichthus College: dit wordt door het Ichthus College zelf bepaald, op grond van haar visie, missie en identiteit en de door haar gestelde randvoorwaarden.

leerlingen, dat de school bezoekt, ligt rond de 2100. Er werken ruim 200 onderwijzende en onderwijsondersteunende personeelsleden op de school. Het aanbod van voorlichting en preventie waarover dit onderzoek gaat, heeft betrekking op de volle breedte van de school.

Het Ichthus College wil *‘bijdragen aan het verwerven van kennis en vaardigheden met als doel leerlingen toe te rusten voor een vervolgopleiding en aan vorming om een plaats en taak als christen in de samenleving in te nemen, waarbij ze zich hun persoonlijke verantwoordelijkheid tegenover God, Zijn schepping en de naaste bewust zijn’* (www.Ichthus College.nl). In deze vorming en toerusting ziet zij het als haar taak haar leerlingen te leren omgaan met allerlei zaken waarmee zij in aanraking komen. Kernwaarden van het christelijk geloof zijn daarbij toonaangevend (www.Ichthus College.nl).

Theoretisch kader

In deze scriptie zal gebruik gemaakt worden van de ontwikkelingspsychologie, waarbij verschillende ontwikkelingsfasen centraal staan. De leerlingen waar het om gaat, bevinden zich in de adolescentiefase. Dit is een karakteristieke ontwikkelingsperiode, met daaraan verbonden specifieke ontwikkelings taken. In deze fase wordt van jongeren verwacht dat ze zelfstandiger worden, een identiteit gaan vormen en eigen keuzes maken (Van Aken, Slot & De Wit, 2007). Jongeren worden in de adolescentiefase steeds meer verantwoordelijk voor de keuzes die zij maken. Ook maken ze steeds meer belangrijkere keuzes (Kohnstamm, 2009). Het thema ‘gezonde keuzes’ is dus typerend voor hun leeftijdsfase. Daarbij zijn gezonde keuzes, keuzes die een gezonde ontwikkeling bevorderen, of in ieder geval niet belemmeren. Bij het maken van dergelijke keuzes is er een samenspel tussen beschermende en belemmerende factoren vanuit de omgeving van de jongere.

Vanuit de psychoanalyse wordt duidelijk dat jongeren te maken hebben met verlangens en impulsen enerzijds en met eisen van de maatschappij en hun geweten anderzijds (Kohnstamm, 2009). Het is voor hen een moeilijke taak om hierin een weg te vinden en gezonde keuzes te maken, waardoor de adolescentie een turbulente periode is van experimenteren en leren (Van Aken et al. 2007).

10

SPH gerelateerd

Relatie met de creatieve professional

Het onderwerp van dit afstudeeronderzoek is voorlichting en preventie waarbij leerlingen van het Ichthus College geholpen worden gezonde keuzes te maken. Hierbij is het de bedoeling dat onderzoek gedaan wordt naar belangrijke hoofdthema's en passend aanbod hierop voor het Ichthus College. Dit sluit duidelijk aan bij de doelstellingen van ‘methodisch hulpverleners’. De school vraagt namelijk om preventieve interventies die geïntegreerd kunnen worden, en daar zal het onderzoek op gericht zijn. Er zal samengewerkt worden met een platform binnen de school en daarbij speelt ‘vaardig communiceren’ een grote rol. Ook het ‘werken in een organisatie’ komen hierin duidelijk naar voren. In het bijzonder het ‘bijdragen aan beleid, methodiekontwikkeling en kwaliteitszorg’ zal in dit onderzoek zichtbaar zijn. Verder is ‘theoretisch verantwoorden’ en ‘levensbeschouwelijk verankeren’ van belang bij dit onderzoek. De auteurs en het Ichthus College vinden het namelijk belangrijk dat de onderzoeksresultaten en de gekozen aanpak betrouwbaar zijn en onderbouwd vanuit wetenschappelijke inzichten en de (christelijke) identiteit van de school. Verder zal tijdens het afstudeeronderzoek gewerkt worden aan persoonlijke professionaliteit (Landelijk Opleidingsoverleg SPH, 2009).

Relatie met de verdiepingsminoren

Jacolina over haar minor ‘pedagogiek’: ‘De kern van dit onderzoek betreft de leerlingen van het Ichthus College. Hoe maken zij keuzes en wat hebben zij nodig om tot gezonde keuzes te komen? Er is voor alle jongeren sprake van rentmeesterschap met betrekking tot zichzelf, de ander, de Schepper

en de schepping. In dit onderzoek zal ingegaan worden op het (leren) maken van gezonde keuzes met betrekking tot zichzelf. Hoe verloopt de ontwikkeling met betrekking tot het leren maken van gezonde keuzes, wat speelt voor jongeren mee in het maken van keuzes, etc. Het zijn allemaal vragen die te maken hebben met de ontwikkeling van jongeren. Pedagogiek geeft de nodige kennis over deze ontwikkeling en leert hoe aangesloten kan worden bij jongeren. Dit onderzoek sluit daarom goed aan bij de minor pedagogiek.'

Esther over haar minor 'toegepaste psychologie': 'In dit onderzoek kunnen inzichten vanuit de psychologie gebruikt worden. Als theoretisch kader van het onderzoek, wordt gebruik gemaakt van de ontwikkelingspsychologie. Dit geeft richting aan wat als (on)gezond beschouwd wordt (dit wordt gemeten aan de gevolgen voor de ontwikkeling). Ook helpen psychologische inzichten te begrijpen waarom jongeren bepaalde keuzes maken en welke kennis, vaardigheden en attitude van belang zijn. Verder geeft de ontwikkelingspsychologie zicht op de ontwikkelingsfase waarin de jongeren zich bevinden en wat daarin kenmerkend is. Toegepaste psychologie is in dit onderzoek noodzakelijk om de jongeren en factoren die meespelen in het maken van gezonde keuzes te begrijpen en te integreren in het te ontwikkelen werkdocument.'

Dit hoofdstuk over de opzet en werkwijze is opgebouwd uit drie delen: het vooronderzoek, het literatuuronderzoek en het praktijkonderzoek. Deze drie delen zullen in dit hoofdstuk achtereenvolgens aan bod komen.

2.1 Vooronderzoek

Opzet

Het vooronderzoek bestond uit het afnemen van enquêtes bij leerlingen. Hierin kwamen de (in samenwerking met het platform van het Ichthus College opgestelde) voorlopige hoofdthema's *verslavingen, media en internet, lichaam en seksualiteit* aan bod. De enquête had als doel te bepalen welke specifieke onderwerpen binnen deze hoofdthema's onder leerlingen van het Ichthus College speelden. Dit was belangrijk om de verschillende hoofdthema's af te kunnen bakenen voor het vervolg van het onderzoek. Om een zo objectief mogelijk beeld van de onderwerpen en hoofdthema's te krijgen, was 'enquête' de meest geschikte methode. Enquêtes kunnen namelijk uitgezet worden onder een grote groep leerlingen waardoor de resultaten gemiddelden opleveren en niet slechts de visie van enkele personen. Daarnaast kunnen enquêtes anoniem en in een veilige omgeving afgenomen worden, zodat er een grote kans bestaat dat leerlingen eerlijk antwoord geven.

Werkwijze

In de beschrijving van de werkwijze van de enquête wordt aandacht besteed aan de respondenten, de vragenlijst en de uitvoering van de enquête.

12

Respondenten

De respondenten voor de enquête zijn als volgt geselecteerd. Uit elk opleidingsniveau (VMBO, HAVO en VWO) en de daarbij horende leerjaren werden 20 leerlingen gevraagd mee te doen aan de enquête. Dat hield in, 20 leerlingen van VMBO 1, 20 leerlingen van VMBO 2, enzovoorts. Deze 20 leerlingen werden uit twee verschillende klassen geselecteerd op basis van achternaam: uit beide klassen de vijf eerste jongens en de vijf eerste meisjes van de klassenlijst. Voor het onderscheid in opleidingsniveau, leerjaar en sekse werd gekozen omdat op deze manier alle subgroepen van leerlingen van het Ichthus College vertegenwoordigd werden en er een zo eerlijk mogelijk beeld gegeven kon worden van de gehele onderzoeksgroep. Dit was van belang omdat ook het uiteindelijke werkdocument van aanbod en preventie op alle leerlingen van het Ichthus College gericht zal worden. De beoogde onderzoeksgroep bestond uit 300 leerlingen. Uiteindelijk hebben er 308 leerlingen mee gedaan aan de enquête, zodat de respons meer dan 100% bedroeg. De reden hiervan is dat docenten soms zes in plaats van vijf leerlingen stuurden. De aantallen leerlingen waren bij de enquête als volgt verdeeld over de opleidingsniveaus en de onder- en bovenbouw hiervan: 85 leerlingen van het VMBO (46 jongens en 39 meisjes), 63 leerlingen van de HAVO onderbouw (30 jongens en 33 meisjes), 41 leerlingen van de HAVO bovenbouw (21 jongens en 20 meisjes), 57 leerlingen van het VWO onderbouw (28 jongens en 29 meisjes) en 62 leerlingen van het VWO bovenbouw (35 jongens en 27 meisjes). De leerlingen hadden ongeveer 20 minuten om de enquête in te vullen. Voor ongeveer 20 deelnemers (circa 4% van de beoogde onderzoeksgroep) was dit een te strakke planning. Zij konden de enquête niet volledig afronden. Het betrof hier de laatste drie vragen van de enquête die dan niet ingevuld konden worden. In de uitwerking van de enquêtes is hier rekening mee gehouden door deze niet ingevulde gegevens achterwege te laten in berekeningen.

Beschrijving vragenlijst

Allereerst werd in de enquête een brede begin vraag gesteld waarin leerlingen gevraagd werd naar wat zij belangrijke onderwerpen vonden waar school aandacht aan zou moeten besteden. Dit werd gedaan zodat leerlingen nog niet gestuurd werden door de, in samenwerking met het platform van het Ichthus College, voorlopig opgestelde hoofdthema's. Zo werden resultaten verkregen die vernieuwend waren en zo min mogelijk door de onderzoekers gestuurd. Vervolgens werden vier vragen gesteld met betrekking tot de voorlopig opgestelde hoofdthema's. Leerlingen werd gevraagd wat zij van die hoofdthema's bij zichzelf of bij andere leerlingen op school zagen. Na deze vier vragen, werd leerlingen de ruimte gegeven om eventueel aanvullende ideeën te noteren. In vervolg op de vier vragen van de hoofdthema's, werd de leerlingen gevraagd of ze het belangrijk vonden dat school hier aandacht aan zou besteden. Dit was belangrijk om te weten hoe zij tegen de rol van school aankeken. Tot slot werd gevraagd wie en wat voor de leerlingen belangrijk zijn bij het maken van keuzes. Dit was nodig om de rol van het Ichthus College hierin te kunnen bepalen. De leerlingen werden daarbij geholpen door hen eerst te vragen een keuze van het afgelopen jaar te noemen. Vervolgens werd gevraagd wie belangrijk voor hen zijn bij het maken van een keuze en hoe belangrijk een aantal andere factoren waren.

Uitvoering

De enquêtes zijn afgenomen in een gewoon leslokaal. De tafels zijn zo ver mogelijk uit elkaar gezet, zodat er zoveel mogelijk anonimiteit was en leerlingen de enquête zo eerlijk mogelijk in konden vullen. Hierdoor werd de betrouwbaarheid van de gegevens verhoogd. Er deden steeds 20 leerlingen uit vier verschillende klassen tegelijk mee (4x5 leerlingen). De leerlingen werd zo veel mogelijk een plaats aangewezen zodat ze niet naast een eigen klasgenoot kwamen te zitten. Samen met de stilte die van de leerlingen gevraagd werd voor ze het lokaal binnengingen, moest dit een waarborg geven dat de enquête zo serieus mogelijk ingevuld werd en de gegevens betrouwbaar waren. Er heerste steeds stilte en de vragen werden, gezien de resultaten, ook daadwerkelijk serieus ingevuld. De leerlingen mochten vragen stellen als ze iets niet begrepen door hun hand op te steken. De enquête was zo opgesteld dat de leerlingen steeds één vraag per keer op hun scherm te zien kregen. Dit zorgde er voor dat ze elke vraag afzonderlijk, serieus en met aandacht konden bekijken.

13

Er zijn enkele factoren die mogelijk negatieve invloed gehad hebben op de betrouwbaarheid van het vooronderzoek. De opzet en afname van de enquêtes is uitgevoerd zonder begeleiding vanuit de Christelijke Hogeschool Ede. Daardoor kan niet gezegd worden dat dit op een betrouwbare manier gedaan is. Andere beperkingen met het betrekking tot de afname van de enquêtes zijn dat leerlingen de enquête mogelijk snel ingevuld hebben om weg te mogen en dat leerlingen bij het invullen van onderwerpen zich, ondanks dat dit benoemd was, niet beperkt hebben tot leerlingen van het Ichthus College. Deze beperkingen kunnen geleid hebben tot oneerlijke en ongeldige antwoorden. Toch kan aangenomen worden dat door de grootte van de onderzoeksgroep en de bovengenoemde maatregelen, de verkregen resultaten voldoende betrouwbaar zijn om hier conclusies uit te trekken.

Verwerking en analyse

De resultaten van de enquête werden eerst per vraag onder elkaar gezet. Vervolgens werd elke vraag afzonderlijk verder uitgewerkt. Onderwerpen die, bij de vier vragen over de hoofdthema's, vaker genoemd werden, werden bij elkaar gezet. Ook onderwerpen die hier logischer wijs bij pasten, werden hierbij gezet. Op deze manier werden alle onderwerpen geordend. De toelichting die bij de vragen over de hoofdthema's gegeven kon worden, werd gebruik om de genoemde onderwerpen juist te kunnen interpreteren en ordenen. Na de ordening van de onderwerpen, werden deze, samen met het aantal keer dat ze genoemd waren, in het programma *Microsoft Office Excel* gezet. Hier werden grafieken van gemaakt, zodat afgelezen kon worden welke onderwerpen/hoofdthema's het meest genoemd werden (Bijlage 3, grafiek 1,2,3 en 4). Deze gegevens gaven geen beeld van hoe vaak onderwerpen onder leerlingen van het Ichthus College speelden, omdat gevraagd werd naar wat leerlingen zagen bij zichzelf of bij andere leerlingen van school. Alle leerlingen hadden bijvoorbeeld

roken in kunnen vullen wanneer zij allen dagelijks één roker op het schoolplein zouden zien. Wel gaven deze gegevens een beeld van wát er speelde onder leerlingen van het Ichthus College.

De vraag hoe belangrijk leerlingen het vonden dat er aandacht was voor de voorlopige hoofdthema's, kon gescoord worden op een schaal van 1 tot 5 (onbelangrijk tot zeer belangrijk). De uitkomsten hiervan zijn in het programma *Microsoft Office Excel* gezet en hier is een grafiek van gemaakt (Bijlage 3, grafiek 5). Uit deze grafiek kon afgelezen worden hoe belangrijk leerlingen aandacht van school voor de hoofdthema's afzonderlijk vonden, maar ook welk hoofdthema zij hier het meest belangrijk voor vonden. De vragen wie en wat belangrijk waren voor de leerlingen van het Ichthus College bij het maken van een keuze werden op dezelfde manier uitgewerkt. Uit de opgestelde grafiek bij de vraag *wie* belangrijk is bij het maken van een keuze kon afgelezen worden hoeveel procent van de leerlingen ouders, andere familieleden, vrienden en school belangrijk vonden. Uit de opgestelde grafiek bij de vraag *wat* belangrijk is bij het maken van een keuze kon afgelezen worden hoe belangrijk leerlingen de volgende factoren vonden: informatie die ze hebben, gevoel over wat goed is, wat anderen vinden en wat ze in de media zien.

2.2 Literatuuronderzoek

Opzet

Na het vooronderzoek is literatuuronderzoek gedaan om er achter te komen in hoeverre jongeren al dan niet gezonde keuzes maken. Daarvoor was het in de eerste plaats nodig om te weten welke manier en ontwikkeling van keuzes maken gezond is. Vervolgens was er informatie nodig met betrekking tot welke onderwerpen jongeren keuzes moeten maken. Dit waren: roken, alcohol, drugs, gokken, media, internet, gamen, sociale media, voeding, beweging, seksuele ervaring, seksuele beleving, seksuele dwang, risicogedrag op het gebied van seksualiteit en homo- en biseksuele oriëntatie. Deze onderwerpen werden geclusterd tot definitieve hoofdthema's, namelijk genotmiddelen, media en internet, lichaam en seksualiteit. De literatuur was bij deze clustering een aanvulling op de eerder gemaakte indeling op basis van de enquêtes. Verder werden de hoofdthema's afgebakend door te beperken tot onderwerpen die vielen binnen de term 'leefstijl'. Hiervoor werd gekozen omdat het Ichthus College in de eerste plaats in wil gaan op concreet gedrag dat naar verwachting onder een brede groep van haar leerlingen speelt. Na de definitieve vaststelling van de hoofdthema's, zijn deze bestudeerd om aan te kunnen geven wanneer gesproken kan worden van gezonde of ongezonde keuzes.

14

Werkwijze

In dit gedeelte, de werkwijze van het literatuuronderzoek, wordt een verantwoording gegeven met betrekking tot de methodische werkwijze waarop dit onderzoek is vormgegeven. Het bestaat uit drie delen, namelijk: concrete onderzoeksvragen, expliciete zoek- en selectiemethode en de verwerking en analyse van de literatuur (N.a.v. Ruud de Moor Centrum, 2009; Radboud Universiteit Nijmegen, 2004; Universiteit Utrecht, 2000).

Operationalisering

In het literatuuronderzoek zoeken we antwoord op deelvraag 1, namelijk:

In hoeverre maken jongeren in de leeftijd van twaalf tot achttien jaar gezonde keuzes en welke beschermende en belemmerende factoren beïnvloeden het maken van dergelijke keuzes?

- Gelet op wat volgens algemene wetenschappelijke literatuur en vanuit christelijk wetenschappelijk oogpunt als (on)gezonder gedefinieerd wordt?
- Gelet op kennis, vaardigheden en attitude (kennen, kunnen en willen)?
- Gelet op persoonlijke-, omgevings- en maatschappelijke factoren?

Om antwoord te kunnen geven op deelvraag één, was het noodzakelijk deze vraag te operationaliseren. Dit is in twee gedeelten gedaan: a) In hoeverre maken jongeren in de leeftijd van

twalf tot achttien jaar gezonde keuzes? b) Welke beschermende en belemmerende factoren beïnvloeden het maken van dergelijke keuzes?

a) In hoeverre maken jongeren in de leeftijd van twalf tot achttien jaar gezonde keuzes?

Om antwoord te krijgen op vraag a, was het ten eerste nodig te weten wat gezonde keuzes zijn voor 12-18-jarigen. Om dat te kunnen beantwoorden waren de volgende concrete onderzoeksvragen nodig:

- Wat is een gezonde ontwikkeling voor 12-18-jarigen op het gebied van keuzes maken?
- Voor welke keuzes staan 12-18-jarigen (die betrekking hebben op zichzelf en leefstijl)?
- Welke hoofdthema's zijn hierbij te onderscheiden?
- Wat zijn op die gebieden (on)gezonde keuzes?

Ten tweede was het nodig te weten te komen in hoeverre 12-18-jarigen gezonde keuzes maken. Daar was de volgende concrete onderzoeksvraag voor nodig:

- Welke keuzes maken 12-18-jarigen op het gebied van de ontdekte hoofdthema's?
- Hoeveel van de 12-18-jarigen maken hierbij gezonde, dan wel ongezonde keuzes?

b) Welke beschermende en belemmerende factoren beïnvloeden het maken van gezonde keuzes?

Om vraag b te beantwoorden werd gezocht op beschermende en belemmerende factoren met betrekking tot de keuzes die jongeren maken. Er werd gezocht naar kennis, vaardigheden en attitude om te weten te komen wat leerlingen op deze gebieden nodig hebben. Daarnaast werd gezocht naar persoonlijke-, omgevings- en maatschappelijke factoren. Met deze factoren zou in aanbod rekening gehouden moeten worden. Ook wordt hierdoor duidelijk in hoeverre school, dan wel anderen, invloed hebben op de keuzes die jongeren maken en in hoeverre school verantwoordelijkheid kan en wil nemen.

Voor het beantwoorden van vraag b, werd in dit onderzoek gelet op kennis, vaardigheden, attitude, persoonlijke factoren, omgevingsfactoren en maatschappelijke factoren. Daarom werden de volgende concrete onderzoeksvragen geformuleerd:

- Welke kennis is beschermend en belemmerend voor 12-18-jarigen als het gaat om gezonde keuzes maken?
- Welke vaardigheden zijn beschermend en belemmerend voor 12-18-jarigen als het gaat om gezonde keuzes maken?
- Welke attitude is beschermend en belemmerend voor 12-18-jarigen als het gaat om gezonde keuzes maken?
- Welke persoonlijke thema's zijn beschermend en belemmerend voor 12-18-jarigen als het gaat om gezonde keuzes maken?
- Welke omgevingsfactoren zijn beschermend en belemmerend voor 12-18-jarigen als het gaat om gezonde keuzes maken?
- Welke maatschappelijke factoren zijn beschermend en belemmerend voor 12-18-jarigen als het gaat om gezonde keuzes maken?

Expliciete zoek- en selectiemethode

In dit gedeelte over de expliciete zoek- en selectiemethode, wordt duidelijk gemaakt op welke kernwoorden en synoniemen hiervan gezocht is. Daarnaast wordt aangegeven van welke methode gebruik gemaakt is en welke criteria gehanteerd zijn met betrekking tot het selecteren van de gevonden informatie.

De gezochte kernwoorden en synoniemen

Gezonde keuzes, gezonde ontwikkeling, keuzes, verantwoorde keuzes, grensoverschrijdend gedrag, riskant gedrag, riskante keuzes, risicogedrag, trendrapport, leefstijl, 12-18-jarigen, jeugd, jeugdigen, jongeren, tieners, pubers, studenten, leerlingen, adolescenten, genotmiddelen, alcohol, roken, drugs, gevolgen middelengebruik, gevolgen roken, gevolgen alcoholgebruik, gevolgen drugsgebruik, media en internet, gamen, social(e) media, beschermende factoren internetgebruik, lichaam, beweging,

voeding, eten, gezondheid, uiterlijk, seksualiteit, seksualiteit jongeren, seksueel gedrag, seksualiteit problemen, seksuele risico's, seksueel gezond, seksueel ongezond, seksuele voorlichting, seksualiteit onderwijs, seksuele weerbaarheid, porno, pornografie, seksualiteit internet, homo, homofilie, geaardheid, loverboys, zwangerschap en soa.

De gebruikte methode

Bij de beantwoording van de vragen wat (on)gezonde keuzes zijn en wat beschermende en belemmerende factoren zijn voor het maken van gezonde keuzes, was het van belang om een breed aanbod aan informatie te onderzoeken. Er kunnen namelijk veel verschillende dingen over gezegd worden. De beantwoording van de onderzoeksvragen wordt betrouwbaarder naarmate meerdere bronnen hetzelfde bevestigen. Voor dit onderzoek is daarom de 'sneeuwbalmethode' gebruikt. *'Bij de sneeuwbalmethode begint de zoekactie bij een sleuteldocument. Dit kan een gerenommeerd werk of een aangeprezen artikel zijn. Een sleuteldocument bevat citaten of verwijzingen naar andere bronnen over hetzelfde onderwerp. Deze leiden naar andere documenten, die op hun beurt weer verwijzingen hebben opgenomen, enzovoort. Nadeel van deze methode is dat je snel over erg veel materiaal beschikt en dat je altijd verwijzingen vindt naar oudere documenten'* (Erasmus Universiteit Rotterdam, 2012).

De gehandhaafde selectiecriteria

- Gegevens met betrekking tot de prevalentie van de thema's zijn niet ouder dan tien jaar.
- Meer algemene gegevens, bijvoorbeeld over de psycho-seksuele ontwikkeling, zijn niet ouder dan vijftien jaar.
- De gebruikte gegevens zijn relevant en toepasbaar voor de doelgroep die vertegenwoordigd is op het Ichthus College (het zijn bijvoorbeeld gegevens met betrekking tot de situatie in Nederland, onder 12-18-jarigen, etc.).
- Er wordt gebruik gemaakt van wetenschappelijke bronnen/vakliteratuur. Hiervoor wordt gezocht via: HBO kennisbank, Bohn, Stafleu, van Loghum & U., Online vakbibliotheek, Academic Search, Kennisbank Radboud universiteit Nijmegen, Google Scholar, Centraal Bureau voor de statistiek (CBS), Jeugdmonitor, Nederlands Jeugdinstituut (NJI), Loket gezond leven, Trimbos-instituut, Instituut Verslaving Onderzoek (IVO), Narcis en Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.
- Als via internet gezocht wordt zonder enige maatstaf van betrouwbaarheid over de vindplaats, zal de gevonden literatuur beoordeeld worden aan de hand van de volgende criteria (Baarda, 2005):
 - Wie is de auteur; wat is zijn achtergrond?
 - Wat is de context; wat zijn de omstandigheden waaronder het is geschreven?
 - Wat is de motivatie van de schrijver; de schrijver mag er geen belang bij hebben, of een vooringenomen houding hebben ten opzichte van het onderwerp.
 - Wat is de doelgroep; voor wie was deze informatie bedoeld?
 - Is er sprake van triangulatie; bevestigen andere bronnen dezelfde informatie?
 - Is het een complete bron; of is er al door een ander voorselectie gemaakt?
- Als er onvoldoende literatuur is naar aanleiding van de stappen a tot en met d, zullen deze nogmaals doorlopen worden.

Verwerking en analyse

De gezochte en gevonden informatie werd onder elkaar gezet en geselecteerd op wat relevant is en wat niet relevant is. De relevante informatie werd behouden en als volgt in het onderzoek verwerkt:

1. De relevante informatie uit de verzamelde onderzoeksgegevens werd onder de concrete onderzoeksvragen geplaatst. Hierbij was overlap mogelijk.
2. Informatie die in eerste instantie niet onder de onderzoeksvragen leek te passen, werd bewaard in een apart bestand. Mogelijk zou blijken dat deze gegevens in een later tijdstip van het onderzoek toch relevant waren.

3. De fragmenten werden samengevat en er werd één geheel van gemaakt dat antwoord gaf op de onderzoeksvraag.
4. De antwoorden op de onderzoeksvragen werden samengevat en er werd één geheel van gemaakt dat antwoord gaf op deelvraag één.
5. Ten slotte werden hier conclusies uit getrokken.

2.3 Praktijkonderzoek

Opzet

Na het literatuuronderzoek is ten slotte praktijkonderzoek gedaan. Hierbij werd gebruik gemaakt van de methode 'interview' (M.b.v. Baarda, De Goede, Van der Meer-Middelburg, 2007). Het doel van het praktijkonderzoek was duidelijk te krijgen welke ondersteuning leerlingen van het Ichthus College nodig hebben om gezonde keuzes te kunnen maken op het gebied van de hoofdthema's. Het interview werd opgezet vanuit de opgedane kennis vanuit het voor- en literatuuronderzoek.

Vraag- en doelstelling

De vraagstelling (deelvraag 2) voor het interview was: 'Welke ondersteuning hebben leerlingen van het Ichthus College nodig om gezonde keuzes te kunnen maken op het gebied van de hoofdthema's?' De doelstelling was het Ichthus College te helpen om een keuze te maken welke hoofdthema's in een te ontwikkelen werkdocument aan bod zouden moeten komen. Door te weten te komen wat voor ondersteuning de leerlingen nodig hebben, werd namelijk voor het Ichthus College duidelijk wat voor rol zij hierin kan en wil spelen. Tegelijkertijd was deze informatie relevant voor de inhoud van het aanbod op het gebied van de gekozen hoofdthema's.

Typering van het karakter van het interview

Om de bovenstaande vraagstelling te beantwoorden was de methode 'interviewen' het meest passend. In het onderzoek werd namelijk gezocht naar kwalitatieve gegevens. De mening en beleving van leerlingen en docenten stond centraal. Door middel van interviewen werd specifieke informatie verkregen over het Ichthus College en haar leerlingen. In het interview werd gevraagd naar beschermende en belemmerende factoren voor jongeren om gezonde keuzes te maken en ondersteuning die daarbij nodig zou zijn. Ook werd gevraagd naar de wijze waarop ondersteuning zou moeten worden geboden. Om voldoende duidelijkheid te krijgen over deze factoren en de wijze van ondersteuning, was het van belang door te kunnen vragen en in te kunnen gaan op de antwoorden van de geïnterviewde. Een gedeeltelijk gestructureerd interview sloot het beste bij dit onderzoek aan, omdat hierbij gebruik gemaakt wordt van een topiclijst en introductievragen met een vaste formulering, maar ook doorvragen mogelijk is. Een andere reden waarom een gedeeltelijk gestructureerd interview het beste bij dit onderzoek aansloot, was dat er al enige kennis aanwezig was vanuit de literatuur over de thematiek.

Genomen maatregelen ter vergroting van de betrouwbaarheid zijn:

- Er is gebruik gemaakt van audio opnameapparatuur, waardoor controle achteraf mogelijk is.
- Er is gebruik gemaakt van verschillende interviewers.
- Er is gebruik gemaakt van meerdere interviews onder de onderzoeksgroep (leerlingen) en personen die nauw bij hen betrokken zijn (docenten).

Toch zijn er ook enkele beperkingen te noemen. Geïnterviewden hebben mogelijk antwoord gegeven over wat zij denken en niet wat zij feitelijk zien. Hun ideeën kunnen verschillen van de werkelijkheid, wat de betrouwbaarheid van dit onderzoek aangetast kan hebben. Een tweede beperking heeft betrekking op de afname van de interviews. Hoewel de opzet van het interview goed was, is tijdens het interview zelf te weinig doorgevraagd. Hierdoor is er minder informatie uit naar voren gekomen, waardoor de onderzoekers relatief veel hebben geïnterpreteerd. Om verkeerde interpretatie zoveel mogelijk te vermijden, zijn antwoorden op suggestieve vragen en onduidelijke fragmenten

achterwege gelaten (deels is dit zichtbaar in de doorgehaalde fragmenten in bijlage 6; 'interviewfragmenten'). De conclusies schetsen door deze beperking niet een compleet beeld en zijn daarom niet volledig betrouwbaar.

Werkwijze

In de beschrijving van de werkwijze van de interviews wordt aandacht besteed aan de respondenten, de vragenlijst en de uitvoering van het interview.

Respondenten

De respondenten voor de interviews en het groepsinterview zijn als volgt samengesteld. In totaal zijn zeven interviews afgenomen waarvan zes onder leerlingen en één onder docenten. De onderverdeling van de zes interviews onder leerlingen was als volgt: twee onder VMBO-, twee onder HAVO- en twee onder VWO- leerlingen. Het betrof in alle gevallen leerlingen uit de derde klas en bij de onderverdeling naar de niveaus steeds één jongen en één meisje. Er werd voor leerlingen uit de derde klas gekozen, omdat uit het literatuuronderzoek bleek dat op deze leeftijd een sterke stijging was van het aantal jongeren dat ongezonde keuzes maakt. Voor het onderscheid in opleidingsniveau, leerjaar en sekse werd gekozen omdat op deze manier alle subgroepen van leerlingen van het Ichthus College vertegenwoordigd werden in de interviews. De leerlingen werden geselecteerd door willekeurig iemand van de lijst uit een derde klas te 'prikken'. Enkele leerlingen werden van te voren uit deze lijst gehaald, vanwege persoonlijke redenen die bij de zorgcoördinator bekend waren. Van elk opleidingsniveau werd een jongen en een meisje geselecteerd. Leerlingen hadden de keuze om wel of niet mee te doen aan het interview en werden niet gedwongen. Verder is van te voren telefonisch toestemming aan ouders gevraagd. In totaal is bij zes leerlingen een interview afgenomen. Aan het interview onder docenten deden drie docenten mee. Zij werden geselecteerd op basis van verschillende vakdisciplines en het hebben van ervaring in zowel de onder- als bovenbouw. Er deed één taaldocent (alpha), één docent die een exact vak (bèta) geeft en één docent die een maatschappelijk vak doceert (gamma) mee. Deze verdeling is gehanteerd omdat het de volle breedte van de vakken beslaat en er op deze manier een zo objectief mogelijk beeld ontstaat. Uiteindelijk is er één interview onder docenten gehouden.

18

Beschrijving vragenlijst

Het onderwerp van de interviews was wat beschermende en belemmerende factoren zijn voor het maken van gezonde keuzes door jongeren en welke ondersteuning zij daarbij nodig zouden hebben. De hoofdthema's waarop leerlingen keuzes moeten maken, waren bekend vanuit het vooronderzoek en het literatuuronderzoek. Hierdoor waren de volgende topics en subtopics bekend:

1. Genotmiddelen
 - a. Roken
 - b. Alcohol
 - c. Drugs
 - d. Gokken
2. Media en internet
 - a. Informatiebron
 - b. Vrijtijdsbesteding
3. Lichaam (onzekerheid en zelfbeeld als achtergrond, niet apart)
 - a. Voeding
 - b. Beweging
4. Seksualiteit
 - a. Seksuele ervaring
 - b. Seksuele beleving en dwang
 - c. Risicogedrag op het gebied van seksualiteit
 - d. Homo- en biseksuele oriëntatie

Het doel van het interview was te weten te komen welke ondersteuning leerlingen van het Ichthus College nodig hebben om gezonde keuzes te kunnen maken op het gebied van de hoofdthema's. Daarvoor was het nodig per hoofdthema (topic) te vragen naar factoren die van invloed zijn op de keuzes die leerlingen maken. Ook werd gevraagd naar op welke van deze thema's aanbod nodig zou zijn en hoe dit eruit zou moeten zien. Deze informatie was nodig voor de keuze van het Ichthus College voor hoofdthema's en het aanbod in het te ontwikkelen werkdocument. De concrete vraagstelling van het interview is te vinden in bijlage drie (vraagstelling praktijkonderzoek).

Uitvoering

Om te onderzoeken of het interview goed opgezet was en het nuttige informatie opleverde, is het voorafgaand aan het eigenlijke onderzoek bij een drietal proefpersonen afgenomen. Dit leverde het inzicht op dat sommige vragen te moeilijk gesteld werden. Ook werd duidelijk dat het voor de geïnterviewde moeilijk was om concrete voorbeelden te noemen. De vraagstelling is daarom op deze punten enigszins aangepast. De interviews onder leerlingen werden steeds afgenomen door twee interviewers. Dit werd gedaan om elkaar indien nodig aan te kunnen vullen in het stellen van vragen. Hoewel het tijdens het onderzoek door de onderzoekers niet opgemerkt is, kan het toch zijn dat leerlingen zich door deze samenstelling (twee interviewers, één geïnterviewde) minder vrij gevoeld hebben om te antwoorden. Dit heeft mogelijk geresulteerd in minder openheid en eerlijkheid van de leerlingen en heeft daardoor geleid tot minder betrouwbaarheid van de interviews.

Alle leerlingen zijn afzonderlijk geïnterviewd, zodat zij op die manier niet door anderen konden worden beïnvloed. De interviews vonden plaats in een lokaal dat daar voor gereserveerd was. Hierdoor hadden storende invloeden van buitenaf, zoals bijvoorbeeld geluidsoverlast, geen invloed op het interview. Alvorens het interview begonnen werd, werd toestemming gevraagd om het interview op te nemen, zodat het later goed uitgewerkt kon worden. De leerlingen gaven aan dit goed te vinden. Wel kan het een belemmering geweest zijn om vrijuit te spreken. Ook werd voorafgaand aan het interview een kort algemeen praatje gehouden met de leerling. Dit ging over wat voor les hij of zij net had gehad, wie de docent daarvan was, wie de onderzoekers waren en wat zij onderzochten. Dit zorgde ervoor dat er een ontspannen sfeer kwam. Verder werd vooraf benoemd dat het interview anoniem verwerkt zou worden en dat als leerlingen op een vraag geen antwoord wilden geven, dit niet hoefde. Het interview onder docenten werd, om dezelfde reden als bij de interviews onder leerlingen, eveneens door twee interviewers afgenomen. Er zijn drie docenten gelijktijdig geïnterviewd. Dit werd gedaan zodat ze elkaar konden aanvullen, prikkelen en meningsverschillen ter sprake kwamen. Het interview met de docenten vond plaats in een kamer die daarvoor vrij was. Dit zorgde ervoor dat ook hier geen storende invloeden van buitenaf het interview negatief konden beïnvloeden. Voordat het interview begonnen werd, werd wat verteld over het onderzoek. Verder werd de docenten toestemming gevraagd om het interview op te nemen. Ten slotte werd vooraf aangegeven dat het belangrijk was dat de docenten probeerden zoveel mogelijk te antwoorden vanuit hun eigen ervaringen en niet vanuit hoe ze zouden denken dat iets onder leerlingen zou zijn, of zou spelen.

Verwerking en analyse

Alle gehouden interviews zijn doormiddel van de methode 'labelen' geordend en geanalyseerd. Daarvoor zijn de interviews eerst letterlijk uitgetypt. Vervolgens is deze tekst gefragmentariseerd. Aan de fragmenten zijn labels gegeven. De labels werden gesorteerd en hier werden kernlabels aan gegeven. Per kernlabel werden de bijbehorende fragmenten samengevat. Ten slotte werden conclusies uit het literatuuronderzoek in combinatie met de geanalyseerde interviews, getrokken. In de bijlagen is meer specifieke informatie te vinden over de concrete uitwerking van de interviews. Het betreft hier een overzicht van de kernlabels met daaronder de labels en fragmentnummers (Bijlage 7: Kernlabelschema) en een overzicht van alle fragmenten met de labels waarbij deze horen (Bijlage 6: Interviewfragmenten). Doordat alles duidelijk verwezen is in de tekst van de resultaten en dit terug te lezen is, werd de betrouwbaarheid van dit onderzoek verhoogd.

In dit hoofdstuk zijn de doelen, uitkomsten en conclusies van het vooronderzoek beschreven. Het vooronderzoek bestaat uit een enquête die is gehouden onder leerlingen van het Ichthus College.

Doelen

Dit vooronderzoek is gedaan met als eerste doel een verantwoorde indeling te kunnen maken voor de te onderzoeken hoofdthema's en daarbij horende onderwerpen. Een voorlopige indeling van hoofdthema's werd vanuit overleg met het platform van het Ichthus College, in de enquête opgenomen. De voorlopige hoofdthema's werden zo open mogelijk aan leerlingen voorgelegd. Zij konden onderwerpen noemen die ze bij zichzelf of anderen leerlingen op school zagen en bij het hoofdthema vonden passen. Het tweede doel van dit vooronderzoek was het Ichthus College advies te kunnen geven over welke hoofdthema's in voorlichting en preventie aan bod zouden moeten komen. Dit werd onderzocht door leerlingen te vragen wat zij belangrijke hoofdthema's vonden om aandacht aan te besteden. Het derde doel van dit vooronderzoek was te kunnen bepalen óf en in hoeverre het Ichthus College door middel van voorlichting en preventie op de gebieden van de hoofdthema's, een bijdrage zou kunnen leveren aan het maken van gezonde keuzes door leerlingen van haar school. Dit werd gedaan door te onderzoeken welke actoren en factoren van invloed zijn op keuzes die leerlingen maken.

20

Uitkomsten en conclusies

De beginvraag van de enquête, was een brede, open vraag. Hiermee werd leerlingen de gelegenheid gegeven alle onderwerpen te noemen waar zij mee te maken hadden en werden zij niet beperkt tot de voorlopig opgestelde hoofdthema's. De verkregen informatie uit deze beginvraag hielp de onderzoekers en het platform een afbakening te maken tot gezonde keuzes die betrekking hebben op leerlingen zelf en hun leefstijl. Hiermee kan ingegaan worden op concreet gedrag dat naar verwachting onder een brede groep van de Ichthus leerlingen speelt. Er wordt juist niet ingegaan op achterliggende gevoelens en bijvoorbeeld psychiatrie als hoofdthema.

Het eerste hoofdthema dat aan bod kwam in de enquête was verslavingen. Op de vraag wat voor verslavingen leerlingen bij zichzelf of bij andere leerlingen van school zagen werd *roken*, met circa 240 keer, het meest genoemd. *Alcohol/drinken* kreeg een tweede plaats. Dit werd ongeveer 55 keer genoemd. Op de derde, vierde en vijfde plaats kwamen respectievelijk *gamen*, *computer* en *drugs*. Zij werden 50, 35, en 25 keer genoemd. Overige onderwerpen die genoemd werden waren (sociale) media, mobieltjes, televisie, internet, voeding, seksualiteit, sport, geld en automutilatie (Bijlage 3, tabel 1). De onderwerpen gamen, computer, (sociale) media, mobieltjes, televisie en internet kunnen onder één kopje geschaard worden, namelijk *media en internet*. Uit deze gegevens wordt duidelijk dat leerlingen vooral verslavingen op het gebied van *genotmiddelen* en *media en internet* zien.

Het tweede hoofdthema dat aan bod kwam was media en internet. De vraag wat voor problemen leerlingen op dit gebied zagen, leverde als top drie van antwoorden op: *kost teveel tijd*, *niets* en *(gewelddadige) games*. Zij werden allen circa 47 keer genoemd. Dat leerlingen vaak '*niets*' noemden is opvallend. Het suggereert dat veel leerlingen geen problemen ervaren of zien op het gebied van media en internet. De overige door leerlingen genoemde problemen zijn samen te vatten in:

negatieve invloed (onder andere op schoolprestaties), *verslaving* en *verkeerd gebruik* (Bijlage 3, tabel 2). Leerlingen lijken op het gebied van media en internet vooral de gevaren te zien van teveel tijd hieraan besteden en de (mogelijke) gevolgen hiervan, zoals een negatieve invloed op school en de kans op verslaving.

Bij het hoofdthema lichaam werden de onderwerpen *roken*, *(gedwongen/ betaalde)seksuele handelingen* en *alcohol* het meest genoemd. Respectievelijk werden ze ongeveer 80, 60 en 50 keer genoemd. De onderwerpen die naast *genotmiddelen* en *seksualiteit* genoemd werden, hebben vooral betrekking op het uiterlijk (te uitdagend kleden, te veel make-up), gezond eten en voldoende bewegen en slapen. *Te uitdagend kleden* neemt ongeveer een even grote plaats in als alcohol (het werd ongeveer 50 keer genoemd). De andere onderwerpen werden een veel geringer aantal keer genoemd (30 keer of minder) (Bijlage 3, tabel 3). Concluderend kan gezegd worden dat leerlingen als problemen op het gebied van *lichaam* vooral *genotmiddelen* en *seksualiteit* zien.

Ten slotte werden bij het hoofdthema seksualiteit *geen/weet ik niet*, *(te) vroeg geslachtsgemeenschap*, *'foute' attitude* en *zwangerschap* het meest genoemd. Respectievelijk werden ze circa 70, 40, 35 en nogmaals 35 keer genoemd. De overige genoemde onderwerpen hadden vooral betrekking op 'fout gedrag' en mogelijke gevaren en gevolgen (Bijlage 3, tabel 4). Leerlingen zien op het gebied van seksualiteit vooral hun gedrag/attitude en de gevolgen hiervan als een probleem. De onderwerpen *te vroeg geslachtsgemeenschap*, *geen echte liefde*, en *'foute' attitude*, zouden bij elkaar opgeteld kunnen worden omdat ze allen iets zeggen over de attitude van leerlingen. Hiermee zou dit het meest genoemde onderwerp binnen het thema seksualiteit zijn.

Naar aanleiding van de uitkomsten en conclusies, die in de voorgaande vier alinea's beschreven zijn, is besloten om het thema *verslavingen* te veranderen in *genotmiddelen*. De term verslavingen was meer gericht op gedrag dan op een gebied waarop leerlingen keuzes zouden moeten maken. Hierdoor werd bij deze term door de leerlingen een breedte aan onderwerpen genoemd die tot verschillende hoofdthema's behoorden. Omdat bij lichaam vooral onderwerpen genoemd werden die onder de hoofdthema's genotmiddelen en seksualiteit zouden kunnen worden geschaard, besloten we *lichaam* als hoofdthema te schrappen.

21

Leerlingen vonden alle hoofdthema's belangrijk om aandacht aan te besteden op school, zo bleek uit de enquête. *Seksualiteit* werd het hoogst gescoord en dus door leerlingen het meest belangrijk gevonden om als school aandacht aan te besteden. Daarna volgden respectievelijk *lichaam*, *genotmiddelen* en *media en internet* (Bijlage 3, tabel 5). Aangezien de onderwerpen die bij lichaam genoemd werden vooral gericht waren op de thema's genotmiddelen en seksualiteit, kan geconcludeerd worden dat het thema *lichaam* hierdoor op een lagere score uit zou komen en de thema's *genotmiddelen* en *seksualiteit* juist op een hogere score (Bijlage 3, tabel 3).

Ruim 90% van de leerlingen geeft aan dat *ouders* een belangrijke rol spelen in de keuzes die zij maken. Bijna 70% van de leerlingen geeft aan dat dit voor *vrienden* geldt. *Andere familieleden* en *school* scoren iets meer dan 20% (Bijlage 3, tabel 6). Er kan geconcludeerd worden dat het voornamelijk de ouders en vrienden van leerlingen zijn die invloed hebben op de keuzes die zij op het gebied van de hoofdthema's maken. School blijkt volgens deze enquête slechts een beperkte rol te spelen in de keuzes die leerlingen maken.

Bij de vraag *wat* belangrijk is bij het maken van een keuze wordt *gevoel over wat goed is* het hoogst gescoord. Daarna volgen respectievelijk *informatie die leerlingen hebben*, *wat anderen vinden* en *wat leerlingen in de media zien* (Bijlage 3, tabel 7). Hieruit kan geconcludeerd worden dat het *gevoel* bij leerlingen voorop staat als zij een keuze moeten maken.

Uit voorgaande drie alinea's kan geconcludeerd worden dat leerlingen het vooral belangrijk vinden dat school aandacht besteed aan genotmiddelen en seksualiteit. Leerlingen geven aan dat vooral ouders, vrienden en het eigen gevoel over wat goed is hun keuzes bepalen. Dit maakt het voor school moeilijk om invloed uit te kunnen oefenen op het keuzegedrag van leerlingen. Wat betreft het aanbod van school zou het daarom goed zijn met deze factoren rekening te houden.

Deelvraag 1: In hoeverre maken jongeren in de leeftijd van twaalf tot achttien jaar gezonde keuzes en welke beschermende en belemmerende factoren beïnvloeden het maken van dergelijke keuzes?

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het literatuuronderzoek beschreven, waarmee de eerste deelvraag beantwoord wordt. In paragraaf 4.1 wordt ingegaan op het keuzeproces van jongeren. Ook de beschermende en belemmerende factoren bij het maken van keuzes komen hierbij aan bod. In de volgende paragrafen worden achtereenvolgens de hoofdthema's genotmiddelen, media en internet, lichaam en seksualiteit beschreven. Hierbij wordt steeds als eerste beschreven in hoeverre jongeren gezonde keuzes maken en daarna welke beschermende en belemmerende factoren een rol spelen.

4.1 Keuzeproces

De ontwikkeling van adolescenten bij het maken van keuzes

Algemeen

De adolescentie is een fase van zelfstandiger worden. Adolescenten worden emotioneel minder afhankelijk van hun ouders. Van jongeren wordt in deze fase verwacht dat ze steeds meer op eigen benen staan en zelf verantwoordelijkheid leren nemen voor de keuzes die ze maken (Kohnstamm, 2009). Wijngaarden (1963), in Kohnstamm (2009), noemt vier hoofdproblemen die overeenkomen met vier levensterreinen waarop keuzes moeten worden gemaakt. Ten eerste ten aanzien van zichzelf (wat accepteer je al dan niet), ten tweede ten aanzien van anderen (met wie wil je verbonden blijven en op welke manier), ten derde het kiezen van een levensgezel en ten slotte het staan voor een bepaalde levensfilosofie waaruit verdere keuzes voortvloeien (Kohnstamm, 2009; Van Aken, Slot & De Wit, 2007). Er is een duidelijke overeenkomst met de ontwikkelingstaken van ontwikkelingspsycholoog Havighurst (Kohnstamm, 2009). Vooral in de eerste twee taken: individuele bekwaamheid, in bijvoorbeeld zelfbeheersing, zelfvertrouwen en initiatief en inter-persoonlijke bekwaamheid, in communiceren, vertrouwen en relaties aangaan en onderhouden. Daaraan voegt hij sociale bekwaamheid toe, waaronder meer tolerantie onder valt (Van Aken et al., 2007; Kohnstamm, 2009).

Cognitie, empathie en gedrag

Dat de adolescentie een periode is van het (leren) keuzes maken, heeft te maken met de groeiende denkmogelijkheden op deze leeftijd. Abstracte, formele redeneringen worden mogelijk. Daarnaast wordt het voor een adolescent beter mogelijk zich in de positie van een ander te verplaatsen een ontwikkeling in empathie, meeleven en meevoelen (Kohnstamm, 2009).

Vanuit de ontwikkelingspsychologie wordt duidelijk dat bij het maken van keuzes verschillende stadia worden doorlopen. Hierbij vindt een ontwikkeling plaats in het denken (beschreven in de theorie van Kohlberg) en een, hierop aansluitende, ontwikkeling in gedrag (beschreven in de theorie van Loevinger) (Kohnstamm, 2009; Van Aken et al., 2007). De derde fase van Loevinger is analoog aan eerste fase van Kohlberg. Hierbij worden keuzes gemaakt op basis van opgelegde regels. Een goede keuze is eenvoudig doen wat beloning oplevert en straf voorkomt. Vaak bevinden jongeren zich aan het begin van de adolescentie in deze fase. Daarna komt 'erbij horen' centraal te staan en draait het om sociale regels, 'hoe het hoort'. Dit is typerend voor het midden van de adolescentie. Uiteindelijk komt er besef van universele menselijke waarden om keuzes aan te toetsen. In de tweede helft van de adolescentie komen veel jongeren in deze zelfbewuste fase (Van Aken et al., 2007; Kohnstamm, 2009). De drie hogere fases die Loevinger daarna nog noemt, worden door veel mensen niet bereikt.

De eerste van deze fases bestaat uit achteraf nadenken over je gedrag en je motieven evalueren. De tweede fase is het beseft dat je verantwoordelijk bent voor wat je doet, ook al is dit niet met opzet en de derde fase is dat je, je steeds meer realiseert dat mensen die uitgaan van dezelfde waarden toch kunnen verschillen in normen (Van Aken et al., 2007).

Naarmate jongeren hogere stadia van denken hebben, handelen zij hier vaker naar. Toch is er vaak een verschil tussen redeneren en gedrag. Jongeren maken hun keuzes per situatie verschillend. Hun niveau is dus contextgevoelig. Ook wat jongeren belangrijk vinden, komt niet altijd overeen met hun huidige handelen en denken (Kohnstamm, 2009). Verder zijn tussen jongeren onderling grote verschillen zichtbaar. Ook is er een sekseverschil. Er zijn namelijk meer meisjes dan jongens die keuzes maken op basis van 'wat hoort'. Ook krijgen meisjes over het algemeen eerder dan jongens beschikking over hoger ontwikkelde stadia van keuzes maken. Jongens halen dit halverwege de adolescentie in en bereiken gemiddeld genomen hogere vormen (Kohnstamm, 2009; Van Aken et al., 2007).

Manieren van keuzes maken

Het voorgaande geeft een beeld van de redenen waarom jongeren bepaalde keuzes maken. Er zijn verschillende manieren waarop jongeren aan deze verschillende redenen komen. In de theorie van Marcia worden vier groepen jongeren onderscheiden (Kohnstamm, 2009; Van Aken et al., 2007). Hierbij wordt de term 'commitments' gebruikt, om aan te duiden op welke manier een jongere zich aan bepaalde waarden verbindt. Ten eerste zijn er jongeren die na een periode van exploratie (op onderzoek uitgaan) tot duidelijke commitments komen. Ten tweede zijn er jongeren die bindingen aangaan, zonder voorafgaande exploratie. In de derde plaats is er een groep die nog aan het exploreren is maar nog geen commitments aangegaan is en de vierde groep bestaat uit jongeren die geen commitments zijn aangegaan en ook niet naar deze bindingen toewerken. De eerste en derde status zijn ontwikkelingspsychologisch gezien meer gezond dan de andere twee, omdat jongeren daarin duidelijk een zelfregulerende instelling hebben. Exploratie past bij de ontwikkelingstaak van zelfstandig worden. Adolescenten hoeven niet in alle levenssterreinen dezelfde status te hebben (Kohnstamm, 2009).

Beperkingen bij het maken van keuzes

Adolescenten kiezen over het algemeen impulsiever dan volwassenen. Een adolescent is in staat om beslissingen te nemen, maar wel op een relatief laag complexiteitsniveau. Keuzes maken op een hoger niveau betekent rekening houden met je eigen capaciteiten, de consequenties voor de lange termijn en de wensen of emoties van anderen (Jolles, 2007). Al vroeg wordt van jongeren gevraagd keuzes te maken, ook complexe keuzes, maar dit wordt door velen lang uitgesteld. Jongeren nemen vaak pas laat verantwoordelijkheden op zich en vinden het moeilijk om keuzes te maken (Van Dijk, 2012; Kohnstamm, 2009). Een reden hiervoor is de grote keuzevrijheid die zij hebben. Hierdoor voelen veel jongeren zich onzeker (Van Dijk, 2012).

Beschermende en belemmerende factoren

Persoonlijke factoren

Het maken van keuzes heeft met de ontwikkeling van de hersenen te maken. De hersenen van jongeren zijn nog niet volledig ontwikkeld op de gebieden die betrokken zijn bij het maken van keuzes. Daardoor maken jongeren vaak keuzes op basis van gevolgen op de korte termijn en hebben zij moeite met aandacht en planmatig werken. Ook hun zelfkennis is nog niet zo ver ontwikkeld als bij volwassenen. Jongeren hebben een meer beperkte visie doordat ze minder ver vooruit kijken in tijd en doordat ze meer vanuit zichzelf, egocentristisch, neigen te denken (Kohnstamm, 2009).

Omgevingsfactoren

In de adolescentie is een ontwikkeling zichtbaar waarbij jongeren zich minder automatisch oriënteren op hun ouders en meer gaan exploreren. Zo worden ze minder emotioneel afhankelijk van de ouders. Deze verandering brengt angst met zich mee waardoor heftig verzet tegen ouderlijke

regels vaak voorkomt. Ook kunnen idolen en idealen een soort tijdelijke ‘vervanging’ zijn als voorbeeldfiguren, waar jongeren behoefte aan hebben. Verder zijn peers belangrijk bij het maken van keuzes. Door groepsdruk en doordat jongeren vaak ‘erbij willen horen’, hebben zij grote invloed op hen (Kohnstamm, 2009; Van Aken et al., 2007).

Ondanks het emotioneel losmaken van de ouders in de adolescentie halen jongeren normen en waarden voor een groot deel van ouders vandaan (Van Aken et al., 2007). 70% van de jongeren is het zelfs volkomen eens met de ouders. Als adolescenten te veel of juist te weinig verbonden zijn met hun vader of moeder kunnen hierdoor problemen ontstaan. Zo kunnen te sterke vaderbindingen er bijvoorbeeld toe leiden tot jongeren weinig eigen initiatief laten zien en bij afstandelijke moederbindingen kan iemand zich soms moeilijk blijvend emotioneel binden. Vormen van ineffectieve bindingen kunnen het maken van zelfstandige keuzes belemmeren. Een positieve manier van emotioneel betrokken zijn, met een mengeling van tolerantie en autoriteit, kan juist helpend zijn voor jongeren (Kohnstamm, 2009).

Maatschappelijke factoren

Naast de factoren in de nabije omgeving van jongeren spelen ook op macroniveau ontwikkelingen mee. Zo hebben jongeren veel individuele vrijheid en is autonomie een belangrijke waarde in de (Westerse) samenleving (Kohnstamm, 2009). Een grote keuzevrijheid impliceert echter veel onzekerheid. Vrije keuzes zijn al snel risicovolle en onvoorstelbare keuzes (Hustinx, 1998). Veel jongeren hebben om deze reden moeite met keuzes maken (Van Dijk, 2012). Dat hangt deels samen met fragmentarisering op verschillende gebieden van hun leven. Voor elk compartiment gelden andere normen en waarden. Onder orthodoxe christenen is er ook vaak een scheiding te zien tussen leer en leven. Jongeren geven aan dat ze het lastig vinden om God bij hun leven te betrekken en de verschillende fragmenten kloppend te krijgen (Van Dijk, 2012). Daarbij speelt ook mee dat jongeren van deze tijd opgroeien in een informatiemaatschappij. Er komen veel prikkels op hen af. Adolescenten beschikken over veel informatie, maar dit is iets anders dan het vormen van een visie. Dit blijkt voor hen moeilijk te zijn. Tot slot speelt er een ontwikkeling die wel ‘belevingscultuur’ wordt genoemd. Hierbij staat niet meer het rationele denken centraal, maar maken argumenten plaats voor gevoel en beleving. Als een jongere zich niet gelukkig voelt, wordt naar de kick van beleving gezocht. Dit maakt het maken van keuzes moeilijk, want wat goed is verschilt dan per persoon en per moment (Van Dijk, 2012).

4.2 Genotmiddelen

In hoeverre maken jongeren gezonde keuzes?

4.2.1 Algemeen

Wat gezonde keuzes zijn op het gebied van genotmiddelen wordt in dit hoofdstuk in vier delen behandeld; roken, alcohol, drugs en gokken. Vanuit ontwikkelingspsychologisch perspectief gezien, is het gebruik van genotmiddelen niet per definitie ongezond te noemen. Exploreren, of experimenteren, wordt ook wel als een gezond deel van de ontwikkeling van jongeren gezien, omdat ze daarin blijf geven te beschikken over een duidelijke, zelfregulerende instelling (Kohnstamm, 2009).

4.2.2 Roken

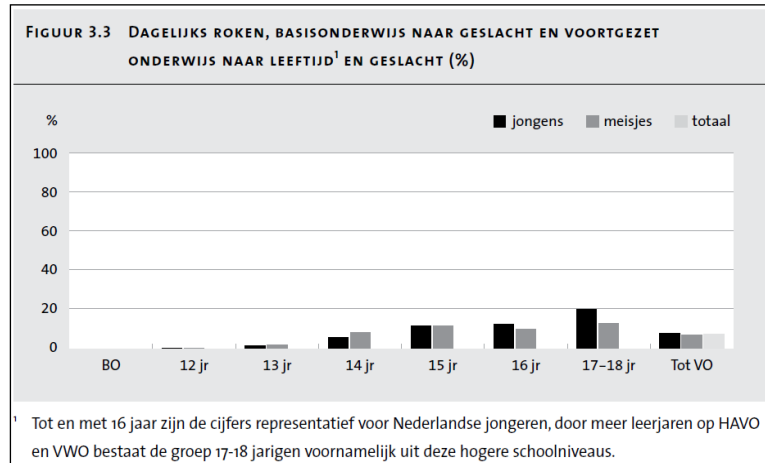
Wat is (on)gezond?

In studies wordt vooral gewezen op de negatieve lichamelijke gevolgen van roken zoals longkanker, hartaandoeningen en COPD (Nagelhout et al., 2011; Rutgers, Hanselaar, Stam & Gennip, 2007). *‘Gezond roken bestaat niet. Er is geen grens waarboven het roken schadelijk wordt. Ook af en toe roken is schadelijk voor de gezondheid’* (Schoemaker & Schrijvers, 2008, p. 48).

Naast dat roken lichamelijk ongezond blijkt te zijn, komt uit onderzoek naar voren dat *‘vroeg beginnen met roken een belangrijke voorspeller is voor het later ontstaan van misbruik en afhankelijkheid van drugs’* (Korhonen e.a., 2010; Korhonen e.a., 2008; Vega & Gil, 2005 in Laar, Monshouwer & Brink, 2010, p. 210).

Cijfers en feiten

In 2007 is door het Trimbos-instituut landelijk onderzoek uitgevoerd naar het middelengebruik onder 9860 scholieren in de leeftijd van tien tot achttien jaar (Monshouwer et al., 2008). Uit figuur 3.3 die in dat onderzoek is opgenomen, blijkt dat gemiddeld 7% van de scholieren uit het voortgezet onderwijs dagelijks rookt. Onder twaalf- en dertienjarigen is minder dan 2% dagelijks roker. Op de leeftijd van

veertien jaar is echter een sterke toename te zien. Dan is 7% dagelijks roker. Dit loopt geleidelijk verder op. Tot op zestienjarige leeftijd ongeveer 10% dagelijks roker is. Er is een duidelijke relatie tussen het opleidingsniveau en de prevalentie van roken. Hoe lager het schoolniveau, hoe groter het aantal jongeren dat rookt. Ook blijkt dat hoe lager het niveau is, hoe meer sigaretten er gerookt worden (Monshouwer et al., 2008; Scholte, Lieshout & Meertens, 2001). Er is geen duidelijk verschil zichtbaar in de prevalentie van roken in relatie tot leeftijd en sekse (Monshouwer et al., 2008).

4.2.3 Alcohol

26

Wat is (on)gezond?

Alcohol is in principe voor iedereen een giftige stof. Het blijkt echter vooral voor jongeren erg ongezond te zijn. Al door incidenteel alcoholgebruik raakt het pruningsproces (dat zorgt voor essentiële verbindingen tussen de verschillende hersendelen en hersenfuncties) verstoort en kan permanente hersenschade ontstaan (Schoemaker & Schrijvers, 2008). Dit uit zich in een minder goed functioneren van de cognitieve en emotionele functies. Concreet leidt dit tot een minder goed geheugen en een lagere score op plannen, keuzes maken, sociaal gedrag, inzicht, empathie, emotionele controle en flexibiliteit. In zekere mate is er sprake van blijvend ontremd gedrag. Alcoholgebruik beschadigt niet alleen de hersenen. Andere directe lichamelijke gevolgen zijn: verminderd bewustzijn, coma, alcoholvergiftiging, ongemerkte onderkoeling, uitdroging, hoofdpijn en geheugenverlies. Wanneer het lichaam steeds weer op korte termijn met deze lichamelijke gevolgen te maken krijgt, hebben alcoholgebruikers hierdoor op langere termijn een grote(re) kans op kanker, hersenbloeding, andere levensbedreigende ziekten, het korsakovsyndroom, schade aan organen, hoge bloeddruk, verslaving en genetische schade (Lely, Visser & Ligterink, 2011).

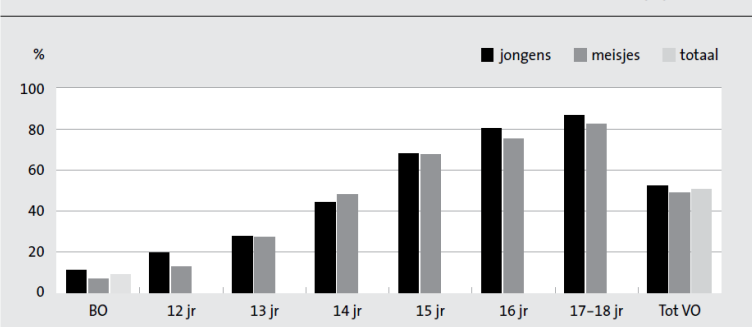
Aangezien alcoholgebruik blijvende schade aanricht aan de voorste hersendelen van jongeren en bij regelmatig gebruik een grote(re) kans geeft op negatieve lichamelijke gevolgen, is het een ongezonde keuze van jongeren te noemen wanneer zij alcohol drinken.

Cijfers en feiten

Uit het eerder genoemde landelijk onderzoek van het Trimbos-instituut naar het middelengebruik onder 10-18-jarigen, blijkt dat de helft (51%) van de jongeren van het voortgezet onderwijs in de maand voorafgaand aan het onderzoek alcohol heeft gedronken (figuur 4.2). In de leeftijd van twaalf tot vijftien jaar is een sterke stijging te zien van het percentage jongeren dat in de maand voorafgaand aan het onderzoek alcohol heeft gedronken. Het stijgt dan van 20% tot bijna 70%. Daarna is er een minder sterke stijging van 75% onder zestienjarigen tot bijna 85% onder

zeventien/achttien jarigen. Scholieren uit verschillende schooltypen drinken ongeveer even vaak. Maar als ze drinken, dan geldt: hoe lager het opleidingsniveau hoe vaker en meer glazen gedronken worden (Monshouwer et al., 2008). Alcoholgebruik blijkt echter vooral samen te hangen met een toenemende leeftijd (Monshouwer et al., 2008; Scholte et al., 2001). Verschillen tussen jongens en meisjes zijn wat betreft alcoholgebruik beperkt. Jongens drinken niet vaker. Maar als ze drinken, dan doen ze dat wel (aanzienlijk) meer (Monshouwer et al., 2008).

FIGUUR 4.2 MAANDPREVALENTIE VAN ALCOHOLGEBRUIK, BASISONDERWIJS NAAR GESLACHT EN VOORTGEZET ONDERWIJS NAAR LEEFTIJD¹ EN GESLACHT (%)

¹ Tot en met 16 jaar zijn de cijfers representatief voor Nederlandse jongeren, door meer leerjaren op HAVO en VWO bestaat de groep 17-18 jarigen voornamelijk uit deze hogere schoolniveaus.

4.2.4 Drugs

Wat drugsgebruik betreft, is in dit onderzoek beperkt tot het gebruik van cannabis, omdat dat in de leeftijdsgroep van tien tot en met achttien jaar verreweg het meest gebruikte middel is (Schoemaker & Schrijvers, 2008).

Wat is (on)gezond?

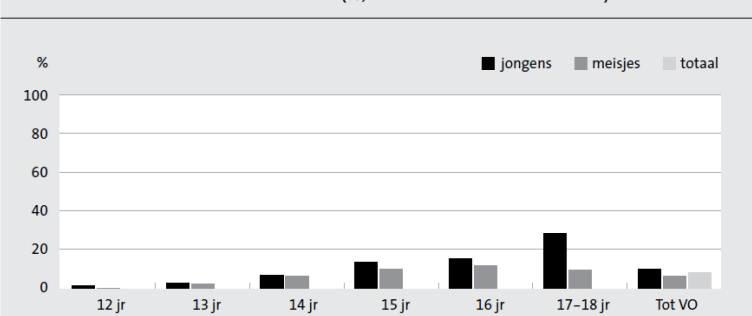
Gebruik van drugs is positief omdat het prettige emoties kan opwekken (Trimbos-Instituut, 2011). Deze invloed van drugs op de emotionele stemming kent echter ook een keerzijde. In hogere doses kunnen drugs angstreacties veroorzaken. Daarnaast brengt regelmatig gebruik het gevaar van psychische afhankelijkheid met zich mee (Schoemaker & Schrijvers, 2008). Deze afhankelijkheid is tegenstrijdig aan de ontwikkelingstaak van de adolescentie: zelfstandig worden en een eigen levensstijl ontplooiën. De giftigheid van cannabis voor het lichaam is gering (Schoemaker & Schrijvers, 2008). Gezien het reële gevaar van psychische afhankelijkheid van drugs bij langdurig gebruik hiervan, is het een ongezonde keus te noemen wanneer jongeren drugs gebruiken.

Cijfers en feiten

Uit het eerder aangehaalde landelijk onderzoek van het Trimbos-instituut naar het middelengebruik onder 10-18-jarigen, blijkt dat 8% van de jongeren uit het voortgezet onderwijs in de maand voorafgaand aan het onderzoek cannabis heeft gebruikt. De maandprevalentie neemt vanaf dertien jaar sterk toe. Het stijgt van 2% onder de dertienjarigen tot 17% (jongens) en 13% (meisjes)

onder de zestienjarigen. De variabele opleidingsniveau heeft weinig invloed wat betreft het aantal scholieren dat cannabis gebruikt. Cannabisgebruikers met een lager opleidingsniveau steken echter gemiddeld wel méér joints op. Cannabisgebruik blijkt verder sterk samen te hangen met leeftijd. Vooral onder veertienjarigen is sprake van een forse toename. Ten slotte gebruiken jongens vaker en meer cannabis dan meisjes (Monshouwer et al., 2008).

FIGUUR 5.2 MAANDPREVALENTIE VAN CANNABISGEBRUIK IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS NAAR LEEFTIJD¹ EN GESLACHT (%; BETROUWBAARHEIDINTERVAL)

¹ Tot en met 16 jaar zijn de cijfers representatief voor Nederlandse jongeren, door meer leerjaren op HAVO en VWO bestaat de groep 17-18 jarigen voornamelijk uit deze hogere schoolniveaus.

4.2.5 Gokken

Onder gokken wordt in het volgende gedeelte verstaan het spelen op gokkasten en fruitautomaten.

Wat is (on)gezond?

Gokken geeft de gokker de gelegenheid om even zijn zorgen te vergeten, de sleur van alle dag te doorbreken en aardige mensen te ontmoeten. Keerzijde van gokken is dat het, door de onregelmatige beloningen, een grote kans op verslaving met zich mee brengt. Bij een gokverslaving ontstaan vaak grote financiële schulden en problemen met de omgeving (Jongeren Informatie Punt Den Haag, 2011).

Cijfers en feiten

Uit het landelijk onderzoek van het Trimbos-instituut naar het middelengebruik onder 10-18-jarigen, blijkt dat slechts 7% van de scholieren de afgelopen maand gegokt heeft. De variabele leeftijd, blijkt niet van significante invloed op de prevalentie van gokken. Het percentage jongeren dat de afgelopen maand gokte lag bij jongeren van het VMBO duidelijk hoger dan onder jongeren van havo en vwo. Ten slotte blijken jongens meer te gokken dan meisjes (Monshouwer et al., 2008).

Beschermende en belemmerende factoren

Kennis

Het hebben van kennis over genotmiddelen blijkt geen effect te hebben op het gebruik hiervan door jongeren. Wel leidt het tot uitstel van het eerste gebruik (Cuijpers, 2005). In die zin is kennis van genotmiddelen een beschermende factor te noemen, want vroeg beginnen met het gebruik van genotmiddelen blijkt een belangrijke voorspeller te zijn van later misbruik en afhankelijkheid hiervan (Laar, Monshouwer & Brink, 2010).

Vaardigheden

Interactieve preventieprogramma's blijken een klein effect te hebben op het gebruik van genotmiddelen. Hierdoor wordt minder vaak gebruikt. *"Inenting' in de klas tegen actieve of indirecte sociale druk om middelen te gebruiken, zal het gebruik voorkomen"* (Donaldson e.a., 1996 in Cuijpers, 2005, p. 2-16). Vaardigheden om sociale druk te weerstaan blijken een beschermende factor voor jongeren te zijn om gezonde keuzes te maken op het gebied van genotmiddelen.

Attitude

Het blijkt dat jongeren die een positievere attitude hebben ten opzichte van het gebruik van genotmiddelen, zelf grotere kans hebben om hiervan gebruik te gaan maken. Ook de heersende norm onder jongeren is een beschermende, dan wel belemmerende factor. Een norm die uitstraalt dat je moet roken om er bij te horen, is een belemmerende factor. Het beïnvloeden van deze heersende normen in voorlichting- en preventieprojecten is een beschermende factor (Cuijpers, 2005; Spijkerman, Eijnden & Engels, 2007).

Persoonlijke factoren

Een eerste tweetal belemmerende factoren voor het maken van gezonde keuzes op het gebied van genotmiddelen zijn genetische aanleg en psychische stoornissen. Roken en gebruik van alcohol door de moeder tijdens de zwangerschap zorgt voor een bepaalde genetische gevoeligheid bij jongeren (Schoemaker & Schrijvers, 2008) en mensen met een psychische stoornis hebben meer kans op hoog gebruik van genotmiddelen (Lely et. al, 2011). Belemmerende factoren met betrekking tot de leeftijdsfase waar jongeren in verkeren zijn de nog onvoltooide ontwikkeling van de prefrontale cortex en hun zelfstandigheidsontwikkeling. Deze twee factoren zorgen er respectievelijk voor dat jongeren de lange termijn gevolgen van hun keuzes niet goed kunnen overzien en dat jongeren de behoefte hebben zich af te zetten tegen de ouders, waardoor ze gevoelig worden voor groepsdruk en zich daar in toenemende mate door laten leiden. Een hoger zelfvertrouwen, goede sociale vaardigheden en een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling zijn daarom voor jongeren

beschermende factoren. Weerbaarheid en een gezonde karaktervorming kunnen hen helpen de juiste keuzes te maken (De Hoop Preventie, z.d.).

Omgevingsfactoren

Een eerste belemmerende omgevingsfactor voor het maken van gezonde keuzes op het gebied van genotmiddelen door jongeren is verkeerd voorbeeldgedrag van gezagsdragers. Dit bepaalt voor het grootste deel de mate waarin een puber problemen krijgt met middelengebruik (Lely et. al, 2011). Een tweede belemmerende factor is het gebrek aan strenge verboden en de handhaving hiervan (Nationale Academie voor Media en Maatschappij, 2012). Een volgende belemmerende omgevingsfactor is de invloed van peers op jongeren. Jongeren vinden het niet eenvoudig om groepsdruk te weerstaan, omdat ze in relaties bevestiging zoeken voor hun eigen mening en gedrag (De Hoop Preventie, z.d.). Een laatste belemmerende factor is een lage sociaaleconomische status van de omgeving waarin de jongere verkeert. Een positief voorbeeld van gezagsdragers (het niet gebruiken van genotmiddelen), het stellen van grenzen, een strenge handhaving van deze grenzen (bijvoorbeeld de leeftijdsgrens), weinig groepsdruk en een hoge sociaaleconomische status zijn beschermende factoren. Dit geldt ook voor opvoedingsondersteuning, voorlichting en educatie, selectieve preventie en vroegsignalering (Schoemaker & Schrijvers, 2008).

Maatschappelijke factoren

Een eerste belemmerende maatschappelijke factor voor het maken van ongezonde keuzes op het gebied van genotmiddelen door jongeren is de vanzelfsprekende, maatschappelijk geaccepteerde, plaats die alcohol tegenwoordig in het leven inneemt (Lely et. al, 2011). Een tweede belemmerende factor heeft te maken met de mogelijkheid die jongeren hebben om te kopen wat ze wat ze willen. Accijnzen, hogere prijzen, het verbod op goedkope aanbiedingen, reclamebeperking en beperkende regels met betrekking tot de verkrijgbaarheid van genotmiddelen voor jongeren, zijn beschermende factoren. Hoewel de beperkende regels beschermende factoren zijn, is het echter een belemmerende factor dat de handhaving hiervan niet strikt nageleefd wordt (Schoemaker & Schrijvers, 2008).

4.3 Media en internet

In hoeverre maken jongeren gezonde keuzes?

4.3.1 Algemeen

Wat gezonde keuzes zijn op het gebied van media en internet wordt in dit hoofdstuk in drie delen behandeld. Het eerste deel is een algemeen gedeelte over het gebruik van media en internet, het tweede gaat over gamen en het derde over sociale media. De keuze voor gamen en sociale media is gemaakt omdat hieraan de meeste tijd besteed wordt (Rooij, Meerkerk, Schoenmakers Eijnden & Mheen, 2008) en deze applicaties ook het meest samenhangen met overmatig gebruik (Rooij, Schoenmakers, Meerkerk & Mheen, 2009).

Wat is (on)gezond?

Media en internet hebben een belangrijke plaats ingenomen in het leven van jongeren. 76% van hen heeft op alle tijden van de dag toegang tot internet door middel van hun smartphone. Media en internet bieden jongeren talloze mogelijkheden. Ze kunnen informatie opzoeken, aankopen doen, contacten leggen en onderhouden, etc. Naast dat het talloze mogelijkheden biedt, zijn er echter ook vraagtekens te zetten bij het veelal veelvuldige gebruik van media en internet door jongeren. Naast het niet te onderschatten gevaar voor overmatig gebruik, 4% van de jongeren is een compulsief gebruiker (Rooij et al., 2009), spelen verschillende zaken. Ten eerste zijn er nauwelijks grenzen. Alles is bereikbaar. Een belangrijk onderwerp wat dit betreft, is seksualiteit. 80% van de Nederlandse jongeren kijkt weleens porno en 50% doet dit regelmatig (Van Dijk, 2012). Daarnaast zijn er allerlei

andere verslavingen en problematieken die ontstaan door de grenzeloosheid van internet, zoals gameverslaving en Social Media Stress (SMS). Hierover in het vervolg van dit onderzoek nog meer. Naast de grenzeloosheid van internet, bepalen jongeren steeds meer hun keuzes op grond van media. Hun identificatiefiguren en identiteit ontleen ze steeds meer aan de media. De vraag is of we dit een positieve ontwikkeling moeten vinden, want *'jongeren krijgen de werkelijkheid aangeboden als een complete chaos, of als een grote show'* (Van Dijk, 2012, p. 41). Jongeren gebruiken vooral media waarin geweld, seks en actie de kernelementen zijn (Frankenhuis, Hagen & Smelik, 2007). Naast de grenzeloosheid van internet en het feit dat jongeren hun keuzes steeds meer bepalen op grond van media, leren jongeren door het gebruik van internet en het scrollen met de muis grote hoeveelheden informatie sterk te scannen. Het zich eigen maken van kennis en het verbinden daarvan met al aanwezige wijsheid, komen steeds meer op de achtergrond te staan, waardoor het voor jongeren steeds lastiger wordt om zich voor lange tijd en diepgaand te concentreren. In die zin tast het de manier van denken aan (Van Dijk, 2012). Verder is een gevolg van het veelvuldige gebruik van internet dat communicatie steeds meer onpersoonlijk wordt. Er is minder contact met directe naasten. Voor antwoorden op vragen die jongeren hebben gaan ze het internet op. Jongeren weten hierdoor niet goed meer hoe het in het 'echt' hoort en zijn innerlijk onzeker (Lasch, 1979 in Van Dijk, 2012). Ten slotte wat betreft media en internet hebben we te maken met het gebruik van mobieltjes in de klas. Het gebruik van mobieltjes blijkt chaos te veroorzaken. De concentratie van jongeren wordt verstoord, de kwaliteit van het onderwijs lijdt eronder evenals de veiligheid van de schoolpopulatie en zowel leraren als jongeren staan bloot aan anonieme digitale pesterijen. De chaos lijkt overigens vooral voort te komen uit de naïviteit binnen het onderwijs over de moderne media (Academie voor Media en Maatschappij, 2012 in Van Dijk, 2012).

Cijfers en feiten

Jongeren tussen de vijftien en negentien jaar maken veel gebruik van media, gemiddeld 35,7 uur per week (Van Dijk, 2012). Tv gebruik levert hier een belangrijke bijdrage aan: gemiddeld kijken jongeren van het voortgezet onderwijs drie uur tv per dag (Dorsselaer, Zeijl, Eeckhout, Bogt & Vollebergh, 2005). Daarnaast levert het gebruik van internet een belangrijke bijdrage: 97% van de jongeren (in de leeftijd van dertien tot en met zeventien jaar) beschikt over een computer met internetverbinding en 76% beschikt over een smartphone met internetverbinding (Nationale Academie voor Media en Maatschappij, 2012). Gemiddeld zijn jongeren van het voortgezet onderwijs 2,5 uur per dag online (Dorsselaer et al., 2005).

Het meest opvallende verschil in internetgebruik is gevonden in het opleidingsniveau. Jongeren op het VMBO besteden gemiddeld bijna acht uur per week meer aan internetten dan jongeren op het havo/vwo. Ook compulsief internetgebruik komt vaker voor onder lager opgeleide jongeren. Onder vmbo'ers voldoet in 2008 4,1% aan het criterium van het niet onder controle hebben van het internetgebruik, terwijl 2,1% op het havo/vwo hieraan voldoet (Rooij et al., 2009). Jongeren uit een hogere klas internetten vaak iets meer dan jongeren uit een lagere klas en jongens lijken iets meer te internetten dan meisjes (Rooij et al., 2009). Sekseverschil in het gebruik van media en internet is ook als volgt te zien: jongens gamen meer en meisjes maken meer gebruik van sociale media (Rooij, Schoenmakers, Meerkerk & Mheen, 2008).

4.3.2 Gamen

Er is voor gekozen om bij dit onderwerp onderscheid te maken tussen het spelen van online games (die samen met anderen worden gespeeld op internet), offline games (die men alleen of met anderen in de huiskamer speelt) en browser games (kleine spelletjes die op websites gespeeld worden) omdat tussen deze verschillende gamevarianten grote verschillen optreden (Rooij et al., 2009; Rooij & Snoek, 2009).

Wat is (on)gezond?

'Resultaten vanuit het IVO Monitor onderzoek naar Internet en Jongeren laten zien dat gamen voor verreweg de meeste jongeren geen negatieve gevolgen heeft. Integendeel, jongeren die dagelijks

gamen doen het op psychologische vlak zelfs iets beter dan hun niet gamende leeftijdsgenoten. Hetzelfde onderzoek liet echter ook zien dat voor een kleine groep jongeren het omgekeerde geldt' (Rooij et al., 2008b, p. 2; Rooij & Snoek, 2009, p. 210). Voor sommigen leidt gamen tot gameverslaving. Het blijkt dat van alle gametypen en activiteiten op het internet online gamen met anderen het sterkst samenhangt met compulsief internetgebruik. Spelers van online games besteden meer dan vier keer zo veel tijd aan gamen dan spelers van browsersgames. Online games lijken daardoor het meest relevant als het om overmatig speelgedrag gaat. Jongeren die overmatig internet gebruiken, scoren hoger op sociale angst, depressiviteit, eenzaamheid en hebben een negatiever zelfbeeld (Rooij & Eijnden, 2007; Rooij et al., 2008b). Hoewel overmatig (online) gamen als ongezond beschouwd kan worden, kan dit nog niet gezegd worden van het online gamen op zich. Want zeker binnen Nederland is nog maar weinig onderzoek gedaan naar de gevolgen van online gamen (Rooij et al., 2008b).

Cijfers en feiten

Het percentage Nederlandse jongeren dat online games speelt neemt toe. Het lag in 2008 op 34,5%. Voor browsersgames en offline games was dit respectievelijk 55,2 % en 54,5%. Het aantal uur dat aan gamen besteed wordt, is sterk verschillend per type game. Spelers van online games besteden gemiddeld 11,9 uur per week aan gamen. Voor browsersgames en offline games gaat het hier over gemiddeld 2,7 en 6,3 uur per week. Spelers van online games besteden gemiddeld dus meer dan vier keer zo veel tijd aan gamen dan spelers van browsersgames (Rooij et al., 2008b). 5,4% van de jongeren die online games spelen vertoont kenmerken van overmatig internetgebruik. Ze besteden wekelijks bijna veertig uur aan online games (Rooij & Snoek, 2009).

Jongeren in de vierde klas besteden meer tijd aan gamen (alle gametypen) dan jongeren uit lagere klassen. Gamegebruik blijkt toe te nemen met de leeftijd. Opvallend is, dat de tijdsbesteding aan games in het eerste jaar onverwachts hoog is in vergelijking met het tweede jaar (Rooij et al., 2008b). Ten slotte gamen jongens vaker en langer dan meisjes (Dorsselaer et al., 2005; Rooij et al., 2008b).

31

4.3.3 Sociale media

Wat is (on)gezond?

Jongeren noemen een aantal positieve aspecten van het gebruik van sociale media. Het brengt hen gemakkelijker in contact met mensen, ze krijgen via sociale media informatie over mogelijke activiteiten, het brengt hen op ideeën, het zet aan tot actie en gezelligheid en ze krijgen een goed gevoel over zichzelf wanneer anderen hen aandacht geven in sociale media (Nationale Academie voor Media en Maatschappij, 2012). Of dit laatste als een positief aspect gezien moet worden is nog maar de vraag, daarom gaan wordt hiermee gelijk doorgegaan naar aspecten die minder positieve gevolgen schetsen van het gebruik van sociale media. Ten eerste geven jongeren aan *'zich in een vicieuze cirkel te bevinden doordat ze afhankelijk worden van de aandacht van anderen en dat het na enige tijd moeilijk wordt zich goed te voelen of een gezonde eigenwaarde op te bouwen zonder deze aandacht'* (Nationale Academie voor Media en Maatschappij, 2012, p. 16). Jongeren gaan steeds harder werken om deze aandacht te krijgen. Van Dijk (2012, p. 51) noemt het motto onder jongeren als volgt: *'Ik ben in beeld, dus ik besta.'* De vraag is of dit een gezonde eigenwaarde inhoud. Naast dat jongeren aangeven afhankelijk te worden van aandacht van anderen, leveren sociale media jongeren veel stress op, omdat ze zich in een periode bevinden waarin ze zich steeds meer met anderen gaan vergelijken. De altijd aanwezige sociale media geven de mogelijkheid hiertoe. Er wordt in onderzoek zelfs gesproken over SMS en Fear Of Missing Out (FOMO) (Nationale Academie voor Media en Maatschappij, 2012). Verder kunnen sociale media bij jongeren bijdragen aan onzekerheid, een lage eigenwaarde en een negatief zelfbeeld (Frankenhuis et al., 2007). *'Jongeren vinden het belangrijk dat zij op een bepaalde manier over komen in sociale media. Daarmee participeren zij zelf in het proces van het creëren van een positief beeld over jezelf in de sociale media, waardoor anderen soms onzeker worden. Daardoor ontstaat een soort vicieuze cirkel, waar jongeren moeilijk onderuit komen'* (Nationale Academie voor Media en Maatschappij, 2012, p. 15). Ten slotte leven jongeren steeds

meer bij de waan van de dag en laten ze zich hier steeds meer door leiden. *‘Jongeren laten zich vullen door alles wat op hun pad komt, maar dat maakt ook dat zij niet meer de vragen stellen bij het leven. ... Als je nu jongeren uitdaagt om vragen te stellen bij bepaalde thema’s of als je ze vraagt waarnaar zij verlangen in dit leven, wat zij in elk geval willen bereiken, want hun verlangens en idealen zijn, dan blijft het vaak lang stil’* (Van Dijk, 2012, p. 57). De vraag is, zeker voor christenen, of dit een gezonde levenshouding is.

Cijfers en feiten

In 2010 was ruim 80% van de jongeren actief op Sociale Netwerk Sites (SNS). Gemiddeld besteden ze er ruim negen uur per week aan (Rooij, Schoenmakers & Mheen, 2011). In het gebruik van SNS is een sterke stijging te zien. Steeds meer jongeren maken er gebruik van en gemiddeld besteden ze er ook steeds meer tijd aan (Rooij et al., 2011). Het blijkt dat meer dan de helft van de jongeren in meerdere of mindere mate last heeft van Fear Of Missing Out (FOMO), dat staat voor de angst zaken te missen als zij de sociale media niet volgen. Er zijn geen gegevens bekend over het gebruik van sociale media in relatie tot opleidingsniveau en leeftijd. Wel is duidelijk dat meisjes meer tijd besteden aan SNS dan jongens (Rooij et al., 2011). Wat betreft SMS is er ook nog niets bekend over de relatie hiervan tot opleidingsniveau, leeftijd en sekse (Nationale Academie voor Media en Maatschappij, 2012).

Beschermende en belemmerende factoren

Kennis

Onderzoek pleit ervoor dat jongeren een nieuw bewustzijn moet worden bijgebracht. Een bewustzijn waarin ze media leren relativeren, dwangmatig en afhankelijk gedrag leren herkennen en zicht krijgen op hun angst en onzekerheid om dingen te missen en buiten de groep te vallen (Nationale Academie voor Media en Maatschappij, 2012). ‘Mediageletterdheid’, zoals dit bewustzijn ook wel wordt genoemd, helpt jongeren om bewust en kritisch om te gaan met de hen omringende mediacultuur (Frankenhuis et al., 2007). Het is daarom een beschermende factor.

Vaardigheden

Beschermende factoren op het gebied van vaardigheden voor zijn voor jongeren het kunnen relativeren en controle hebben over eigen angst en onzekerheid, zodat ze niet worden verleid om dwangmatig gedrag te ontwikkelen (Nationale Academie voor Media en Maatschappij, 2012). Een belemmering wat betreft vaardigheden van jongeren is, dat zij over het algemeen gaan voor de snelle kicks en de korte termijnbeloningen omdat denken op de lange termijn denken nog lastig is voor ze. Internet en gamen geven veel van die beloningen op korte termijn en daardoor is het voor jongeren erg moeilijk om daar weerstand aan te bieden (Crone, 2008).

Attitude

Bewustzijn van de werking van internet en hun eigen rol hierin, maakt jongeren weerbaarder tegen de verleidingen hiervan (Frankenhuis et al., 2007). Jongeren proberen via sociale media een positief beeld van zichzelf te creëren. Ze hebben een goed gevoel over zichzelf wanneer ze aandacht van anderen krijgen (Nationale Academie voor Media en Maatschappij, 2012). De heersende houding en attitude lijkt te zijn: ‘Ik ben in beeld dus ik besta’ (Van Dijk, 2012). Dit is een belemmerende attitude voor het op een gezonde manier omgaan met media en internet. Het zorgt ervoor dat jongeren afhankelijk worden van de vrij willekeurige aandacht die ze krijgen via sociale media. Daarnaast is volgens Van Dijk (2012) verveling de grote verleiding om toe te geven aan de verslaving.

Persoonlijke factoren

Het ontwikkelen van verslavend gedrag op het gebied van media en internet kan veroorzaakt worden door veel verschillende factoren en meestal een combinatie hiervan. Verslavend gedrag blijkt vaak te worden ontwikkeld op momenten van verminderd psychologisch welzijn (Rooij & Snoek, 2009). Aangezien jongeren zich in een toestand met een verlaagde emotionele stabiliteit bevinden, is dit voor hen een belemmerende persoonlijke factor. Media en internet bieden een vluchtweg waarin

jongeren een positiever beeld van zichzelf kunnen creëren en waarin ze veel directe beloningen krijgen. Daarnaast is bij sociale media de ontwikkelingsfase waarin jongeren zitten een belemmerende persoonlijke factor om gezonde keuzes te maken op het gebied van media en internet. *‘Het blijkt dat er een direct verband is tussen het dwangmatige gedrag van jongeren met de smartphone en in de sociale media en de nog niet volledig ontwikkelde prefrontale cortex van jongeren’* (Nationale Academie voor Media en Maatschappij, 2012, p. 10). Door deze nog onontwikkelde hersenen zijn jongeren gevoelig voor prikkels en directe beloning. Ook hebben ze de angst om dingen te missen en buitengesloten te raken. Voor jongeren die al een wat minder positief zelfbeeld en sociale vaardigheden hebben en die gevoeliger zijn voor groepsdruk zal deze angst en onzekerheid groter zijn (Scholte et al., 2001). Een hoger zelfvertrouwen, goede sociale vaardigheden, een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling, weerbaarheid en een gezonde karaktervorming zijn daarom ook hier beschermende factoren die jongeren helpen gezonde keuzes te maken.

Omgevingsfactoren

Uit onderzoek blijkt dat de altijd aanwezige groepsdruk bij jongeren in belangrijke mate wordt gevoed door sociale media. Jongeren kiezen ervoor om via sociale media altijd en overal toegankelijk te zijn. Door bij deze media een positief beeld van zichzelf te creëren, oefenen ze onbewust invloed uit op peers om dat ook te doen. Verder komt de rol van peers duidelijk naar voren in de eerder genoemde verschijnselen SMS en FOMO. Jongeren krijgen stress als ze niet voldoende tijd hebben om te reageren op sociale media en kunnen dan zelfs het gevoel hebben buitengesloten te worden door vrienden. De invloed van peers, de groepsdruk, blijkt daarom vooral via sociale media erg groot te zijn. Een andere belemmerende omgevingsfactor voor jongeren wat betreft het op een gezonde manier omgaan met media en internet is dat er geen toezicht is bij het gebruik ervan. *‘Jongeren staan er alleen voor, omdat zij de sociale media constant bij zich dragen via hun smartphone’* (Nationale Academie voor Media en Maatschappij, 2012, p. 4). *‘De opvoeders staan buitenspel. Zij hebben geen mogelijkheid meer om mee te kijken en jongeren op een goede manier te begeleiden’* (Nationale Academie voor Media en Maatschappij, 2012, p. 13). Daarnaast wordt in onderzoek aangegeven dat het Nederlandse onderwijs naïef is (Nationale Academie voor Media en Maatschappij, 2012). Scholen hebben nauwelijks tot geen afspraken gemaakt over het gebruik van mobieltjes en smartphones en als er al afspraken zijn, zijn deze niet eenduidig en worden ze niet consequent gehandhaafd. Kortom, jongeren krijgen te veel vrijheid en het gebrek aan beleid en handhaving creëren chaos (Nationale Academie voor Media en Maatschappij, 2012). Wat betreft gamen is een belemmerende factor dat er geen beperking is aan de speeltijd van games. Dit werkt verslaving in de hand. Ook de onpersoonlijkheid brengt veel jongeren tot lang en intensief gamen en soms zelfs tot gameverslaving (Van Dijk, 2012). Vooral de aard van online games blijkt een belemmerende factor te zijn. *‘Je krijgt op willekeurige momenten beloningen, er is continu het gevoel dat je ergens naar toewerkt – maar het spel is zo groot dat je dit doel nooit bereikt – en door de grote hoeveelheden tijd en energie die men in het spel investeert, krijgt men ook een gevoelsband met het karakter’* (Roos & Snoek, 2009, p. 210). Vooral grenzen, afspraken, en een consequente handhaving hiervan blijken uit het voorgaande beschermende factoren te zijn.

Maatschappelijke factoren

Van Dijk (2012) geeft een mooie beschrijving van een grote belemmerende maatschappelijk factor voor de verslavende rol van media en internet en de stress en druk die ze opleveren: *‘De samenleving is veranderd van een gemeenschap naar een gezelschap, waarin individuen los van elkaar en langs elkaar leven. Maar dat is bedreigend voor een samenleving. Er moet immers iets zijn dat mensen onderling bindt om van een samenleving te kunnen spreken. De media, in hun onderlinge samenhang, hebben dat gat weten te vullen’* (Van Dijk, 2012, p. 43). De vraag is: ‘Hoe staat het met de christelijke jongeren, hebben zij nog wat anders dat hen onderling bindt?’

4.4 Lichaam

In hoeverre maken jongeren gezonde keuzes?

4.4.1 Algemeen

Bij het thema 'lichaam' gaat het over voeding en bewegen. Er wordt begonnen met een algemeen deel waarin onder- en overgewicht aan bod komen. Daarna worden de onderwerpen voeding en bewegen afzonderlijk besproken.

Wat is (on)gezond?

Het is gezond als iemands energiebalans in evenwicht is. Energie-inname (voeding) en energieverbruik (beweging) zijn dan even groot. Bij te veel eten in verhouding tot lichamelijke activiteit, is er risico op overgewicht. Bij een te lage energie-inname in verhouding tot het verbruik kan een te sterke afname van het lichaamsgewicht voorkomen en een tekort aan microvoedingsstoffen ontstaan. Blijvend te veel of te weinig eten is ongezond voor het functioneren van het lichaam en kan leiden tot ziekte en voortijdige sterfte (Schoemaker & Schrijvers, 2008; Buurma-Rethans, Fransen, Ocké, Van Rossum & Verkaik-Kloosterman, 2010). Uit vele gevolgen blijkt hoe ongezond overgewicht is. Korte termijn gevolgen bij jongeren zijn bijvoorbeeld een slechtere algemene gezondheid, psychosociale gevolgen zoals een lager zelfvertrouwen, eetstoornissen, luchtwegaandoeningen slaapstoornissen, cardiovasculaire aandoeningen, menstruatiestoornissen, orthopedische aandoeningen, aandoeningen aan het spijsverteringskanaal en neurologische afwijkingen. Ook zijn er een aantal lange termijn gevolgen te noemen, namelijk een verhoogde kans op hart- en vaatziekten, diabetes, een verhoogd vetgehalte in het bloed, galblaasaandoeningen, artrose en bepaalde kankersoorten. Overgewicht is verantwoordelijk voor bijna 6% van het totale aantal verloren leefjaren in Nederland (Schoemaker & Schrijvers, 2008).

Cijfers en feiten

Meer jongens dan meisjes van het voorgezet onderwijs hebben overgewicht. Dit geldt voor alle leeftijden. Ook obesitas komt vaker voor bij jongens (Schoemaker & Schrijvers, 2008). Bij adolescenten tussen de twaalf en negentien jaar in Nederland ligt het percentage overgewicht bij meisjes op 14,5% en bij jongens op 17,5% (Van den Broek & Van Nes, 2010). Overgewicht neemt toe met de leeftijd en komt meer voor onder jongeren van het vmbo dan onder jongeren van de havo of het vwo (Schoemaker & Schrijvers, 2008). Het overgrote deel van jongeren die eetstoornissen hebben, is vrouw. Anorexia nervosa (eetstoornis met een overheersend verlangen naar slankheid, weinig voedselinname en uitstoten van voedsel) komt het meest voor bij meisjes tussen de veertien en negentien jaar oud. Boulimia nervosa (eetstoornis waarbij herhaaldelijk in korte tijd zeer veel voedsel wordt verzvolgen, dat vervolgens weer uitgestoten wordt) komt het meest voor tussen de leeftijd van achttien en vijfentwintig jaar (Van den Broek & Van Nes, 2010).

4.4.2 Voeding

Wat is (on)gezond?

Om te kunnen spreken van gezonde voeding bij jongeren, is de samenstelling van de voeding die zij binnenkrijgen belangrijk. Volgens de richtlijnen van de gezondheidsraad (2006) is gevarieerd eten namelijk belangrijk. Ook is het gezond om niet meer energie binnen te krijgen dan verbruikt wordt. Dagelijks een ruime hoeveelheid groente, fruit en volkoren graanproducten en regelmatig vis eten is gezond. Producten met veel verzadigde vetzuren en transonverzadigde vetzuren dienen juist zo weinig mogelijk gegeten te worden. Daarnaast is het aanbevolen om beperkt gebruik te maken van keukenzout, voedingsmiddelen, voeding met gemakkelijk vergistbare suikers en eten met veel voedingszuren (Nationaal Kompas Volksgezondheid, z.d.; Schoemaker & Schrijvers, 2008; Gezondheidsraad, 2003).

Naast de samenstelling van voeding en de hoeveelheid is het voedingspatroon van belang bij gezond eten. Het overslaan van het ontbijt heeft een negatief effect op ochtendmoeheid en leerprestaties. Mensen die het ontbijt overslaan eten meer snacks met een hoog vetgehalte en een laag gehalte aan voedingsvezels. Veel tussendoortjes, of het nemen van meerdere kleine maaltijden per dag kan de kwaliteit van voedingspatronen beïnvloeden. Als gevolg hiervan blijft namelijk de groente- en fruitconsumptie meestal zeer beperkt (Schoemaker & Schrijvers, 2008; Maes, 2004).

Cijfers en feiten

Nederlanders van 7 tot 69 jaar eten te weinig fruit, groente, vis en vezel (Nationaal Kompas Volksgezondheid, z.d.). Het type vet dat mensen binnenkrijgen is verbeterd vergeleken met vijf jaar geleden, maar het aandeel verzadigde vetzuren in voeding is nog altijd ongunstig. Een deel van de bevolking krijgt minder vitamine A, B1, C en E, magnesium, kalium en zink binnen dan wordt aanbevolen (Nationaal Kompas Volksgezondheid, z.d.). Uit onderzoek (Dorsselaer, 2009) onder jongeren van het voortgezet onderwijs, blijkt dat 36,2 % van hen iedere dag minstens één keer frisdrank drinkt en 35,3% minstens één keer snoept per dag. Niet alle jongeren ontbijten elke dag door de week (18,2% doet dit niet). Verder eet slechts 27,3% van de jongeren iedere dag minstens één keer fruit en minder dan de helft minstens één keer groente per dag. Jongeren die een lager schoolniveau volgen hebben over het algemeen een ongezond voedingspatroon, al snoepen jongeren van het VWO vaker (Schoemaker & Schrijvers, 2008). Meisjes eten en drinken gemiddeld genomen gezonder dan jongens (Dorsselaer, 2009). Ongezond lijngedrag komt onder meisjes vaker voor. Van jongeren van twaalf tot achttien jaar lijnt 33% van de meisjes en 23% van de jongens ongezond. Extreem lijnen komt voor bij 29% van de meisjes en 6% van de jongens (Dekker, 2007). Verder wordt voor adolescenten extra inname van calcium aanbevolen, maar dit advies wordt lang niet altijd opgevolgd. (Schoemaker & Schrijvers, 2008).

4.4.3 Beweging

Wat is (on)gezond?

Om te bepalen wat gezonde beweging is, wordt gebruik gemaakt van de fitnorm. Deze is voor jong en oud gelijk en vereist tenminste twee á drie keer per week gedurende minimaal twintig tot dertig minuten zwaar intensieve lichamelijke activiteit. Deze norm is gericht op het onderhouden van fysieke fitheid (uithoudingsvermogen, kracht en coördinatievermogen). Daarnaast bestaat er de 'Nederlandse Norm Gezond Bewegen' (NNGB). Deze norm is gericht op het onderhouden van gezondheid in het algemeen. De NNGB is verschillend voor jongeren, volwassenen en ouderen. Bij jongeren is dit: *"Dagelijks één uur tenminste matig intensieve lichamelijke activiteit, waarbij de activiteiten minimaal twee maal per week gericht zijn op het verbeteren of handhaven van lichamelijke fitheid"* (Hildebrandt, Ooijendijk & Hopman-Rock, 2007). Voorbeelden van matig intensieve lichamelijke activiteit bij jongeren zijn aerobics of skateboarden (Hildebrandt et al., 2007; Centraal Bureau voor de Statistiek, 2010).

Gezond gedrag is weinig stilzitten, zoals tv-kijken en computeren, en juist veel lichaamsbeweging in het dagelijks leven zoals wandelen, fietsen en buiten spelen. Ook regelmatig gestructureerd sporten is van belang (Schoemaker & Schrijvers, 2008). Dat lichamelijke beweging gezond is blijkt uit de gunstige effecten hiervan, op bijvoorbeeld conditie van hart en longen. Als iedereen voldoende zou bewegen zou de gemiddelde levensverwachting van 40-jarige Nederlanders met 0,7 jaar toenemen (Knaap & Kreijl, 2004).

Cijfers en feiten

Volgens het CBS voldoet ongeveer 27% van de 12- tot 18-jarigen aan de NNGB voor jongeren, 28% van de jongens en 25% van de meisjes (CBS, 2010). De NNGB is strenger voor jongeren dan voor volwassenen en ouderen, waardoor op latere leeftijd vaak hogere percentages te zien zijn van het aantal mensen dat wel aan de norm voldoet (Nationaal Kompas Volksgezondheid, z.d.). Het

beweegpatroon van jongeren die een lager schoolniveau volgen is minder gezond dan dat van degenen die een hoger schoolniveau volgen (Schoemaker & Schrijvers, 2008).

Beschermende en belemmerende factoren

Kennis

Om gezond te gaan leven op het gebied van voeding en beweging is het van belang dat iemand zich bewust is van het eigen gedrag en weet wat de risico's van onvoldoende lichamelijke activiteit zijn. De overgrote meerderheid (92%) van de Nederlandse bevolking weet wat nodig is voor een goede gezondheid (Nationaal Kompas Volksgezondheid, z.d.). Op het gebied van voeding speelt kennis geen grote rol (Schoemaker & Schrijvers, 2008).

Attitude

Van de Nederlanders wil 45% binnen een half jaar meer gaan bewegen, vooral jongeren hebben dit voornemen (Nationaal Kompas Volksgezondheid, z.d.). Een veel genoemde reden om niet voldoende te bewegen, is: 'geen zin' (Ooijendijk et al., 2007). De houding ten opzichte van bewegen is van invloed op het uiteindelijke gedrag. Ook het geloof in de eigen mogelijkheden om het eigen beweeggedrag te veranderen is van belang (Nationaal Kompas Volksgezondheid, z.d.). Wat betreft voeding is eveneens voornamelijk de houding van jongeren belangrijk (Schoemaker & Schrijvers, 2008).

Persoonlijke factoren

Ten eerste zijn er genetische factoren die een rol spelen bij overgewicht. Sommige kinderen hebben aanleg om veel te eten door veel hongergevoel en weinig verzadiging (Nikken, 2007; Schoemaker & Schrijvers, 2008). Een andere persoonlijke factor is het hebben van problemen, waardoor jongeren vooral meer gaan eten en onvoldoende beweging krijgen (Schoemaker & Schrijvers, 2008). Verder bestaat er een samenhang tussen gezond eten en bewegen, BMI (Body Mass Index, verhouding tussen lengte en gewicht) en lichaamsbeeld (Melchers, 2010). Zelfvertrouwen en zelfbeeld zijn belangrijke thema's in de adolescentie (Kohnstamm, 2009). Bij een negatief zelfbeeld komt vaker ongezond gedrag voor en jongeren die ongezond gedrag vertonen en bijvoorbeeld overgewicht hebben zijn vaker onzeker over zichzelf (Van den Broek & Van Nes, 2010).

Omgevingsfactoren

Ouders hebben veel invloed op gezond eet- en beweeggedrag van jongeren (Schoemaker & Schrijvers, 2008). Het eet- en beweegpatroon van kinderen wordt sterk beïnvloed door wat zij van ouders meekrijgen aan regels, voorbeeldgedrag, controle, aanmoediging, kritiek en het faciliteren van bewegen (Gezondheidsraad, 2003; Schoemaker & Schrijvers, 2008). Het hebben van ouders met obesitas is een risicofactor (Schoemaker & Schrijvers, 2008). Verder heeft de fysieke omgeving invloed, bijvoorbeeld een woonwijk die stimuleert om buiten te zijn (Schrijvers en Schoemaker, 2008). Ook is in diverse landen een verband gevonden tussen meer tv kijken en minder lichamelijke activiteit enerzijds en te veel eten anderzijds. De aanwezigheid van frisdrank- en snackautomaten op school zou ook verband houden met een hoger risico op overgewicht, terwijl een gezonde kantine gezond eetgedrag bevordert (Gezondheidsraad, 2003; Schoemaker & Schrijvers, 2008). Ten slotte is het qua omgevingsfactoren van invloed in hoeverre jongeren financiële mogelijkheden hebben. Als jongeren veel financiële mogelijkheden hebben kan dit zowel positieve als negatieve effecten hebben. Positieve effecten doordat er geld is voor het uitoefenen van een sport en negatieve effecten doordat jongeren vaak ongezond eten kunnen kopen (Schoemaker & Schrijvers, 2008).

Maatschappelijke factoren

'Geen tijd' scoort als meest genoemde reden onder jongeren om onvoldoende te bewegen (Ooijendijk et al., 2007). Verder legt de voedingsmarkt vooral accent op genot in het hier en nu, en weet zij jongeren beter aan te spreken dan de overheid (Schoemaker & Schrijvers, 2008). De overheid probeert jongeren te stimuleren gezond te eten, maar de voedingsmarkt stimuleert dit vaak

juist niet. Dit is een belemmerende factor. Jongeren met een lagere sociaaleconomische status lopen meer risico op overgewicht. Dit heeft te maken met de bovengenoemde fysieke omgeving en financiële mogelijkheden (Gezondheidsraad, 2003).

4.5 Seksualiteit

In hoeverre maken jongeren gezonde keuzes?

4.5.1 Algemeen

Bancroft (1989) in Kohnstamm (2009) geeft een definitie van de door hem genoemde 'psycho-seksuele ontwikkeling'. Deze bestaat ten eerste uit de differentiatie tot man of vrouw, ten tweede uit seksuele responsiviteit en seksueel gedrag en ten derde uit het vermogen om intieme relaties aan te gaan (Van Aken et al., 2007). In dit onderzoek richten we ons op het tweede kenmerk. De psycho-seksuele ontwikkeling begint al jong, maar aan het begin van de adolescentie komt door hormonale processen lichamelijke verandering op gang. Jongeren krijgen het vermogen tot en belangstelling voor seksueel contact. Verder zijn ze door cognitieve ontwikkelingen steeds beter in staat na te denken over eigen seksuele gevoelens en verwachtingen van anderen (Van Aken et al., 2007).

In deze paragraaf wordt ten eerste in het algemeen genoemd wat al dan niet gezond is op het gebied van seksualiteit. Vervolgens wordt ingegaan op seksuele ervaring en beleving. Daarna worden achtereenvolgens risicovol seksueel gedrag en ander seksueel gedrag beschreven. Dan volgt een paragraaf over grensoverschrijdend gedrag en ten slotte een paragraaf over homo- en biseksuele oriëntatie.

Wat is (on)gezond?

In de literatuur staan verschillende definities en termen over seksuele gezondheid bij jongeren. Het kunnen voorkomen van hiv (human immunodeficiency virus, verantwoordelijk voor het syndroom aids), soa's (seksueel overdraagbare aandoeningen) en onbedoelde zwangerschap komen steeds naar voren. Risicogedrag hierbij is het hebben van meerdere seksuele partners, seksuele activiteit op jonge leeftijd en onvoldoende anticonceptie (De Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005; Nationaal Kompas Volksgezondheid, z.d.; De Goditiabo, 2010; Loket Gezond Leven, z.d.). Seksueel gezond is verder volgens literatuur seksualiteit die vrijwillig, prettig en gewenst is (Loket Gezond Leven, z.d.). Dit is een brede definitie, waarbij het in de eerste plaats gaat om afwezigheid van morele of fysieke dwang (De Graaf et al., 2005). Daarnaast is het vermogen om te kunnen genieten van belang. Dat houdt de afwezigheid in van emotionele belemmeringen, zoals gevoelens van schuld en schaamte en de afwezigheid van onjuiste opvattingen of andere psychologische factoren (De Graaf et al., 2005; Schrijvers & Schuit, 2010; Loket Gezond Leven, z.d.). Verder is het van belang dat seksueel gedrag in overeenstemming is met de sociale en persoonlijke ethiek (Schrijvers & Schuit, 2010; Loket Gezond Leven, z.d.).

Vanuit christelijke ethiek bekeken zijn bijvoorbeeld gevoelens van schuld en schaamte niet ongezond, maar juist terecht als seksualiteit niet binnen de waarden van trouw en liefde plaatsvindt. Ook zullen christenen een andere visie hebben op de genoemde norm 'het vermogen om te kunnen genieten', omdat deze norm voor hen ondergeschikt is aan andere normen, zoals 'seksualiteit binnen het huwelijk'. Er is ook ander gedrag dat invloed kan hebben op de seksuele gezondheid, waaronder homo-intolerantie (Loket Gezond Leven, z.d.), waar we in paragraaf 2.5.6 op ingaan. Een aspect van de seksuele gezondheid waar we niet verder op ingaan is afwezigheid van lichamelijke en psychische seksuele disfuncties (De Graaf et al., 2005; Schrijvers & Schuit, 2010; Loket Gezond Leven, z.d.).

4.5.2 Seksuele ervaring en beleving

Wat is (on)gezond?

Wat betreft seksuele ervaring is het vanuit literatuur moeilijk aan te geven wat wel en niet gezond is, vaak worden gemiddelden als uitgangspunt genomen. Vanuit christelijk oogpunt wordt de norm

aangehouden dat seksualiteit binnen het huwelijk, of in ieder geval binnen een vaste relatie van trouw en liefde, hoort. De meeste jongeren, namelijk driekwart, bouwen stapsgewijs seksuele ervaring op. Een geleidelijke ontwikkeling van tongzoenen, via voelen onder de kleren naar naakt vrijen en geslachtsgemeenschap, die gemiddeld vier jaar duurt. Anderen beginnen relatief vroeg met seks en ook relatief vaak meteen met geslachtsgemeenschap (Heemelaar, 2008; RutgersWPF, 2012; CBS, 2009a). Op jonge leeftijd seksueel actief zijn wordt als ongezond of risicovol beschouwd, waarbij vaak de leeftijd van veertien jaar wordt aangehouden. Als jongeren op jonge leeftijd seksueel actief zijn hebben zij meer kans om te maken te krijgen met seksuele dwang (3.5.5). Dit komt doordat ze minder assertief zijn en minder controle en zelfvertrouwen hebben. Ook beschermingsgedrag (3.5.3) is minder en ze hebben relatief weinig kennis. Ze zijn minder vaardig in het zoeken naar informatie en de moeder is de belangrijkste informatiebron. Ouders zijn echter vaak niet op de hoogte van de seksuele activiteit van hun kinderen (RutgersWPF, 2012). Verder wordt seks met meerdere partners als gezond dan wel risicovol beschouwd, omdat relatief vaker onbeschermd geslachtsgemeenschap voorkomt en meer grensoverschrijdend gedrag (De Graaf et al., 2005). Jongeren kunnen onvoldoende voorbereid meegaan in seksualiteit en verder gaan dan ze hadden bedoeld. Hierdoor kunnen ze spijt krijgen, teleurgesteld raken of zich minder beschermen. Verder zijn veel jongeren onzeker, bijvoorbeeld over initiatief nemen of over hun uiterlijk (Kohnstamm, 2009). Gezien het in 5.1.1 genoemde criteria van 'genieten' en geen 'emotionele belemmeringen' wordt ook dit als ongezond beschouwd. Om dezelfde reden wordt seksverslaving als ongezond beschouwd. Ook vanuit christelijk oogpunt wordt dit als ongezond (zondig) gezien (De Koning, z.d.). Er zijn wat betreft seksualiteit en gezonde grenzen verschillende christelijke visies, waar hier niet diep op ingegaan wordt. Wel wordt over het algemeen geslachtsgemeenschap alleen toegestaan binnen het huwelijk. Meerdere partners en seks buiten het huwelijk is dus ongezond. Nadruk ligt op de waarde van liefde in plaats van lust. Daarom is het bijvoorbeeld ook belangrijk om geen verleidelijke kleding te dragen (De Vriese, 2001; De Koning, z.d.).

Cijfers en feiten

De gemiddelde leeftijd waarop een jongere voor het eerst geslachtsgemeenschap heeft is ongeveer 17 jaar (CBS, 2003; De Graaf et al., 2005). 76,4% van de 12-18-jarigen heeft het laatste half jaar geslachtsgemeenschap gehad (CBS, 2009a). Daarbij doorlopen de meeste jongeren het eerder genoemde traject van tongzoenen tot geslachtsgemeenschap. Jongens doen hier 4,9 jaar over en meisjes 3,4 jaar. Meisjes hebben de eerste geslachtsgemeenschap gemiddeld ook een half jaar eerder. Laag opgeleide jongeren zijn seksueel actiever en hebben vaker ervaring met geslachtsgemeenschap (CBS, 2009a ; Schrijvers & Schuit). Een relatief groot deel van de jongeren die seks hebben gehad, geeft aan dit met meer dan drie verschillende partners te hebben gedaan (De Graaf et al., 2005). Bij christelijke jongens die veel belang hechten aan het geloof is er niet veel verschil in hoeveel seksuele ervaring zij hebben, zij hebben zelfs relatief veel seksuele ervaring. Christelijke meisjes hebben gemiddeld wel minder ervaring dan niet-gelovige jongeren. Christelijke jongeren die 'een beetje belang' hechten aan hun geloof of geen belang verschillen hierin niet van ongelovige jongeren (CBS, 2009a). De meeste jongeren geven in een recent onderzoek aan dat ze zelfverzekerd genoeg zijn, controle hebben en seksualiteit als prettig ervaren (RutgersWPF, 2012). Toch zijn jongeren vaak onzeker over hun handelen en uiterlijk (Kohnstamm, 2009). Ook hadden jongeren achteraf vaak liever even gewacht, ging het verder dan ze wilden, of hebben ze teleurstellende ervaringen (Heemelaar, 2008). Als 'de eerste keer' onverwacht komt wordt dit, vooral door meisjes, vaker als vervelend omschreven en vaker onbeschermd gedaan. Meisjes ervaren seksualiteit over het algemeen vaker als negatief dan jongens (RutgersWPF, 2012).

4.5.3 Risicovol seksueel gedrag

Wat is (on)gezond?

Seksueel risicogedrag bestaat uit onbeschermd seksuele activiteit, waardoor het risico op onbedoelde zwangerschap of het krijgen van een soa bestaat. Risicogedrag is het hebben van

geslachtsgemeenschap, zonder voldoende voorbehoedsmiddelen als de pil en een condoom. Dit is ongezond op grond van de gevolgen die er zijn voor de ontwikkeling, waarover hier kort enkele gegevens volgen (RutgersWPF, 2012). Bij onbedoelde zwangerschap vindt abortus, adoptie of geboorte van een kind plaats. De keuze hiertussen kan stress veroorzaken. Zwangere tieners lopen hogere kans op sterfte of vroege geboorte van hun kindje. Tienermoeder worden, beperkt de ontwikkeling en maatschappelijke vooruitzichten. Tieners die kiezen voor abortus lopen een hoger risico op negatieve psychosociale gevolgen, zoals depressies en eenzaamheid (Loket Gezond Leven). Een onbehandelde soa kan leiden tot onvruchtbaarheid, risico's voor het ongebooren kind, kanker, orgaanschade en zelfs tot de dood. Een chronische infectie met een virale soa kan ziekte-episodes of aanvallen veroorzaken en leiden tot psychosociale klachten. Mensen die leven met hiv, ontvangen veel stigmatisering en lopen tegen vormen van discriminatie aan (Loket Gezond Leven).

Cijfers en feiten

Driekwart van de jongeren gebruikt bij de eerste geslachtsgemeenschap een condoom. Bij ruim 60% van de meisjes en meer dan 50% van de jongens werd de pil gebruikt. Ongeveer vier op de vijf jongeren gebruikt altijd anticonceptie. Christelijke jongeren, laag opgeleide meisjes en jongeren jonger dan veertien jaar, gebruiken bij de eerste geslachtsgemeenschap minder vaak anticonceptie. Ongeveer twee derde van de jongeren heeft voorafgaand aan de eerste geslachtsgemeenschap niet met de partner gesproken over manieren om soa's te voorkomen. (De Graaf et al., 2005; RutgersWPF, 2012; CBS, 2009a). Ongeveer 20% van de zwangerschappen in Nederland is ongepland en een derde hiervan is ongewenst. Vooral onder tieners komen ongewenste zwangerschappen voor. In Nederland werden in 2008 gemiddeld 11 op de 1.000 meisjes (vijftien tot negentien jaar) zwanger. Bijna twee op de drie zwangere meisjes laat een abortus uitvoeren, een derde kiest voor jong ouderschap (Loket Gezond Leven). Chlamydia is de meest voorkomende soa. Het aantal infecties met chlamydia is toegenomen en komt vooral voor bij heteroseksuele jongeren. In totaal hebben rond de 21.500 mensen hiv. Ongeveer 40% van hen weet niet dat zij het hebben (Loket Gezond Leven; De Graaf et al., 2005). Van alle jongeren met seksuele ervaring heeft 15% van de jongens en 20% van de meisjes zich het afgelopen jaar laten testen op soa en/of hiv (RutgersWPF, 2012).

4.5.4 Ander seksueel gedrag

Wat is (on)gezond?

Ander seksueel gedrag dan het reeds genoemde, is masturberen. Dit komt al bij kleine kinderen voor, maar krijgt in de adolescentie een andere betekenis. Over het algemeen wordt gezegd dat dit hoort bij een normale ontwikkeling. Masturbatie is een goede voorbereiding om te leren wat iemand prettig vindt en op welke wijze hij of zij een orgasme kan krijgen. Toch voelen jongeren zich soms schuldig of neerslachtig omdat ze masturberen, of om hun fantasieën. Als jongeren ongelukkig zijn of een relatie niet aandurven kunnen ze vluchten in masturbatie. Dit is ongezond (RutgersWPF, 2012; Kohnstamm, 2009; Van Aken et al., 2007). Ook kunnen jongeren verslaafd worden aan masturberen. Over dit onderwerp bestaan verschillende christelijke visies. Er zijn christenen die niet veel verschillen van seculiere wetenschappers, maar ook christenen die masturberen afkeuren. De reden hiervoor is dat seksualiteit alleen binnen het huwelijk hoort, samen en met de waarde van liefde. Masturberen wordt dan per definitie als ongezond beschouwd (De Koning, z.d.).

Veel jongeren zoeken op internet informatie over seksualiteit. Hier zijn erotische beelden en porno te vinden, evenals in boekjes, films of op televisie. Hiernaar kijken wordt met name door christenen als ongezond gezien. Er is wetenschappelijk onderzoek dat negatieve effecten laat zien voor zichzelf en de ander. Het laten zien van erotische beelden van zichzelf op de webcam wordt als risicogedrag beschouwd en als iemand beelden van een ander onder de achttien jaar verstuurd is dit strafbaar. Dit is dus ongezond gedrag. Ook het betalen of betaald worden, wordt als ongezond gedrag gezien, opnieuw vooral onder christelijke mensen (De Koning, z.d.; RutgersWPF, 2012).

Cijfers en feiten

80 tot 90% van de jongeren masturbeert vanaf zijn of haar veertiende. Onder meisjes komt het minder vaak voor dan onder jongens, namelijk bij 40 tot 60% (Kohnstamm, 2009). 12% van de jongens en 20% van de meisjes voelt zich wel eens schuldig (Van Aken et al., 2007). Vooral jongens (65%) maar ook meisjes (55%) gaan op zoek op internet als ze een vraag hebben over seksualiteit. 8% van de jongens en 4% van de meisjes liet het afgelopen jaar lichaamsdelen naakt zien voor de webcam. Ook zegt 6% van de jongens en 2% van de meisjes dat ze wel eens een seksfoto of -filmpje van iemand anders hebben verstuurd. Pornogebruik is onder jongens veel hoger dan onder meisjes. Zo heeft van de jongens 73% het afgelopen jaar een pornosite bekeken tegenover 21% van de meisjes (RutgersWPF, 2012). 6% van de jongens en 1% van de meisjes heeft wel eens een beloning gegeven voor seks, 2% van de jongens en 1% van de meisjes kreeg zelf eens iets voor seks (De Graaf et al., 2005).

4.5.5 Grensoverschrijdend seksueel gedrag

Wat is (on)gezond?

Seksueel overschrijdend gedrag is per definitie ongezond, zoals blijkt in 3.5.1. Het gaat hierbij om dwang in de volle breedte van het woord, van ongewenste seksuele opmerkingen tot gedwongen penetratie door wie, op welke manier en in welke situatie dan ook (Adam et al., 2010). Dat het ongezond is blijkt uit de gevolgen die negatieve seksuele ervaringen kunnen hebben voor jongeren. Sommige hiervan zijn blijvend, andere tijdelijk. Mogelijke problemen die kunnen ontstaan zijn: psychische problemen (angsten, paniek, depressiviteit en slaapproblemen), relationele problemen (moeite met vertrouwen, onzeker in relaties, eenzaamheid, problemen met opvoeden), seksuele problemen (afkeer van aanraking en seksuele contacten, afkeer van het eigen lichaam, grotere kans om opnieuw slachtoffer te worden) en lichamelijke problemen in de vorm van lichamelijke klachten zonder oorzaak (zoals hoofdpijn, buikpijn, rugpijn en hyperventilatie) (Van Aken et al., 2007).

Cijfers en feiten

De mate waarin grensoverschrijdend seksueel gedrag voorkomt is hoog, vooral bij meisjes en bij homo- en biseksuele jongeren. Zo geeft één op de vijf vrouwen aan voor haar zestiende jaar seksueel geweld te hebben meegemaakt. Onder mannen geldt dit voor één op de vijfentwintig (RutgersWPF, 2012). 12% van de vrouwen en bijna 3% van de mannen is ooit verkracht en van de seksueel actieve jongeren tussen de 15 en de 25 jaar geeft 84% van de vrouwen en 66% van de mannen aan een vorm van seksueel geweld te hebben meegemaakt (Loket Gezond Leven). Bij 6% van de jongens en 12% van de meisjes is wel eens iemand boos geworden om seks te kunnen hebben, en bij respectievelijk 2 en 6% is fysiek geweld gebruikt (RutgersWPF, 2012). In sommige gevallen is sprake van seksuele dwang in combinatie met gedwongen prostitutie (Loket Gezond Leven). Bij tweederde van de vrouwen is het misbruik niet eenmalig (Van Aken et al., 2007).

4.5.6 Homo- en biseksuele oriëntatie

Wat is (on)gezond?

Op het gebied van homo- en biseksualiteit is moeilijk te zeggen of deze seksuele oriëntatie gezond of ongezond is. Homo- of biseksueel zijn wordt vanuit de wetenschap en veel christenen niet als ongezond beschouwd. Andere christenen zien dit als een soort 'ziekte', als gevolg van de zonde. De vereniging voor gereformeerd schoolonderwijs benoemd in haar visie dat homoseksualiteit niet zo door God is bedoeld, maar dat anderen hen wel behoren lief te hebben. Zij hoeven hun gerichtheid niet te ontkennen, maar het is niet goed om deze als identiteit aan te nemen. Ook het zogenoemde 'praktiseren' van deze gerichtheid wordt als on-Bijbels gezien (Vereniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs, 2008, De Koning, z.d.). Hierover zijn verschillende visies onder christenen, waar niet diepgaand op in wordt gegaan. Wel zullen factoren benoemd worden die een gezonde seksuele ontwikkeling al dan niet bevorderen voor homo- en biseksuele jongeren. Deze jongeren hebben vaak relatief veel emotionele problemen. Zo hebben ze te maken met eenzaamheid en isolement,

onzekerheid, gevoelens van schuld en schaamte en verschillen met hetero's die zij als onprettig ervaren (Van Aken et al., 2007). Deze jongeren hebben vaak minder contacten om over hun gevoelens te praten en vinden moeilijk een partner. Ze zoeken vaker hun heil op internet, waardoor ze kwetsbaar zijn voor seksueel misbruik (Kohnstamm, 2009). Sommige jongeren krijgen daarnaast te maken met negatieve reacties uit de omgeving, zoals afstandelijk, denigrerend of agressief reageren of doodzwijgen (Van Aken et al., 2007; RutgersWPF, 2012).

Cijfers en feiten

Van de jongens 'valt' 2,0% en van de meisjes 1,3% op personen van de eigen sekse. Met het ouder worden nemen deze percentages toe tot 4,3% van de jongens en 1,7% van de meisjes onder 21- tot 24-jarigen. Wanneer ook naar andere gevoelens voor de eigen sekse wordt gekeken, zoals naar verliefdheid, komen homoseksuele gevoelens en gedragingen veel vaker voor. Zo fantaseert één op de twintig jongens en één op de acht meisjes soms of vaker over personen van dezelfde sekse. Over bisexualiteit zijn geen eenduidige cijfers. Vooral bij vrouwen blijkt de seksuele voorkeur wel eens veranderlijk te zijn (Van Aken et al., 2007; Kohnstamm, 2009; De Graaf et al., 2005).

Homonegativiteit is hoog onder jongeren, vooral in bepaalde groepen. Zo vinden bijna alle jongeren het goed als een jongen en een meisje elkaar zoenen op straat, maar keurt 51% van de jongens en 25% van de meisjes het af, als het twee jongens betreft. Ook zegt één op de acht jongens en één op de vijftientwintig meisjes dat ze de vriendschap met hun beste vriend(in) zouden verbreken als hij of zij op hetzelfde geslacht zou vallen. Homonegativiteit neemt af met het ouder worden en komt meer voor onder lager opgeleide jongeren. Binnen een moslimcultuur en binnen het christendom hebben homoseksuele jongeren het vaak extra zwaar, door minder acceptatie (Kohnstamm, 2009; De Graaf et al., 2005).

Beschermende en belemmerende factoren

Een concept dat inzicht geeft in factoren die van invloed zijn op seksuele gezondheid is 'interactiecompetentie'. Kennis, vaardigheden en attitude behorend bij interactiecompetentie zijn het kunnen praten over seks met de partner, assertiviteit, grenzen kunnen stellen en respecteren en zelfverzekerdheid. Naarmate iemand minder schuld- en schaamtegevoelens heeft met betrekking tot seks en het eigen lichaam positiever waardeert, is de interactiecompetentie hoger (De Graaf et al., 2005). Hieronder gaan we uitgebreider in op kennis, vaardigheden en attitude.

Kennis

Kennis is vooral van belang als het gaat over geslachtsgemeenschap, zwangerschap en soa's (RutgersWPF, 2012). Jongens komen vooral aan kennis via internet, meisjes noemen school, tijdschriften en internet. Over anticonceptie en relaties praten ze met ouders, maar onderwerpen als wensen en grenzen komen vaak niet aan bod of worden met peers besproken (De Graaf et al., 2005).

Vaardigheden

Jongeren die graag sensatie zoeken zijn kwetsbaarder voor seksueel ongezond gedrag. Verder is adequaat communiceren over seksualiteit een belangrijke beschermende vaardigheid (De Graaf et al., 2005).

Attitude

Een permissieve houding ten aanzien van seksualiteit is een risicofactor. Jongeren die denken spijt te hebben na onveilige geslachtsgemeenschap, positieve attitudes hebben ten aanzien van condoomgebruik en een hoge risicoperceptie hebben, beschermen zich vaak beter bij seksuele activiteit. Ook het denken condooms te kunnen gebruiken in lastige situaties is een positieve factor. Dit geldt voor zowel seksuele ervaring in het algemeen, als voor porno en seksueel risicogedrag (RutgersWPF, 2012; De Graaf et al., 2005). Er worden verschillende motieven genoemd voor het nemen van seksuele risico's. Ten eerste 'erbij willen horen'. Verder is nieuwsgierigheid van belang. Ook wordt het argument 'verboden vrucht' genoemd; als seksuele activiteit verboden wordt willen adolescenten dit wel proberen (Adam, Van Berlo, Kuyper, De Wit & Woertman, 2010). Christelijke

jongeren voor wie het geloof belangrijk is, zijn relatief negatief over seks buiten het huwelijk, wat een beschermende factor is. Wel hebben zij meer negatieve emoties zoals schuld en schaamte of seks vies vinden. Dit kan, zoals eerder benoemd werd, zowel als ongezond als gezond beschouwd worden, afhankelijk van de visie op seksualiteit. Christelijke jongeren hebben relatief vaak ervaring met ongewenste seks en gebruiken minder vaak anticonceptie (RutgersWPF, 2012; De Graaf et al., 2005). Doordat de reformatorische cultuur sterkt verschilt van de maatschappij wat betreft visie op seksualiteit, ervaren jongeren hierbij moeilijkheden in keuzes maken. Homo- of biseksuele jongeren hebben het extra zwaar, vanwege een taboe op dit onderwerp en weinig acceptatie binnen de reformatorische cultuur (Balder & Oosterwijk, 2010).

Persoonlijke factoren

Bij het gedeelte over keuzeprocessen werd al gesproken over processen in de hersenen die een rol spelen bij het maken van keuzes. Ook bij gezonde keuzes maken op seksueel gebied is dit van belang. Er bestaat een verband tussen hormonale processen en processen in de hersenen. Vooral testosteron wordt actief in het al vroeg ontwikkelde limbische systeem van de hersenen. Dit is betrokken bij spanning en emoties. Het deel dat is betrokken bij het beheersen van impulsen en afwegen van risico's, is pas tegen het twintigste jaar gevormd. Er is dus een tijd waarin het opzoeken van risico voor jongeren belangrijker is dan het verstandig nadenken over gevolgen (Kohnstamm, 2009). Jongeren met negatieve ervaringen op seksueel gebied lopen meer seksuele risico's op met name ongewenste seksualiteit. Daarnaast zijn er aanwijzingen dat jongens en meisjes die als kind seksueel misbruikt zijn, op jongere leeftijd seksueel actief worden (De Graaf et al., 2005).

Omgevingsfactoren

Ouders zijn belangrijk voor jongeren als het gaat om seksualiteit. De moeder wordt veel genoemd als bron van informatie of hulp bij problemen. Een kwart van de jongens en meisjes praat met hun ouders over wat ze willen op seksueel gebied (RutgersWPF, 2012). Meer steun, affectie, responsiviteit en betrokkenheid van ouders, een goede relatie met ouders of ouders die op de hoogte zijn van het doen en laten van hun kinderen, zorgen ervoor dat jongeren later seksueel actief worden en minder seksuele partners hebben. Jongeren die uit een warm gezin komen, gebruiken vaker bij elk seksueel contact anticonceptie. Afkeuring door ouders van geslachtsgemeenschap of druk om dit niet te hebben, zorgt dat jongeren later geslachtsgemeenschap hebben (De Graaf et al., 2005). Een goede band met de ouders en goed kunnen praten, vergemakkelijkt het accepteren van homoseksuele gevoelens. Ook een positieve of neutrale houding is helpend voor jongeren (De Graaf et al., 2005).

De middelbare school waar adolescenten naar toe gaan speelt een rol. De meeste jongeren (92% van de jongens en 93% van de meisjes) zeggen op school informatie over seksualiteit en relaties te hebben gekregen. Vooral anticonceptie, soa en voortplanting zijn veelbesproken onderwerpen. Andere thema's zoals homoseksualiteit, het aangeven van wensen en grenzen, maagdelijkheid en seks in de media blijven vaker onderbelicht. Jongeren waarderen de informatie die ze op school krijgen gemiddeld met een 6,6. (RutgersWPF, 2012) Op middelbare scholen, zelfs tolerante, wordt het over het algemeen moeilijk gevonden om open te zijn over deze onderwerpen, en vooral over het onderwerp homoseksualiteit. Jongeren geven aan dat het wel belangrijk is dat deze onderwerpen op school aan bod komen (De Graaf et al., 2005).

Jongeren met een breed sociaal netwerk waar ze zelf een belangrijke plaats innemen, zijn vaardiger in het leggen van contacten. Dit is gezond voor de ontwikkeling, maar zorgt er ook voor dat ze vaker veel seksuele ervaring op doen. Bij jongeren die niet over een dergelijk netwerk beschikken komt het vaker voor dat ze wel seksuele ervaring op willen doen, maar dit niet kunnen realiseren. Wat peers doen op seksueel gebied is ook van belang. Onervaren jongeren die denken dat veel van hun leeftijdsgenoten seksueel actief zijn, zijn bijvoorbeeld eerder geneigd dit ook te worden. Ook de houding van peers is belangrijk voor de houding van een jongere (De Graaf et al., 2005).

Maatschappelijke factoren

Internet is erg laagdrempelig. Dit kan positief zijn doordat jongeren kennis kunnen vinden en bijvoorbeeld homoseksuele adolescenten er steun kunnen vinden. Toch kunnen jongeren hierdoor ook negatieve of onrealistische informatie krijgen (De Graaf et al., 2005). Er is een verband tussen media en het moment waarop jongeren voor het eerst geslachtsgemeenschap hebben. Wanneer aan jongeren zelf wordt gevraagd of ze denken dat media invloed hebben op hun seksuele gedrag, verwachten zij dit echter niet (De Graaf et al., 2005).

Deelvraag 2: Welke ondersteuning hebben leerlingen van het Ichthus College nodig om gezonde keuzes te kunnen maken op het gebied van de hoofdthema's?

In dit hoofdstuk zijn per thema de resultaten van het praktijkonderzoek beschreven. Het praktijkonderzoek bestond uit interviews die gehouden zijn met zowel leerlingen als docenten van het Ichthus College.

5.1 Algemeen

De leerlingen die geïnterviewd zijn, hebben een verschillende mening over het huidige aanbod van voorlichting en preventie op hun school. Zo vindt één van hen het huidige aanbod veel. 'Je krijgt elk jaar voorlichting over roken, je krijgt elk jaar voorlichting over seksualiteit dus. Ja, het is wel lastig, want de één heeft dat meer nodig dan de ander, maar ik vind het wel wat veel worden' (1.2: F32). Één leerling meent dat vooral verhalen van ervaringsdeskundigen leerlingen boeien. School zou volgens hem wel kunnen vertellen over allerlei mogelijke gevolgen van keuzes die leerlingen maken, maar het verhaal van een ervaringsdeskundige boeit hen meer. Leerlingen wensen een voorbeeld als waarschuwing (3.3: D25). Een andere leerling noemt een tip op het gebied van de vorm van voorlichting en preventie, namelijk om te werken met filmpjes en interactieve methoden zoals discussies (2.5: D25, 2.4: D26).

Docenten geven aan dat voorlichting- en preventieprogramma's nooit alleen uitgevoerd mogen worden om 'het maar gedaan te hebben'. Het enige doel zou dan zijn, dat de school zich zou kunnen verantwoorden wanneer jongeren ongezonde keuzes maken (1.3: G90). Het is volgens de geïnterviewde docenten beter om een voorbeeldfiguur voor leerlingen te zijn wat betreft het maken van gezonde keuzes (3.4: G92). Zij benadrukken dat datgene dat zij leerlingen mee willen geven, in hun eigen 'zijn' moet zijn verweven (3.4: G91). De geïnterviewde docenten geven ook aan dat het noodzakelijk is dat zij, op het gebied van de hoofdthema's, open communiceren met leerlingen. Wanneer zij en de leerlingen elkaar niet begrijpen doordat ze in een andere belevingswereld leven, moeten docenten kunnen afdalen tot de leefwereld van leerlingen (3.2 G93).

5.2 Genotmiddelen

Aanbod

Verschillende leerlingen menen dat het een taak van de school is, om voorlichting en preventie te geven over genotmiddelen (1.1: A5, 1.1: E5). De reden hiervoor is niet uit de interviews naar voren gekomen. Twee leerlingen kiezen genotmiddelen als belangrijkste voorlichting- en preventiethema van school (1.1: A26, 1.1: C19). Een andere leerling geeft aan dat preventieve voorlichting over alcohol- en drugsgebruik niet belangrijk zijn omdat hier weinig tegen gedaan kan worden. Dit komt volgens deze leerling doordat alcohol en drugs niet gebruikt worden op school en het niet zichtbaar is wie wel en niet gebruiken (1.1: D5, 1.4: D6). Een leerling geeft aan dat voorlichting en preventie over het gebruik van genotmiddelen niet belangrijk is, als het gaat om het voorkomen hiervan. Hij meent namelijk dat de eindverantwoordelijkheid voor het wel of niet gebruiken hiervan bij leerlingen zelf ligt (6.1: E4). Volgens een leerling is voorlichting over het gebruik van genotmiddelen wel belangrijk als het gaat om de feitelijke kennis hierover. Volgens hem weten heel veel mensen niet de schadelijke gevolgen van het gebruik hiervan (1.1: C6). Andere leerlingen spreken het tegen dat in

voorlichting gericht moet worden op feitelijke kennis over genotmiddelen. Zij menen dat leerlingen voldoende over genotmiddelen weten (4.1: C5, 4.1: E3).

Op de vraag naar de hoeveelheid van het aanbod, wordt door één leerling genoemd dat er nog meer voorlichting gegeven moet worden (1.2: B13). Vier anderen geven echter aan dat er al veel aan gedaan wordt en dat dit voldoende is (1.2: A6, 1.2: C20, 4.1: E3, 1.2: F4, 1.2: F5). Leerlingen vinden de huidige manier van voorlichting en preventie over genotmiddelen een goede manier en menen dat de ondersteuning behouden zou moeten worden zoals die nu is (1.3: A6, 1.3: C21, 1.3: A27).

Volgens een docent zou het vooral nodig zijn om aandacht aan alcohol te besteden, omdat leerlingen zich niet voldoende bewust zijn van de verslavende werking hiervan (1.1: G4, 1.1: G5, 6.1: G9). Bij de geïnterviewde docenten rees de vraag of voorlichting en preventie over alcoholgebruik wel een verantwoordelijkheid van de school is, omdat het gebruik hiervan vooral buiten school plaats vindt (1.1: G13). Er werd geconcludeerd dat het zeker een taak van school is, omdat het de leerlingen van school raakt en hun hersenen afbreekt (1.1: G7, 1.1: G13).

Vorm

Op de vraag hoe voorlichting en preventie over genotmiddelen er concreet uit zou moeten zien, wordt door leerlingen geantwoord dat op school verteld moet worden over genotmiddelen (2.2: D6). Waarover dit moet gaan, komt aan bod bij het kopje 'kennis'. Naast dat er verteld wordt, zouden er ook plaatjes getoond moeten worden die laten zien hoe gebruikers van genotmiddelen er uit zien (2.5: B14). Ook 'verbieden' wordt als vorm van preventie voor het gebruik van genotmiddelen genoemd. Verschillende leerlingen vinden dat er binnen de school een verbod zou moeten zijn op het gebruik van genotmiddelen (2.3: A4, 1.1: B12, 2.3: D5). Één leerling geeft aan dat roken wel toegestaan zou moeten blijven (1.1: B12). Ten slotte wordt aangegeven dat gelet moet worden op verschillen tussen leerlingen. Zo noemen docenten dat voorlichting en preventie over roken en drugs in verschillende klassen aan bod zou moeten komen. Ze verwachten namelijk dat roken in de eerste klassen wel een belangrijk thema is, maar dat drugs juist nog niet zo zeer speelt (2.6: G1, 2.6: G2). Één leerling gaf aan dat er geen onderscheid gemaakt moet worden tussen niveaus in het verbieden van het gebruik van genotmiddelen (roken) op school. (2.6: B50, 2.6: B51).

Rol docent/ voorlichter

Verschillende leerlingen geven aan, dat vooral een ervaringsdeskundige hen aanspreekt (4.2: B15, 3.3: F8). 'Wat moet je nog meer doen dan mensen uit de praktijk zelf halen, ik denk dat je niet dichter bij kunt komen' (3.3: E6). Docenten twijfelen of leerlingen daadwerkelijk met ervaringsdeskundigen bereikt kunnen worden, omdat dit extreme voorbeelden zijn (3.3: G8).

Kennis

Leerlingen geven aan dat ze voldoende inhoudelijke kennis hebben over genotmiddelen en dat dit deels een rol speelt in het voorkomen van het gebruik hiervan (4.1: C5, 4.1: E3, 4.1: F8). Vooral kennis over de gevolgen speelt volgens hen een belangrijke rol in het voorkomen van het gebruik van genotmiddelen, 'want niemand wil er zo uitzien als een junk' (4.2: B7). Verschillende leerlingen menen dat veel mensen niet voldoende weten wat de gevolgen zijn van het gebruik van genotmiddelen (4.2: B15, 4.2: C6). Leerlingen menen dat het gebruik van drugs erger is dan het gebruik van andere genotmiddelen, vanwege de (zichtbare) gevolgen hiervan. Dit is een belangrijke reden waarom leerlingen besluiten geen drugs te gebruiken (4.2: A3, 4.2: B2, 4.2: B6, 4.2: D3). Volgens docenten is feitelijke kennis die leerlingen hebben over gevolgen van genotmiddelen juist niet van invloed op het gebruik hiervan (4.1: G12). De geïnterviewde docenten vinden dat wel over schadelijke gevolgen verteld kan worden, maar leggen zelf liever nadruk op de cultuur onder jongeren (4.2: G14). Op de cultuur waarin het vanzelfsprekend wordt gevonden dat jongeren genotmiddelen gebruiken.

Vaardigheden

Leerlingen geven aan dat groepsdruk hen belemmert om er voor te kiezen geen gebruik van genotmiddelen te maken (9.1: C1). Het trainen van sociale vaardigheden om groepsdruk beter te kunnen weerstaan, lijkt sommige leerlingen belangrijk en 'een stuk slimmer dan gewoon alleen maar droge informatie vertellen' (5.2: C7, 5.2: F6). Anderen twijfelen eraan of leerlingen hierdoor beter groepsdruk zouden kunnen weerstaan. Zij menen dat de invloed, van het hebben van sociale vaardigheden, niet veel ter zake doet als leerlingen met hun vriendengroep zijn (5.2: E7, 5.2: F7).

Attitude

Een attitude die heerst onder leerlingen met betrekking tot het gebruik maken van genotmiddelen is, dat het stoer is om te doen (6.1: E1). Andere attitudes om te gebruiken zijn dat het lekker en aantrekkelijk is (6.4: A1, 6.2: C3). Leerlingen geven aan dat groepsdruk bij alcohol een belangrijkere rol speelt dan bij roken en drugs. Een heersende attitude onder leerlingen met betrekking tot het drinken van alcohol is, dat je apart bent en er niet bij hoort als je niet meedrinkt. 'Als je met z'n allen naar een kroeg gaat bijvoorbeeld, bier drinken, en dan gaat er één iemand mee die drinkt niet, dan is 'tie meteen apart' (6.1: C4). Docenten menen dat leerlingen zich er bewust van moeten zijn dat ze meelopers zijn en niet een eigen keuze maken (5.2: G15). Ten slotte heeft het gebruik van drugs een ander imago onder leerlingen dan roken en alcohol. Ze vinden het gebruik hiervan 'erger' klinken dan van andere genotmiddelen. 'Ik denk dat daar meer mensen nee tegen zeggen dan alcohol. Dat klinkt gewoon erger, voor mijn gevoel vind ik dat gewoon erger lijken dan de rest' (6.1: D3). 'Dat (drugs) is heel verslavend. Maar bij alcohol, volgens mij denkt niemand aan verslavend' (6.1: G9).

Interne factoren

Door leerlingen en docenten worden verschillende interne factoren genoemd die beschermend, dan wel belemmerend zijn voor het gebruik maken van genotmiddelen door leerlingen. Een belangrijke hiervan is 'experimenteren'. Experimenteren wordt als normaal gezien (7.6: G17). Docenten en leerlingen geven aan dat experimenteren vooral in een groep gebeurt (7.6: E7, 7.6: G19, 7.6: G20). Naast 'experimenteren' is 'erbij willen horen' een belangrijke belemmerende interne factor voor leerlingen om geen gebruik te maken van genotmiddelen. Leerlingen geven aan dat als een ander gebruikt, zij het ook al snel gaan doen omdat ze erbij willen horen (9.1: D1, 9.1: F3). Ze geven aan dat dit vooral bij alcohol speelt. Bij roken zijn de meningen hierover verdeeld. Wat betreft de onderwerpen drugs en gokken, geven leerlingen aan dat 'erbij willen horen' niet van invloed is op het gebruik hiervan door leerlingen (9.1: D2, 9.1: C2).

Andere interne factoren die van invloed zijn op het genotmiddelengebruik van leerlingen en door henzelf of docenten genoemd worden, zijn: het hebben van stress, 'uit onvrede' (het hebben van problemen), in hoeverre de leerling als persoon er voor open staat of niet en of de leerling er gevoelig voor is om zich aan te passen aan een cultuur (7.3: B3, 7.4: B11, 8.3: G11, 7.1: G16, 7.1: G18).

Externe factoren

Wat betreft externe factoren blijkt vooral de factor 'cultuur' een belangrijke te zijn voor leerlingen om gebruikt te maken van genotmiddelen (8.3: G19). 'Het heeft niet te maken met of ze wel of niet weten wat voor schadelijke gevolgen het heeft, maar met een cultuur die er is. Of het stoer is, of dat het bij jou groep past' (8.3: G12). Over deze cultuur is ook al geschreven bij het kopje 'Attitude'. Docenten geven aan dat het lastig is om op de factor 'cultuur' invloed uit te oefenen (8.3: G10), maar wensen wel voorlichting en preventie waarin hierop gericht wordt (8.3: G14, 8.3: G15). Een laatste belemmerende externe factor voor het gebruik van genotmiddelen door leerlingen, is de verkrijgbaarheid hiervan. Leerlingen krijgen het nu eenmaal wel eens aangeboden (8.1: B10).

Actoren

Leerlingen noemen vaak peers als het gaat om wie van invloed is op hun gedrag met betrekking tot het gebruik van genotmiddelen. Als peers gebruiken, doen zij snel en gemakkelijk mee (9.1: B1, 9.1:

B4, 9.1: B8, 9.1: F2, 9.1: F3, 9.4: G6). De invloed van peers wordt door leerlingen aangeduid als 'groepsdruk' (9.1: C1) en hangt nauw samen met de (groeps)cultuur (zie het kopje over attitude). Meer specifiek wordt als actor de invloed van vrienden op school genoemd (9.1: F1, 9.1: G3). 'Een heleboel leerlingen leren roken op het schoolplein' (9.1: G3). Andere actoren die volgens leerlingen belemmerend zijn als het gaat om middelengebruik, zijn ouders en andere familieleden die gebruiken en de woonomgeving van de jongere (9.2: B5, 9.5: B9).

5.3 Media en internet

Aanbod

Docenten vinden het de verantwoordelijkheid van de school dat er voorlichting en preventie beschikbaar is voor leerlingen als het gaat om media en internet (1.1: G33). Daarbij geven zij aan dat de school hierin wellicht iets zou kunnen betekenen richting ouders (1.5: G36). Docenten verwachten namelijk dat ouders niet alles van hun kinderen weten en dat zij hen vanuit een ander perspectief zien dan de school (1.6: G34). Zij menen dat school daarom een belangrijke signaleringsfunctie heeft.

Twee leerlingen menen dat voorlichting en preventie over media en internet het proberen waard zou kunnen zijn (1.1: E12, 1.1: F15). Één leerling van deze leerlingen geeft daarbij duidelijk aan waar voorlichting en preventie over zou moeten gaan: 'Je hoort vrij weinig over de gevaren van internet. Volgens mij hebben we daar één keer wat over gehad, dus dat kan best meer worden' (1.2: F10). De meeste leerlingen zien, uitgezonderd enkele tips die school zou kunnen geven, echter niets in voorlichting en preventie over media en internet (1.1: D8, 1.4: F16). Redenen hiervoor zijn dat ze geen schadelijke gevolgen van het gebruik hiervan zien voor zichzelf (1.1: C9), ze vinden dat school hier niets mee te maken heeft en het daarom hun taak niet is (1.1: D8) en dat ouders zelf verantwoordelijk zijn voor het media- en internetgedrag van hun leerlingen (1.4: F16). Daarnaast verwachten leerlingen dat voorlichting en preventie over media en internet zinloos is en niet veel zal helpen (1.1: A9, 1.1: E13). Voorlichting en preventie waarbij ingestoken wordt op het aanleren van grenzen lijkt leerlingen eveneens geen goed idee, omdat ze denken dat leerlingen hier niet voor open zullen staan (1.1: E11).

Vorm

Leerlingen geven aan dat als vorm voor voorlichting en preventie over media en internet, vooral het overdragen van kennis door iemand centraal zou moeten staan. Deze kennis moet volgens hen vooral gaan over het feit dat ze aan media en internet verslaafd kunnen raken. Ook wensen leerlingen tips over de verschillende onderwerpen die onder het thema media en internet kunnen vallen, bijvoorbeeld over gamen (2.2: D9, 2.2: D10, 2.2: D11, 2.2: F16). Leerlingen menen dat verbieden van het gebruik van media en internet geen optie is, omdat docenten volgens hen niet hun telefoon af kunnen pakken als ze bijvoorbeeld thuis huiswerk moeten maken (1.1: D8). Docenten geven aan dat ze als mentor in gewone lessen het onderwerp media en internet met hun leerlingen kunnen bespreken. Ze kunnen bijvoorbeeld bespreken of bepaalde keuzes wel verstandig zijn (2.7: G35).

Rol docent/voorlichter

Leerlingen opperen als idee om een ervaringsdeskundige te laten spreken over media en internet. Dit is volgens hen beter dan alleen informatie verstrekken (3.3: D12, 3.3: E14). Docenten zien voor zichzelf een rol weggelegd in voorlichting en preventie over media en internet. Ze geven aan in gesprek te kunnen gaan met leerlingen over hun hobby's en vrijetijdsbestedingen. Zij verwachten namelijk dat wanneer dit ontbreekt, leerlingen deze tijd achter de computer doorbrengen (3.3: G38).

Kennis en vaardigheden

Leerlingen willen op school vooral meer te weten komen over de gevaren en gevolgen van internetgebruik (bijvoorbeeld verslaving). Ze geven aan hier vrij weinig over te horen (4.2: D9, 4.2:

F10). Wat betreft vaardigheden, kwam vooral naar voren dat leerlingen het moeilijk vinden om niet te veel tijd aan media te besteden. 'Kleine eventjes' worden vaak langer dan ze willen en andere zaken, bijvoorbeeld huiswerk, lijden hieronder (8.5: D7, 5.1: F9, 5.1: F13, 5.1: F14). Daarnaast geven leerlingen aan discipline nodig te hebben om gezonde keuze te maken als het gaat om welke sites ze opgaan (5.1: E9, 5.1: F17). De meeste leerlingen ontbreekt het aan dergelijke discipline (5.1: F11, 5.1: F12, 5.1: G21, 5.1: G22). Volgens een docent is het ontwikkelen van discipline een groeiproces. Een andere docent gaf aan hier niet in te geloven omdat hij voldoende volwassenen kent die het, eveneens als veel leerlingen, ontbreekt aan discipline (5.1: G24).

Een andere beschermende vaardigheid dan discipline is het zoeken van bescherming. Sommige leerlingen kunnen dit (5.3: G30). Zij gaan bijvoorbeeld in de examenperiode logeren bij hun opa en oma omdat die geen snelle computer hebben en ze daar rustig kunnen leren aan hun examens (5.3: G29). Ten slotte hebben volgens docenten leerlingen steeds meer moeite met de vaardigheid rechtstreeks te communiceren. Het lijkt er volgens hen op, dat veel leerlingen dit nauwelijks meer durven doordat ze zoveel alternatieve mogelijkheden hebben (5.4: G27, 5.4: G28).

Attitude

Leerlingen verwachten dat er niet veel ervaringsdeskundigen zijn op het gebied van media en internet. Het gaat dan om mensen die hier verslaafd aan zijn geweest (6.1: E12). Ook denken leerlingen dat media en internet niet schadelijk zijn voor henzelf (6.1: C9). Een andere leerling onderkent echter wel de mogelijkheid van verslaving, ook onder leerlingen zelf. Hij zegt: 'Niemand geeft toe denk ik, dat 'tie verslaafd is aan Facebook' (6.1: E13). Het laat zien dat leerlingen zich niet bewust zijn van mogelijke gevolgen van media en internet, of dat ze dit niet willen zijn. Docenten geven aan dat leerlingen een stukje bewustwording en voorlichting nodig hebben als het gaat om wat gezond en ongezond gedrag is op het gebied van media en internet (6.1: G40).

Internet, en speciaal sociale media, blijken voor leerlingen erg aantrekkelijk te zijn. Ze zijn er graag en zoveel mogelijk mee bezig, om bijvoorbeeld te lezen wat anderen te vertellen hebben, of om te kijken of ze zelf berichten hebben ontvangen (6.4: E8, 6.4: F18, 6.4: F19). In een leerlingen interview kwam naar voren dat leerlingen niets willen missen (6.8: A8). Onder docenten wordt dit herkend (6.8: G25). Ten slotte noemt een docent dat het als mentor belangrijk is om met leerlingen te spreken over waar ze voor willen gaan in hun leven. Als leerlingen ergens voor gaan in hun leven, kan dit hen weerhouden van ongezond gebruik van media en internet (3.4: G37).

Interne factoren

Een docent geeft aan dat gebruik van media en internet voor leerlingen een manier kan zijn om te vluchten of bevestiging te zoeken: 'Ik denk dat jongeren juist heel gevoelig zijn voor bevestiging en dat in sociale media heel veel bevestiging wordt gegeven, waarvan je jezelf af kunt vragen of het echte bevestiging is. Maar ik denk dat, dat wel een manier is waarin ze dat zeg maar zoeken, en misschien krijgen sommigen in de echte wereld dat wel veel te weinig. Dus ik denk dat, dat ook wel een beetje een vlucht is' (7.1: G26). Dit vluchten of bevestiging zoeken heeft te maken met het feit dat jongeren erg graag ergens bij willen horen. Het gevoelig zijn voor bevestiging kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat leerlingen 's nachts moeten gamen. Als ze dit niet doen lopen ze punten mis en dalen ze op de ranglijst. Hier kunnen ze zich 'rot' over voelen, want het geeft ze geen bevestiging (7.2: G32).

Naast het zoeken van bevestiging speelt interesse van leerlingen een rol. Wanneer leerlingen zich voor media en internet interesseren, zullen ze eerder geneigd zijn hier veel gebruik van te maken (7.4: B18, 7.4: B20, 7.4: E10). Dit brengt het risico op compulsief gebruik met zich mee. Naast het gevoelig zijn voor bevestiging en interesse voor sociale media is het ontbreken van voldoende discipline, dat ook al bij het kopje 'vaardigheid' aan bod kwam, kan een interne beschermende of belemmerende factor zijn voor het maken van gezonde keuzes op het gebied van media en internet (7.5: G23, 7.5: G24).

Externe factoren

Een belemmerende externe factor is dat leerlingen overal media en internet tot hun beschikking hebben. Dit is niet tegen te houden (1.1: B21). Het hebben van een hobby of bijbaantje, het maken van muziek en het sporten zijn tijdsbestedingen waarvan zowel docenten als leerlingen denken dat ze het vele gebruik van media en internet tegengaan (8.3: C8, 8.3: G38, 8.3: G39). 'Ik denk dat juist die leerlingen die daar een beetje een gebrek aan hebben juist gevoelig zijn voor verslavingen' (8.3: G39).

Ten slotte geven leerlingen aan dat media en internet verslavend zijn. Leerlingen kunnen moeilijk stoppen met het gebruik hiervan (8.6: A7, 8.6: B16, 8.6: B17, 8.6: E10). Zo geeft een leerling aan dat bij gamen de levels en ranglijsten het hen bemoeilijken om gezonde keuzes te maken op dit gebied (8.8: B19). Door docenten wordt bij gamen als belemmerende factor aangegeven dat vooral de opbouw van het spel verslavend is. 'Die spellen zijn zo opgebouwd dat je nooit klaar bent. Dus je hebt iets gehaald en je moet alweer naar het volgende toe. Het is nooit af, er zit nooit een einde aan' (8.8: G31).

Actoren

Docenten en leerlingen hebben in de interviews geen personen genoemd die van invloed zijn op de keuzes die leerlingen maken op het gebied van media en internet. Wel geven leerlingen aan grenzen van anderen nodig te hebben bij het gebruik van media en internet (2.2: D9). Om deze reden zijn degenen die grenzen (zouden moeten) stellen te zien als actoren die invloed hebben.

5.4 Lichaam

Aanbod

Over de vraag of er op school aanbod moet zijn voor voeding en beweging, verschillen de meningen. Twee leerlingen noemen dat school geen belangrijke rol heeft, omdat het vooral aan de ouders ligt hoe leerlingen hiermee omgaan. Zij vinden het een aandachtspunt voor thuis (1.1: C12, 9.2: D14, 1.1: D15). Een leerling gaf aan dat daarom bijvoorbeeld informatieavonden voor ouders zouden kunnen gehouden worden (1.5: B27). Drie andere leerlingen vinden het juist belangrijk dat het onderwerp 'lichaam' op school aan bod komt. Zij benoemen dat het huidige aanbod hierover, in bijvoorbeeld de lessen verzorging, voldoende is en dat dit onderwerp niet verder uitgebreid moet worden (1.1: A14, 1.1: E20, 1.1: D16, 1.4: F20). Twee leerlingen geven aan dat er meer uren gym zouden moeten worden gegeven (1.2: B22, 1.2: E19). Ook wordt door een leerling genoemd dat binnen het vak biologie aandacht voor voeding zou kunnen zijn (1.4: D17).

In verschillende leerlingeninterviews wordt de tip genoemd om gezond eten aan te bieden in de kantine van school genoemd (8.1: C13, 8.1: F24). Ook in het docenteninterview komt deze mogelijkheid naar voren. Docenten geloven echter niet dat dit leerlingen ervan weerhoudt ongezond eten te nemen van bijvoorbeeld het dichtstbijzijnde winkelcentrum 'de Ellekoot' (1.4: G51).

Vorm

Verschillende leerlingen vinden de aard van het huidige aanbod op school goed (1.3: E18, 1.3: E20, 1.3: G45). Het op beweging gerichte 'Run 2b fit', wordt door zowel een leerling als docenten aangehaald als goede aanpak (1.3: G45, 1.3: E18). Docenten noemden naast het programma 'Run 2b fit', de mogelijkheid van een actie voor het goede doel, waarbij leerlingen bijvoorbeeld om de school heen rennen of één of andere middag organiseren (1.3: G46, 1.4: G47). Verder noemde één van de leerlingen het bij gym beter is om te gaan rennen dan bijvoorbeeld badminton te spelen (1.4: B23).

Hierboven werden al verschillende vormen genoemd, zoals aanbod binnen de lessen of verschillende projecten en acties uitvoeren. Vaak wordt benoemd dat er vooral verteld moet worden over voeding en bewegen. Dit vertellen houdt volgens leerlingen in om zowel informatie te verstrekken over de

gevolgen van ongezonde keuzes (2.2: A11, 2.2: D17) als informatie over hoe je gezond kunt leven en bijvoorbeeld gezond eten kunt klaarmaken (2.2: B26, L2.2: B32). Dit zou volgens leerlingen zowel tijdens lessen als in aparte informatieavonden aan bod kunnen komen (2.2: A11, 2.2: B32, 2.2: D17). Een tip van één van de leerlingen was om voor gym huiswerk mee te geven, zoals thuisoefeningen voor de conditie (2.1: B24, 2.1: B25).

Kennis, vaardigheden en attitude

In het docenteninterview kwam naar voren dat bewustwording belangrijk is voor leerlingen (4.1: G44). Leerlingen benoemen dat het belangrijk is om te weten wat verschillende gevolgen zijn bij ongezonde keuzes op het gebied van voeding en beweging (4.2: A11, 4.2: F21). Volgens één van de leerlingen weet 'iedereen' wel wat ongezond is (4.2: A12), maar een andere leerling noemde juist dat hij het liefst op school aandacht zou willen voor 'lichaam' met de reden dat daar 'toch heel veel vragen over zijn' (4.1 & 4.2: E27).

Over vaardigheden werd niet veel genoemd. Wel kwam aan bod dat leerlingen het moeilijk vinden om van eten af te blijven, en dat het helpt als ze zichzelf er bewust van zijn 'dat ze goed op moeten letten' (5.1: A13, 5.3: B30). Leerlingen en docenten geven aan dat het lastig is voor leerlingen om niet ongezond eten, doordat ze ongezond eten meestal zo ontzettend lekker vinden (6.3: B29, 6.3: B31, 6.3: C11, 6.3: D13, 6.3: D14, 6.3: E17, 6.3: G41). Wat betreft attitude, noemen leerlingen dat veel van hen te lui zijn om voldoende te bewegen (6.6: D13, 6.6: E15). Ook wat betreft voeding kiezen zij sneller voor gemakkelijk, ongezond eten (6.6: D43, 8.7: B28).

Interne en externe factoren

Als een van de redenen om ongezond te eten wordt door een leerling het hebben van problemen genoemd (7.1: E16). Doordat leerlingen veel tijd aan internet en televisie besteden, een bijbaantje hebben of bezig zijn met huiswerk, blijft er minder tijd over om actief te bewegen, zo geven zij zelf en docenten aan (8.3: C10, 8.3: F22, 8.8: G48). Volgens docenten zorgt het hebben van een bijbaantje er daarnaast voor, dat jongeren vaak ongezonde voeding kopen, omdat ze hierdoor veel geld hebben te besteden (8.2: G49, 8.2: G50). Wat betreft voeding is een belemmerende externe factor dat ongezond eten zo gemakkelijk verkrijgbaar is. Dit geldt voor zowel binnen als buiten school (8.1: F23, 8.1: F24, 8.1: F25).

5.5 Seksualiteit

Aanbod

De meeste leerlingen vinden het belangrijk dat aandacht besteed wordt aan het thema seksualiteit. Daarbij is het volgens de leerlingen vooral belangrijk om aandacht te besteden aan grenzen, het risico op soa's en het risico om zwanger te worden, omdat zij hier nog onvoldoende over weten. Ook over homo- en bisexualiteit is voorlichting volgens hen belangrijk, terwijl gedwongen of gepusht worden tot dingen die je niet wilt niet zozeer iets voor de school is. De reden voor dit laatste is dat leerlingen menen dat school hier weinig invloed op uit kan oefenen. Verschillende leerlingen geven aan dat het onderwerp 'grenzen op het gebied van seksualiteit' niet op school aan bod hoeft te komen. Ze vinden dat het hun eigen keuze is, of dat leerlingen al goed omgaan met dit onderwerp (1.1: A15, 1.1: A16, 1.1: A17, 1.1: C15, 1.1: C16, 1.1: D22, 1.1: D24, 1.1: E25). Over de hoeveelheid aanbod dat op het gebied van seksualiteit nodig zou zijn, lopen de meningen uiteen. Één van de leerlingen vindt dat er al erg veel voorlichting is. Een andere leerling is het hier niet mee eens en vindt dat er meer aandacht voor het thema seksualiteit nodig is, bijvoorbeeld voor de onderwerpen homo- en bisexualiteit (1.2: A24, 1.2: B45, 1.2: F29, 1.2: F32 1.3: F30).

In het interview met docenten kwam naar voren dat het project 'Romantiek' dat op school is gehouden, positieve reacties teweeg bracht (1.3: G87). Ook over Tiemen Westerduin, die hierbij betrokken is geweest, zijn leerlingen erg enthousiast. Hij gebruikt veelvuldig zijn eigen relatie om zaken aan te duiden (1.3: G88).

Vorm

De vorm voor voorlichting en preventie die door leerlingen het meest genoemd is tijdens interviews, is het bespreken van het thema seksualiteit tijdens lessen of speciale dagen hiervoor (1.4: B37, 11.4, B47). Wat volgens hen precies verteld moet worden, komt bij het kopje 'kennis, vaardigheden en attitude' aan bod. Het is in ieder geval belangrijk dat er verteld wordt over seksualiteit en dat verschillende onderwerpen op een open manier besproken worden, menen docenten en leerlingen (2.2: A21, 2.2: A22, 2.2: B35, 2.2: B36, 2.2: B37, 2.2: B42, 2.2: B48, 2.2: D21, 2.7: G67, 2.7: G81).

Docenten waren het in het docenteninterview niet met elkaar eens of bespreken van het thema seksualiteit in een klas mogelijk is. Één van de docenten verwacht dat verschillen tussen leerlingen te groot zijn. Sommige leerlingen hebben meer kennis en ervaring dan anderen. Ook menen zij dat er te grote verschillen in visie en vaardigheden zijn om over dit thema te spreken. Het mooiste zou volgens een docent zijn, om leerlingen allemaal op hun eigen niveau te bereiken (2.6: G55, 2.6: G56, 2.6: G58, 2.6: G89). Een andere kijk van een docent op het bespreken van seksualiteit is, om leerlingen juist wel kennis te laten nemen van elkaars visie en die van de docent, zodat ze van elkaar kunnen leren. Daarbij moet volgens hem wel nagedacht worden over of jongens en meisjes al dan niet gesplitst moeten worden (2.6: G59, 2.6: G67, 2.6: G83, 2.7: G76). Volgens docenten is een valkuil in eerder aanbod geweest om een te grote groep van klassen bij elkaar te zetten. Dat werkte niet. Ook moet er volgens docenten rekening mee gehouden worden dat leerlingen van het vmbo een andere attitude hebben dan leerlingen van andere opleidingsniveaus. Ze zijn over het algemeen opener en meer permissief (2.6: G60, 2.6: G82).

Als we kijken naar verschillende vormen, noemen leerlingen dat interactieve methoden hen kunnen boeien (2.4: 26, 2.4: 27). Zo zou het gebruik van filmpjes of plaatsjes kunnen werken, meent een leerling (2.5: D25). In ieder geval wordt uit de interviews het volgende duidelijk: 'Alleen luisteren is niet zo handig' (2.4: D26).

Rol van docent of voorlichter

Vooraf in het docenteninterview kwam de rol van docenten aan bod. Docenten geven dat er een kloof is tussen hen en leerlingen als het gaat om het thema seksualiteit. Het is een probleem dat 'in school docenten en leerlingen niet meer dezelfde taal spreken' (L3.2: G73). Docenten geven aan niet voldoende open te (durven) zijn naar leerlingen toe (3.2: G71). Om aan te sluiten bij leerlingen is het volgens docenten echter wel belangrijk dat zij dit doen. Hiervoor moeten zij voldoende 'durf' hebben, zo menen zij (3.1: G80, 3.2: G75, 3.2: G93).

Daarnaast geeft een docent aan voor leerlingen een identificatiefiguur te zijn (2.4: G77). Één docent meent dat leerlingen hun docenten per definitie geen goede identificatiefiguur vinden (omdat het nu eenmaal leraren zijn), maar de andere docenten waren het hier niet mee eens (3.3: G76). Zij menen dat leerlingen het mooi kunnen vinden als een docent een voorbeeld geeft en ergens voor gaat, omdat zij vervolgens dit voorbeeld kunnen volgen of andere keuzes kunnen maken (3.4: G68, 3.4: G76). Het overbrengen van een houding wat betreft het thema seksualiteit, hoort in het hele leven zichtbaar te zijn, menen docenten. 'Dat (overbrengen van seksueel gezond gedrag) hoort bij je zijn!' (3.4: G79). Docenten vinden dat ze als docent een voorbeeldfunctie hebben, waarin openheid en terughoudendheid in balans moeten zijn (3.4: G70, 3.4: G78, 3.4: G79, 3.4: G91). Docenten gaven aan dat het belangrijk is dat leerlingen weten waarom docenten dingen doen, zodat zij een voorbeeldrol kunnen hebben. Daarbij gaven zij aan dat ze moeten kunnen onderbouwen waarom de keuzes die zij maken een beter alternatief zijn (3.4: G86).

Leerlingen geven aan dat docenten een voorbeeldrol kunnen hebben, maar dat zij, of ervaringsdeskundigen, hun ervaring ook in kunnen zetten als waarschuwing voor leerlingen. Verschillende leerlingen noemen het belang hiervan (3.3: B35, 3.3: D25, 3.3: E22). Één leerling zegt bijvoorbeeld: 'Want bij ons zijn er ook wel eens een paar keer mensen in de les geweest die daar ook iets meegemaakt hadden, dus dat boeit je wel om naar te luisteren' (3.3: D25). Docenten noemen

dat niet alleen een extern(e) persoon of organisatie voorlichting en preventie moet geven. Zij vinden dat voorlichting en preventie niet op zichzelf moeten staan, maar geïntegreerd moeten zijn in de lessen en houdingen van docenten (3.4: G92).

Kennis en vaardigheden

Leerlingen hebben het idee dat ze voldoende weten over seksualiteit: 'Nee, tegenwoordig is er bijna niets wat ze niet weten denk ik' (4.1: E24). Leerlingen vinden dat voorlichting over de onderwerpen voorbehoedsmiddelen, soa's en homoseksualiteit wel goed zou zijn (4.1: A18, 4.1: A19, 4.1: B33, 4.1: C14, 4.1: C17). Naast inhoudelijke kennis die zij hierover nodig hebben, is vooral kennis over gevolgen van ongezonde keuzes belangrijk, benoemt één van de leerlingen tijdens een interview (4.2: A21, 4.2: A22, 4.2: A23).

Het is voor leerlingen soms een moeilijke vaardigheid om binnen grenzen te blijven, omdat seksualiteit verslavend kan zijn (8.5: G69, 6.1: D19). Daarnaast geeft een leerling aan dat leerlingen soms zichzelf niet in de hand hebben. Dit blijkt dan bijvoorbeeld uit een naaktfoto die zij tonen (5.1: F27).

Attitude

In bijna alle interviews, zowel onder leerlingen als docenten, kwam naar voren dat attitude een erg belangrijke rol speelt bij het thema seksualiteit. Het wordt door zowel docenten als leerlingen belangrijk gevonden om hier aandacht aan te besteden (6.1: D23, 6.1: E18, 6.1: E21, 6.1: G52, 6.1: G54). Één leerling vindt dat het uitdragen van een visie op seksualiteit, op school goed naar voren komt (3.4: F31).

Bij de attitude van leerlingen is ten eerste hun beeldvorming van belang. Tijdens een leerling-interview zei een leerling: 'Tegenwoordig is het zo van: het hoort, het hoort erbij. Van: op die leeftijd moet het wel gebeurd zijn of iets. Ja en je wilt er toch bij horen denk ik' (6.1: E23). Docenten gevan aan dat leerlingen seksualiteit zien als iets leuks en spannends, waar ze voor gaan. Ze menen dat er niet meer een vorm van respect voor is zoals dat vroeger wel was (6.1: D23, 6.1: E21, 6.1: G52, 6.1: G53, 6.1: G54). Volgens één van de leerlingen zou hiervan minder sprake zijn bij leerlingen van een christelijke school, omdat daar meer bescherming zou zijn voor de 'geseksualiseerde cultuur' (6.1: F28). Uit de interviews met leerlingen is duidelijk te merken dat er inderdaad een andere kijk is op seksualiteit dan in de deze cultuur. Zo wordt er genoemd dat seks soms te vroeg, voor het huwelijk, plaatsvindt en dat seksualiteit niet zomaar iets is (6.1: E21, 6.1: F26, 6.1: F27). 'Uiteindelijk is het toch iets van jezelf. Wat je moet bewaren denk ik', vertelt één van de leerlingen (6.1: E21).

Naast het beeld dat leerlingen van seksualiteit hebben, kan volgens docenten ook zelfbeeld een rol spelen (6.7: G84, 6.7: G85). Volgens hen heeft het zelfbeeld van leerlingen veel te maken met de normen en waarden die leerlingen hebben. Bij het onderwerp homoseksualiteit spelen visie, waarden en normen een rol. Volgens een leerling moet hier (meer) aandacht aan worden besteed op het Ichthus College (6.2: B46). Een leerling zei hierover: 'Ik denk dat school meer de acceptatie (van homo- en bisexualiteit) moet laten overkomen bij die mensen, want er zijn zat mensen hier op school die het niet durven te uiten' (6.2: B43). Omdat om homoseksualiteit gelachen wordt en leerlingen zich niet geaccepteerd worden, is niet zozeer belangrijk dat er aandacht is voor kennis, maar vooral voor attitude, meent een leerling. Ook omdat er leraren zijn die soms een wel erg duidelijke mening hebben (waardoor homoseksuele jongeren zich niet zouden durven uiten), zou het belangrijk zijn om aan attitude aandacht te besteden geeft dezelfde leerling aan (6.3: A18, 6.2: A20).

Naast het onderwerp homoseksualiteit komt in interviews vaak aan bod dat het erg belangrijk is om aandacht te hebben voor keuzes en grenzen op het gebied van seksualiteit. Leerlingen benoemen dat veel van hen een nonchalante houding hebben en niet voldoende bewust zijn van de betekenis van seksualiteit. Daarom moet het volgens hen duidelijk worden 'dat het niet zomaar iets is' (6.2: B38, 6.2: B40, 6.2: B42, 6.2: D18, 6.2: D20, 6.2: D23, 6.2: E21). Één leerling vindt dat leerlingen vooral goed na zouden moeten denken over met wie ze seksualiteit delen. '...meer nadenken over wat mensen

doen, en hoe je doet, en wat je doet, en met wie. Vooral met wie!’ (6.2: B34). Verder kwam bij een leerlingeninterview naar voren dat het belangrijk is dat naast de voorlichting over ‘hoe het werkt’, de emotionele kant aan bod komt (6.2: E26). In het docenteninterview wordt genoemd: ‘...en benadruk vooral dat het iets heel moois is en benadruk de goede kant ervan’ (6.2: G74).

Interne en externe factoren

Onder dit kopje eerst een relativerende opmerking die viel tijdens het docenteninterview: ‘Het zijn gewoon pubers! Hallo, ze zijn in ontwikkeling, ze zijn dingen aan het ontdekken, dus het is logisch. Ja, die seksualiteit hoort er wel bij’ (7.5: G66). Leerlingen maken ongezonde keuzes op seksueel gebied, maar seksuele ontwikkeling en experimenteren horen bij hun leeftijdsfase (7.5: G66). Er zijn een aantal factoren die het leerlingen moeilijk maken om gezond met seksualiteit om te gaan. Deze komen steeds in de docenteninterviews naar voren. Ten eerste wijzen docenten op de cultuur waarin leerlingen opgroeien. Het taboe op seksualiteit is eraf en dat is positief, maar tegelijkertijd is het respect verdwenen (8.3: G52, 8.3: G53, 8.3: G61, 8.3: G72). ‘Dat is onze cultuur en die cultuur is bij de meeste gezinnen wel naar binnen gehaald via de sociale media’ (8.3: G62). De cultuur op het gebied van seksualiteit hangt volgens de docenten sterk samen met de invloed van media en internet. Docenten geven aan dat wat leerlingen vaak tegenkomen via media, ze steeds meer normaal gaan vinden (8.4: G63, 8.4: G64, 8.4: G65). Tot slot wordt door een docent genoemd dat gezonde keuzes door leerlingen op het gebied van seksualiteit bemoeilijkt kan worden door verslaving (8.5: 69).

Actoren

Er zijn verschillende personen die invloed hebben op de keuzes die leerlingen maken met betrekking tot het onderwerp seksualiteit. Zo noemt een docent als eerste medeleerlingen. Hij vindt, dat wanneer leerlingen onderling over het onderwerp seksualiteit spreken, zij hier veel te gemakkelijk mee omgaan (9.1: G81). Niet alleen medeleerlingen blijken van invloed, over het algemeen gaat het om peers. Zo noemt een leerling dat het een gevaar is ‘dat je er wel intrapt bij een jongen van: ‘ja, ik houd zo veel van je...’ (9.3: B39). Wat betreft peers, blijkt vooral de vriend(in) van grote invloed te zijn. Naast peers kunnen ook ouders invloed hebben op de keuzes die leerlingen maken met betrekking tot het onderwerp seksualiteit. Het probleem is volgens een leerling echter dat ouders vaak niet goed weten wat speelt (9.2: B41). Ten slotte zijn anderen en hun mening (denk ook aan identificatiefiguren en beelden vanuit media) van invloed op de keuzes die leerlingen maken op het gebied van seksualiteit (9.4: B49).

Dit hoofdstuk bestaat uit de samenvatting en conclusie van de resultaten uit het literatuur- en praktijkonderzoek. In paragraaf 6.1 zijn de onderzoeksgegevens beschreven op grond waarvan het Ichthus College prioriteiten heeft gesteld voor de hoofdthema's in haar voorlichting- en preventieaanbod. In paragraaf 6.2 zijn de onderzoeksgegevens beschreven die zicht geven op welk aanbod het meest passend zou zijn voor het Ichthus College.

6.1 Onderzoeksgegevens voor prioritering hoofdthema's

Algemeen

In deze alinea worden enkele gegevens genoemd vanuit de literatuur, die zicht geven op de leeftijdsfase en de omgeving van de leerlingen. De adolescentie is een fase van zelfstandiger worden en eigen keuzes maken. Experimenteren is in deze periode gezond. De cognitieve en emotionele ontwikkeling in de adolescentie zorgen ervoor dat jongeren steeds meer in staat zijn gezonde keuzes te maken. Toch is bekend dat het maken van gezonde keuzes moeilijk is voor veel jongeren, onder meer doordat de hersenen nog niet helemaal ontwikkeld zijn. Om deze reden zijn ze geneigd keuzes te maken op basis van de korte termijn effecten hiervan. Omgevingsfactoren, zoals ouders maar vooral leeftijdgenoten, hebben veel invloed op het keuzegedrag van jongeren. Daarnaast worden zij beïnvloed door verschillende maatschappelijke factoren en media. School is van minder invloed, maar zij kan wel een rol spelen in de kennis, vaardigheden en attitude van haar jongeren.

Genotmiddelen

Uit de gehouden enquêtes en interviews blijkt dat het belangrijk is aandacht te besteden aan het thema genotmiddelen. Wel scoorde het minder hoog dan het thema seksualiteit. Over genotmiddelen wordt al genoeg aangeboden op school, noemen de meeste leerlingen in de interviews. Een reden om aandacht aan deze thema's te besteden kan zijn dat volgens de literatuur roken, alcoholgebruik en drugsgebruik lichamelijk erg ongezond zijn. Toch blijkt uit literatuur dat gemiddeld 7% van de jongeren dagelijks rookt, 51% de afgelopen maand heeft gedronken en 8% de afgelopen maand drugs heeft gebruikt. 7% van de jongeren heeft de afgelopen maand gegokt, terwijl bij gokken evenals bij genotmiddelen risico bestaat op verslaving. Leerlingen zien vooral de ernst van drugsgebruik, zo noemen ze in interviews, terwijl alcoholgebruik en roken als minder ongezond worden beschouwd. Een tegenargument om als school ondersteuning te bieden op dit thema, is dat zij volgens de geïnterviewden relatief weinig invloed uit kan oefenen op gebruik van genotmiddelen. Uit de interviews en uit literatuur bleek dat jongeren vooral worden beïnvloed door de cultuur waarin ze leven, hun ouders en peers. Het hebben van kennis over genotmiddelen leidt volgens literatuur tot uitstel van het eerste gebruik hiervan, maar heeft geen invloed op of jongeren het uiteindelijk gaan gebruiken. Interactieve interventieprogramma's blijken volgens literatuur een klein effect te hebben op het gebruik. In de interviews meenden leerlingen dat inhoudelijke kennis over vooral gevolgen, gebruik van genotmiddelen wel deels kan voorkomen. Ook vinden veel leerlingen in de interviews dat op school gebruik van genotmiddelen verboden moet zijn.

Media en internet

In de interviews menen docenten dat het belangrijk is aandacht te besteden aan media en internet, terwijl leerlingen dit juist niet vinden, omdat zij verwachten dat dit weinig uitwerking zal hebben. Dat school weinig invloed heeft op de keuzes die leerlingen maken wat betreft media en internet kan een argument zijn hier geen of weinig aandacht aan te besteden. Toch zijn er ook argumenten om hier juist wel aandacht aan te schenken. Uit literatuur blijkt dat jongeren zien in hoe aantrekkelijk media en internet zijn, maar in mindere mate zien waarin deze voor hen ongezond kunnen zijn. Uit de

interviews blijkt dat veel leerlingen moeite hebben met discipline en de attitude hebben dat ze niks kunnen missen op het gebied van sociale media. Gegevens uit de literatuur maken duidelijk dat jongeren veel gebruik maken van media en internet. 80% van de jongeren is bijvoorbeeld actief op sociale netwerk sites en zo'n 35% van de jongeren speelt regelmatig online games. Jongeren maken volgens literatuur gemiddeld 35,7 uur per week gebruik van media en internet. Veel gebruik van media en internet heeft echter, volgens literatuur, naast positieve gevolgen als ontspanning vooral negatieve gevolgen. Veel gebruik van media en internet kan volgens literatuur zorgen dat jongeren moeite hebben met selecteren van informatie, concentreren en direct communiceren. Verder komt in literatuur naar voren dat jongeren steeds minder weten om te gaan met ongemakkelijke situaties en dat ze hun keuzes steeds meer bepalen op grond van media, terwijl de hierin gegeven informatie niet altijd overeenstemt met de realiteit en een christelijke visie. Het gebruik van mobieltjes in de klas blijkt volgens literatuur chaos te veroorzaken. Verder blijkt uit literatuur dat jongeren afhankelijk kunnen worden van sociale media. Ook wordt in literatuur genoemd dat sociale media jongeren stress opleveren en bij kunnen dragen aan onzekerheid, lage eigenwaarde en een negatief zelfbeeld.

Lichaam

Lichaam (met de invulling voeding en beweging) komt niet sterk naar voren in de enquêtes waaruit geconcludeerd kan worden dat dit als minder belangrijk wordt beschouwd. In de interviews zijn de meningen verdeeld, zowel over óf er aanbod moet zijn als over de hoeveelheid. Sommige leerlingen weten wat al dan niet gezond is, anderen hebben hier vragen over. Overgewicht komt volgens literatuur vaak voor (onder ongeveer 16% van de jongeren) en slechts 27 % van de jongeren voldoet aan de Nederlands Norm Gezond Bewegen (NNGB). Hierbij moet wel worden opgemerkt dat deze norm voor jongeren strenger is dan voor volwassenen, waardoor op latere leeftijd als vanzelf meer mensen voldoen aan de NNGB. Bij het thema 'lichaam' spelen blijkens literatuur verschillende factoren een rol, zoals het hebben van een bijbaantje en de verkrijgbaarheid van ongezonde voeding. Vooral ouders hebben invloed op het eet- en beweeggedrag van jongeren volgens literatuur. In de literatuur komt ook naar voren dat school niet veel invloed kan uitoefenen, maar dat zij wel de verkrijgbaarheid van (on)gezonde voeding kan beïnvloeden en bewegingsactiviteiten kan aanbieden.

55

Seksualiteit

Uit de enquêtes blijkt dat leerlingen het thema seksualiteit het belangrijkste vinden om aandacht aan te besteden. Ook geïnterviewden menen dat seksualiteit een thema is, waarover meer aanbod zou moeten komen. Hieruit bleek tevens dat leerlingen vaak voldoende weten over seksualiteit, maar zich niet altijd bewust zijn van hun keuzes en gevolgen hiervan. Jongeren zijn volgens literatuur op vroege leeftijd seksueel actief. Zo heeft 76,4% van hen het laatste halfjaar geslachtsgemeenschap gehad, waarbij één op de vijf jongeren geen anticonceptie gebruikt. Ook onder christelijke jongeren zijn cijfers van seksuele activiteit hoog. Jongeren ervaren volgens literatuur vaak negatieve gevoelens en er komt soms seksuele dwang voor. Door veel christenen worden betaalde seks, porno en masturberen als ongezond ofwel zondig gezien, maar uit literatuur blijken vooral de laatste twee wel vaak voor te komen onder hen. Verder is homonegativiteit volgens literatuur en geïnterviewden problematisch. Bij het maken van keuzes op seksueel gebied is volgens literatuur en geïnterviewde docenten media en cultuur van belang. In literatuur komt ook naar voren dat ouders invloed zouden kunnen hebben, maar dat zij vaak niet weten wat er speelt. Middelbare scholen kunnen volgens literatuur een rol spelen op het gebied van voorlichting en preventie over seksualiteit. Bijvoorbeeld in meningsvorming en het tonen van een voorbeeld, maar ook op het gebied van kennis en attitude. Deze gegevens kunnen beschouwd worden als voorargumenten om aandacht te besteden aan seksualiteit. Een tegenargument dat door een docent in het interview werd genoemd is, dat het door verschillen tussen leerlingen niet bespreekbaar gemaakt kan worden in de lessen.

Advies en besluit

De onderzoekers adviseren prioriteit te geven aan het thema seksualiteit, omdat dit thema breed speelt en het voor school mogelijk is hierop invloed te hebben. Bij andere thema's is minder duidelijk

in hoeverre de school invloed kan hebben of is het aanbod van de school al in grote mate voldoende. Het Ichthus College heeft besloten in haar voorlichting- en preventieaanbod het accent te leggen op de hoofdthema's 'media en internet' en 'seksualiteit'.

6.2 Onderzoeksgegevens over wat passend aanbod is

Omdat de prioriteit van het Ichthus College ligt bij de hoofdthema's media en internet en seksualiteit zijn in deze paragraaf enkel gegevens hierover beschreven.

Onderwerpen

Media en internet

Binnen het hoofdthema media en internet zijn uit het onderzoek een aantal onderwerpen naar voren gekomen, waarop de voorlichting en preventie gericht zou moeten zijn. In de enquêtes werden problemen genoemd als: het spelen van gewelddadige games, te veel tijd besteden aan media, een negatieve invloed op schoolprestaties, verslaving en verkeerd gebruik van media en internet. Ook werd vaak genoemd dat leerlingen geen problemen zagen. Opvallend was dat ook in de interviews naar voren kwam dat leerlingen volgens docenten zich niet voldoende bewust zijn van de problematiek. Daaruit is te concluderen dat bewustwording van de problematiek in het aanbod belangrijk is.

Ook de literatuur geeft zicht op de onderwerpen die belangrijk zijn voor jongeren binnen het thema media en internet. Deze onderwerpen zijn ten eerste overmatig gebruik, geen grenzen hebben en verslavingen. Ook sociale media stress komt voor. Media worden gebruikt om een mening te bepalen, als identificatiefiguur en om de eigen identiteit vast te stellen. Verder zorgen grote hoeveelheden informatie die de leerlingen krijgen aangeboden, voor problemen met selecteren en concentreren en is er veel onpersoonlijke communicatie. In de klas is chaos door het gebruik van mobieltjes merkbaar. De interviews sluiten sterk bij deze onderwerpen aan. Hierin werd genoemd dat leerlingen wat betreft media en internet, discipline en bescherming zoeken moeilijk vinden. Ook moeite met rechtstreeks communiceren, komt naar voren. Verder werd in de interviews genoemd dat leerlingen niks willen missen en media erg aantrekkelijk vinden en dat daarnaast bevestiging hierin een rol speelt, omdat leerlingen 'erbij willen horen'.

Seksualiteit

Ook op het gebied van seksualiteit is onderzocht waar ondersteuning door de school op gericht zou moeten zijn. Sommige leerlingen wisten in de enquête geen problemen te noemen op het gebied van seksualiteit. In de enquête kwamen vooral als problemen aan bod dat leerlingen (te) vroeg geslachtsgemeenschap hebben, een 'foute attitude' hebben (bijvoorbeeld seksualiteit zonder echte liefde) en het risico op zwangerschap. De interviews vormden een aanvulling. Hierin werd genoemd dat het voor leerlingen moeilijk is zichzelf in de hand te houden en dat seksualiteit verslavend kan zijn. Attitude speelt hierbij een zeer grote rol, zo blijkt uit de interviews. In de interviews kwam verder naar voren dat over homoseksualiteit vooral wordt gelachen en het niet altijd wordt geaccepteerd. Ook kwam, net als in de enquêtes, vooral aan bod dat leerlingen over grenzen gaan op seksueel gebied, door onder meer hun eigen nonchalante houding. Bij meisjes is er verder het gevaar dat ze jongens zomaar geloven als zij vertellen dat ze van hen houden, en dan over grenzen gaan.

De literatuur geeft een breed beeld van onderwerpen die van belang zijn binnen het thema seksualiteit. Het belangrijkste is hierin vaak het voorkomen van soa's en onbedoelde zwangerschap, maar gezien de christelijke visie van het Ichthus College is dat enkel het bestrijden van symptomen. Seksualiteit moet verder, volgens de literatuur, iets zijn om van te genieten. Christelijke literatuur stelt hier echter grenzen aan. Onderwerpen die vanuit de (zowel christelijke als seculiere) literatuur

belangrijk zijn, naast de al genoemde onderwerpen, zijn: masturberen, pornografie, betaalde seksualiteit, homofilie en eigen grenzen en wensen.

Beschermende en belemmerende factoren

Uit het onderzoek is een aantal factoren gebleken die van invloed zijn op de keuzes die leerlingen maken. Deze worden hier beschreven, omdat het helpend is als hier in het aanbod rekening mee wordt gehouden. Het is voor leerlingen normaal dat ze experimenteren, gezien literatuur vanuit de ontwikkelingspsychologie over jongeren. Ook zijn hun hersenen, zo blijkt uit literatuur, nog niet geheel ontwikkeld op hun leeftijd, waardoor de leerlingen vaker geneigd zijn keuzes te maken op basis van de gevolgen die zij kennen voor de korte termijn. Peers hebben volgens literatuur en de gehouden interviews veel invloed op de keuze die een leerling maakt. Daarom is het sterk als bijvoorbeeld groepsdruk aan bod komt binnen voorlichting en preventie. Ook maatschappelijke factoren zoals de heersende cultuur van vrije keuzes en autonomie, fragmentarisering en de samenleving die gericht is op beleving, zoals genoemd in de literatuur, spelen een rol in de keuzes van leerlingen.

Media en internet

In de literatuur kwam naar voren dat bewustzijn en herkennen van oorzaken van verkeerd of teveel gebruik van media en internet belangrijk is. Het grootste gevaar van media en internet is, zo werd genoemd in de interviews, de grote beschikbaarheid en aantrekkingskracht die het heeft. Er zijn verschillende vaardigheden die volgens de literatuur invloed hebben op de mate waarin jongeren gezonde keuzes maken op het gebied van media en internet. Dit zijn het relativeren en controle krijgen over angst en onzekerheid en weerstand bieden aan de korte termijn beloningen hiervan. In de interviews werd genoemd dat de gevaren van internet, zoals verslaving, belangrijk zijn om te behandelen in voorlichting en preventie. Ook gaven leerlingen aan grenzen nodig te hebben. In het docenteninterview werd genoemd dat het belangrijk is om het met leerlingen te hebben over waar ze voor willen gaan in hun leven. Het hebben van een hobby of bijbaantje kan beschermen voor verslaving aan media en internet, bleek uit de interviews.

57

Seksualiteit

Op het gebied van seksualiteit is vooral bij zwangerschap, geslachtsgemeenschap en soa's het overdragen van kennis van belang, blijkt uit ons literatuuronderzoek. Uit de interviews bleek kennis over veel onderwerpen aanwezig te zijn bij de leerlingen en meenden de geïnterviewden dat bij de onderwerpen voorbehoedsmiddelen, soa's en homoseksualiteit voorlichting wel goed zou zijn. Verder komt in de literatuur naar voren dat de houding en visie van leerlingen van grote invloed is. Ook volgens geïnterviewden is de houding van leerlingen erg belangrijk en moet de emotionele kant van seksualiteit naar voren komen in het aanbod. Het zou dus belangrijk zijn vooral hierop in te spelen bij voorlichting en preventie. Omdat leerlingen, volgens literatuur, sterk beïnvloed worden door ouders, peers en de media is het te prefereren als aan deze invloed aandacht wordt besteed in de voorlichting en preventie.

Vorm van het aanbod

Vanuit de enquêtes werd duidelijk dat leerlingen keuzes vooral maken op basis van gevoel. Daarna zijn, volgens deze enquêtes, de factoren op basis waarvan zij keuzes maken achtereenvolgens: informatie die zij hebben, wat anderen vinden en wat ze in de media zien. Vanuit de literatuur werd duidelijk dat leerlingen in het begin van de adolescentie vooral keuzes maken op basis van opgelegde regels. Later willen ze 'erbij horen' en zijn peers voor een groot deel bepalend voor hun keuzes. Leerlingen die zich aan het eind van de adolescentie bevinden, leren vaak keuzes maken op basis van besef van universele menselijke waarden. Het zou positief zijn als hiermee rekening wordt gehouden in het aanbod. Uit de literatuur blijkt verder het belang van identificatiefiguren voor leerlingen. Ook in de interviews werd genoemd dat verhalen van ervaringsdeskundigen goed aanslaan. Dit kan als kracht ingezet worden in voorlichting in preventie. Verder kwam in de interviews naar voren dat het belangrijk is om te vertellen over gevolgen van ongezonde keuzes. Daarnaast werd in de interviews

genoemd dat filmpjes en interactieve werkvormen aanprekend zijn. Ook werd genoemd dat het geven (vertellen) van informatie over de thema's belangrijk is.

Uit literatuur blijkt dat er veel verschillen zijn tussen jongens en meisjes. Bij media en internet is uit literatuur bekend dat jongens meer gamen, terwijl meisjes meer gebruik maken van sociale media. Uit de literatuur over seksualiteit blijkt dat jongens meer masturberen, porno kijken en seksueel actief zijn terwijl meisjes vaker te maken krijgen met seksueel overschrijdend gedrag. Homonegativiteit komt meer voor onder jongens. Verder blijkt uit zowel de interviews als literatuur dat er verschillen zijn per opleidingsniveau. Zo komen ongezonde keuzes vaker voor bij leerlingen op het VMBO dan onder leerlingen van hogere opleidingsniveaus. Ook binnen klassen komen veel onderlinge verschillen voor tussen leerlingen. Het is helpend als met deze verschillen tussen jongens en meisjes in voorlichting en preventie rekening gehouden wordt. Ten slotte werd in het docenteninterview genoemd dat het belangrijk is het aanbod zo te integreren dat het niet los staat van andere lessen.

Ouders

Bij het aanbod van voorlichting en preventie is het sterk wenselijk dat ouders hierin worden betrokken zo bleek uit het literatuuronderzoek en de enquêtes. Ouders hebben namelijk veel invloed op de keuzes van hun kinderen. Zij zien echter niet altijd wat er onder hun kinderen speelt. Vanuit de interviews kwam naar voren dat op het gebied van media en internet school een signaleringsfunctie kan hebben richting ouders. Verder werd bij het thema seksualiteit in de interviews genoemd dat ouders invloed kunnen hebben, maar vaak niet precies weten wat speelt. In het aanbod zou het een pre zijn als er ook aandacht wordt besteed aan ouders, omdat zij hun kinderen nog meer kunnen beïnvloeden dan de school, maar soms minder zicht hebben op wat er onder hen speelt.

Docenten

In de interviews kwam naar voren dat docenten een rol kunnen hebben als identificatiefiguur en aanspreekpunt. Vanuit hun voorbeeldfunctie kunnen zij invloed hebben op het maken van gezonde keuzes door de leerlingen. In de literatuur wordt genoemd dat voorbeeldfiguren belangrijk zijn voor jongeren. Daarvoor is het belangrijk, zo werd in de interviews genoemd, dat docenten open zijn en met leerlingen blijven communiceren. Als moeilijkheid werd genoemd dat docenten moeite hebben met het vinden van aansluiting bij leerlingen en dat er een kloof tussen leerlingen en docenten bestaat.

Hoofdstuk 7

Beschrijving aanbod

Deelvraag 3: Welk aanbod op het gebied van voorlichting en preventie is in Nederland beschikbaar op het gebied van de gekozen hoofdthema's, dat het meest aansluit bij het Ichthus College en de behoeften van haar leerlingen?

Deelvraag 4: Op welke wijze kan het beschikbare aanbod op het gebied van voorlichting en preventie geïntegreerd worden in het curriculum en welke randvoorwaarden zijn daarvoor nodig?

In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk wordt beschreven aan welke voorwaarden het aanbod moet voldoen om zoveel mogelijk aan te sluiten bij het Ichthus College en haar leerlingen. De hier beschreven criteria zijn gebaseerd op het onderzoek en de door het Ichthus College genoemde randvoorwaarden. Op grond hiervan is aanbod geselecteerd vanuit het al aanwezige aanbod op het Ichthus College en ander aanbod dat beschikbaar is in Nederland. Dit aanbod is vervolgens beschreven in de paragrafen twee tot en met vijf. In paragraaf 7.2 komt Stichting Voorkom! aan bod met haar voorlichting en preventie op het gebied van media. In paragraaf drie wordt de organisatie Focus on the Family beschreven, met haar programma No Apologies over de onderwerpen media en seksualiteit. In de vierde paragraaf wordt het programma Be-Loved, over seksualiteit, beschreven, van de organisatie Weerbaar in Seksualiteit. In paragraaf 7.5 wordt ten slotte de lesmodule No Nonsense van Het Scharlaken Koord, met als onderwerp seksualiteit, beschreven. In de laatste twee paragrafen van dit hoofdstuk wordt het beschreven aanbod per hoofdthema met elkaar vergeleken.

7.1 Selectie- en vergelijkingscriteria

De organisatie

Het criteria 'organisatie' gaat in de eerste plaats over de identiteit van de organisaties die voorlichting en preventie aanbieden. Het is één van de belangrijkste randvoorwaarden van het Ichthus College is dat het aanbod aansluit bij de christelijke identiteit van de school, maar het aanbod hoeft niet altijd reformatorisch te zijn. Verder is het mogelijk dat in het aanbod de christelijke identiteit niet expliciet naar voren komt. Er is hierbij gelet op de visie en missie achter het aanbod. Vooral bij het thema seksualiteit zijn er grote verschillen tussen christelijk en seculier aanbod in de manier waarop hiermee wordt omgegaan. Een voorbeeld is de nadruk van seculier aanbod op bescherming, zodat jongeren niet zwanger worden of een soa krijgen. Experimenteren met seksualiteit zonder veel grenzen wordt als gezond beschouwd en de emotionele en ethische kanten worden bijna niet belicht. Ook bij media en internet is de christelijke achtergrond belangrijk, bijvoorbeeld bij wat voor mensbeeld het aanbod aansluit. Zo kwam in gesprek met het Ichthus College naar voren dat veel christenen geloven dat de mens zondig is en zich moet beschermen tegen verleidingen, terwijl veel niet-christenen een optimistisch mensbeeld hebben en bijvoorbeeld vinden dat jongeren geheel vrij keuzes moeten kunnen maken.

Het programma

Er zijn verschillende manieren om voorlichting en preventie aan te bieden. Daarom wordt de aard van het aanbod beschreven en vergeleken. Verder is het belangrijk voor de school hoe de opzet van het programma of de methode eruit ziet. Er zijn verschillende vormen mogelijk waarin voorlichting en preventie kan worden aangeboden. Wat betreft de leerlingenprogramma's prefereert men dat het aanbod tijdens de lessen gegeven kan worden. Een blokuur (twee aansluitende uren) waarin dit wordt uitgevoerd is ook mogelijk, maar andere vormen zijn lastiger te integreren binnen de school. Als in het aanbod ouders of docenten worden betrokken, vindt het Ichthus College het van belang dat het voor deze doelgroep niet veel tijd kost en dat de drempel om te komen, naar bijvoorbeeld een bijeenkomst, laag is.

Doelgroep en doelstellingen

De doelgroep waarvoor in dit onderzoek passend aanbod wordt gezocht bestaat uit leerlingen van twaalf tot achttien jaar. Het Ichthus College wil voorlichting en preventie aanbieden in alle leerniveaus, te noemen vmbo-t, havo en vwo. Het is daarom belangrijk dat aanbod voor deze hele doelgroep geschikt is. Verder is het van belang dat de doelstellingen overeenkomen met die van het Ichthus College. Het is te prefereren als positieve gedragsverandering wordt beoogd.

Betrokkenen

Het Ichthus College vindt het erg belangrijk dat ouders betrokken worden. Het belang hiervan bleek ook uit het literatuuronderzoek en de enquêtes. De school kan richting ouders een signaleringsfunctie hebben en hen ondersteunen. Ouders kunnen namelijk veel invloed hebben op hun kinderen, maar hebben soms minder zicht dan school op wat onder hen speelt. In de selectie en vergelijking van aanbod is rekening gehouden met de manier waarop ouders betrokken (kunnen) worden. Tevens is rekening gehouden met de rol van docenten bij het programma. Zij kunnen identificatiefiguur en aanspreekpunt zijn. Docenten vinden het soms moeilijk aan te sluiten bij de leerlingen en hun leefwereld. Het is belangrijk dat zij leren open te zijn en met leerlingen blijven communiceren.

Inhoud

Onderwerpen

De inhoud van het aanbod dient zoveel mogelijk aan te sluiten bij de onderwerpen die vanuit het onderzoek belangrijk zijn gebleken. Op het gebied van media en internet is een aantal onderwerpen naar voren gekomen. Ten eerste overmatig gebruik en verslaving aan media en internet. Verder het opzoeken van pornografie en het spelen van gewelddadige games. Daarnaast kwam de invloed van media naar voren, doordat leerlingen op grond hiervan hun mening bepalen, media als identificatiefiguur gebruiken en op basis hiervan de eigen identiteit vaststellen. Als het gaat om media en internet is het in het aanbod verder belangrijk dat aandacht wordt besteed aan gevolgen van teveel gebruik. Ook oorzaken en risico's voor ongezonde keuzes zijn belangrijk in het aanbod.

Ook op het gebied van seksualiteit zijn uit het onderzoek onderwerpen gebleken waarop ondersteuning door de school gericht zou moeten zijn. Ten eerste wanneer leerlingen wel of niet seksueel actief (willen) zijn en geslachtsgemeenschap (willen) hebben. Ook risico op zwangerschap en de gevaren van soa's, zijn belangrijke onderwerpen in aanbod. Daarnaast is het belangrijk aandacht te besteden aan dwang en eigen grenzen en wensen. Er zijn ook andere onderwerpen die van belang zijn, namelijk: verslaving aan seksualiteit, masturberen, pornografie, betaalde seksualiteit en homoseksualiteit. Dit laatste onderwerp wordt waarschijnlijk vanuit de overheid verplicht om te behandelen voor het voortgezet onderwijs en wordt mogelijk gesubsidieerd.

Kennis, vaardigheden en attitude

Op het gebied van media en internet is kennis over gevolgen van belang in het aanbod. Daarnaast zijn vaardigheden zoals discipline en bescherming zoeken belangrijk om aandacht te besteden. Leerlingen zijn zich vaak onvoldoende bewust van risico's van (overmatig) gebruik van media en internet, zij vinden dit vooral aantrekkelijk. Daarom is het van belang aandacht te besteden aan hun attitude. Ook het leren herkennen van oorzaken, relativeren, controle krijgen over angst en onzekerheid en weerstand bieden aan de korte termijn beloningen verdient aandacht. Verder hebben leerlingen grenzen nodig.

Wat betreft seksualiteit hebben leerlingen al veel kennis. Vooral bij de onderwerpen geslachtsgemeenschap, zwangerschap, soa's en homofilie is het overdragen van kennis van belang. Verder komt in het onderzoek naar voren dat de houding en visie van leerlingen van grote invloed is en dat de emotionele kant van seksualiteit naar voren komen in het aanbod. In het aanbod zou het

zwaartepunt moeten liggen bij attitude en de vaardigheid van omgaan met eigen grenzen en wensen.

Beschermende en belemmerende (f)actoren

Omdat leerlingen beïnvloed worden door verschillende persoonlijke-, omgevings- en maatschappelijke factoren is het te prefereren dat hier rekening mee wordt gehouden of aandacht aan wordt besteed binnen het aanbod. De hersenontwikkeling van jongeren en hun ontwikkeling op het gebied van keuzes maken is hierbij van belang. Verder hebben peers grote invloed op de keuzes die jongeren maken, waardoor het een pre is dat aandacht wordt besteed aan bijvoorbeeld groepsdruk. Verder verdienen maatschappelijke factoren aandacht die invloed kunnen hebben op de leerlingen. Wat betreft het onderwerp seksualiteit hebben verder ouders en media veel invloed.

Vorm

Wat betreft de vorm van het aanbod is vooral van belang dat de inhoud duidelijk naar voren komt en dat de gebruikte werkvormen de leerlingen aanspreken. Werkvormen die sterk zijn, zijn ten eerste de inzet van identificatiefiguren en ervaringsdeskundigen. Verder spreken interactieve werkvormen en filmpjes aan. Het geven (vertellen) van informatie is ook van belang. Om aan te sluiten bij de leerlingen is het belangrijk hoe er wordt omgegaan met onderlinge verschillen. Verschillen tussen jongens en meisjes en verschillen tussen leerniveaus, op het gebied de thema's en in hun leerstijl.

Investering

Het Ichthus College heeft in totaal een budget van € 10.600,- per jaar beschikbaar voor voorlichting- en preventieaanbod. Hiervan moet het hele aanbod van voorlichting en preventie op de school worden bekostigd, namelijk dat op het gebied van media en internet, seksualiteit en genotmiddelen. Verder is het belangrijk dat het aanbod passend is binnen de school qua tijdsinvestering.

Evaluatie

Het is voor het Ichthus College als vanzelfsprekend van belang dat het aanbod daadwerkelijk effect heeft. Daarom zijn gegevens over de effectiviteit en de mogelijkheid om dit in een evaluatie te meten van belang. Verder is informatie over de betrouwbaarheid belangrijk, zoals de specialisatie van een organisatie op een bepaald onderwerp en de ervaring die er is met het aanbod.

Praktisch

Er zijn een aantal praktische zaken die een rol spelen bij het aanbod. Zo is het voor het Ichthus College van belang op welke manier de praktische integratie van het programma binnen de school plaatsvindt. Hierin moet rekening worden gehouden met welke rol school en de externe organisatie hebben. Het Ichthus College geeft verder aan een integrale aanpak te prefereren, met name voor de thema's seksualiteit en media en internet die met elkaar te maken hebben op punten als visievorming en porno. Daarom kan het van belang zijn dat deze thema's en de verschillende onderwerpen daarbinnen beide door dezelfde organisaties worden aangeboden. Ook is het mogelijk dat een organisatie hierin samenwerkt met een andere organisatie, zodat het aanbod van deze organisaties elkaar kan aanvullen en ondersteunen.

7.2 Stichting Voorkom!

De organisatie

Identiteit

Stichting Voorkom! werkt vanuit een christelijke levensvisie. Het werk dat gedaan wordt, wordt ervaren als een opdracht van God en gebaseerd op de waarden en normen van de Bijbel. De school kan zelf kiezen wat zij van het christelijke gedachtegoed in de voorlichting- en preventielessen terug

wil zien. Hoewel Stichting Voorkom! zich in eerste instantie richt op het voorkomen van verslaving bij jongeren, is het mogelijk dat, wanneer een school hier naar vraagt, er expliciet aandacht besteed wordt aan de christelijke visie in relatie tot het preventiethema.

Visie en missie

De visie en missie van Stichting Voorkom! komen niet expliciet naar voren in hun voorlichting- en preventieprogramma's. Wel ziet stichting Voorkom! voorlichting en preventie over verslavingen aan jongeren als haar roeping die zij van God ontvangen heeft. Stichting Voorkom! gelooft dat God mensen, jong en oud, wil gebruiken om te strijden tegen de schrijnende pijn van verslavingen.

Het programma

Aard aanbod

Stichting Voorkom! is een landelijke organisatie die gericht is op het voorkomen van verslavingen. Door het geven van preventieve voorlichtingenlessen over de thema's alcohol, drugs, gokken, roken en internet, wordt geprobeerd verslavingen bij jongeren te voorkomen.

Opzet

Het leerlingenproject bestaat uit twee gastlessen over het onderwerp 'internet' die worden verzorgd door een preventiewerker van Stichting Voorkom!. Ter voorbereiding op het leerlingenproject is een docententraining mogelijk. Hierin wordt aan docenten onder andere uitleg gegeven over de inhoud van het project en hun rol hierin. Daarnaast wordt geadviseerd om voorafgaand aan het leerlingenproject een ouderavond te beleggen, zodat het onderwerp van het leerlingenproject ook thuis bespreekbaar gemaakt kan worden.

Doelgroep en doelstellingen

Doelgroep

Stichting Voorkom! richt zich op leerlingen van het basisonderwijs (groep acht), leerlingen van het voortgezet onderwijs (de leerjaren één tot en met vier), docenten en ouders. Het leerlingenproject 'internet' wordt geadviseerd uit te voeren in het eerste of tweede leerjaar van het voortgezet onderwijs.

Doelstellingen

Voor het leerlingenproject heeft stichting Voorkom! de volgende doelen opgesteld:

- Leerlingen hebben kennis van en inzicht in de risico's van gebruik van genotmiddelen voor hun eigen gezondheid en die van anderen.
- Leerlingen kunnen op grond van de kennis een eigen mening vormen over het gebruik van genotmiddelen en deze mening verwoorden en uitdragen in hun gedrag.
- Leerlingen zijn zich bewust van groepsdruk en kunnen beter weerstand bieden aan reclame.
- Leerlingen kunnen ervaringen in de thuissituatie bespreekbaar maken.

Bij de doelstellingen waarin over genotmiddelen gesproken wordt, kan ook 'internet' als thema toegevoegd worden.

Het doel van de docententraining wordt door Stichting Voorkom! in de volgende concrete punten geformuleerd:

- Docenten zijn zich bewust van de voorbeeldfunctie van hun eigen gedrag.
- Docenten kunnen experimenteelgedrag van leerlingen signaleren en dit bespreekbaar maken.
- Docenten vergroten hun eigen kennis en inzicht op het gebied van genotmiddelen.
- Docenten kunnen regels en afspraken formuleren die op school gelden voor het gebruik van genotmiddelen.

Voor het project ouderparticipatie hanteert stichting Voorkom! de volgende doelen:

- De ouders kunnen thuis met hun kinderen praten over het gebruik van genotmiddelen door kennis die zij hebben opgedaan bij de voorlichting en door de voorlichting op school aan hun kinderen.
- De ouders kunnen experimenteelgedrag van hun kinderen signaleren en dit bespreekbaar maken.
- De ouders weten waar zij eventueel extra informatie of hulp kunnen krijgen.

Betrokkenen

Ouders

Stichting Voorkom! wil nadrukkelijk ouders betrekken in haar voorlichting- en preventieactiviteiten. Ze wil hen voorlichten over de invloed van alcohol en andere middelen op jongeren. Ook wil zij stil staan bij de rol die ouders kunnen spelen op dit terrein, omdat de invloed van ouders veel groter en belangrijker is dan ouders zelf vaak denken. Concreet vindt het betrekken van ouders bij voorlichting- en preventieactiviteiten plaats, door een aparte avond voor hen te houden. Deze avond wordt geleid door een preventiewerker. De voorlichting wordt praktisch toegespitst, door in te gaan op hoe ouders met hun kinderen kunnen omgaan met betrekking tot het thema 'internet'. Ouders kunnen tips en adviezen krijgen op dit gebied en er is foldermateriaal beschikbaar om mee te nemen. Na de voorlichting is er gelegenheid tot het stellen van vragen.

Docenten

Stichting Voorkom! biedt, zoals eerder genoemd, ook voorlichting aan docenten. Dit doet zij door middel van een training die docenten voorafgaand aan het leerlingenproject kunnen volgen. Dit wordt gedaan vanuit de visie dat docenten, als deel van de omgeving van jongeren, een belangrijke rol spelen in de keuzes die leerlingen maken. Tegelijkertijd vindt zij dat de eindverantwoordelijkheid voor voorlichting en preventie altijd bij school blijft liggen.

Inhoud

Onderwerpen

In het leerlingenproject 'internet' komen allereerst de positieve aspecten van internet en computergebruik aan de orde. Vervolgens worden de minder goede kanten besproken en de risico's die onverstandig computergebruik met zich mee kan brengen. Er komen allerlei onderwerpen aan bod zoals gamen, online pesten, MSN, profielsites, webcam en pokeren. De leerlingen gaan zien dat de computer niet alleen een gebruiksvoorwerp is, maar ook een apparaat waar ze verslaafd aan kunnen raken. Er wordt besproken waar gevaren schuilen en hoe een (beginnende) internetverslaving te herkennen is.

Kennis, vaardigheden en attitude

In het leerlingenproject is allereerst gericht op kennisoverdracht. Stichting Voorkom ziet het als één van haar grootste krachten, dat zij leerlingen eerst voldoende theoretische kennis aanlevert over het te behandelen thema. Dit zorgt voor een bewustzijn bij leerlingen en geeft hen de mogelijkheid om keuzes naar anderen in hun omgeving te kunnen uitleggen of verdedigen. Ook wordt de leefwereld van leerlingen besproken en ruimte gegeven om dit in de klas te delen. Naast kennisoverdracht wordt gericht op herkenning. In de voorlichting wordt een film vertoond aan leerlingen om het thema dichterbij hen te brengen en meer herkenbaar te maken. Stichting Voorkom! besteedt in het bijzonder aandacht aan het herkennen van de oorzaken van verslaving. Ten slotte richt stichting Voorkom! zich op het herkennen van de eigen grenzen van leerlingen. Tijdens dit onderdeel van het project wordt voornamelijk gesproken over de gevolgen van verslaving. Hiermee heeft stichting Voorkom! het doel vraagtekens en nieuwsgierigheid bij leerlingen weg te nemen.

Beschermende en belemmerende (f)actoren

Door Stichting Voorkom! wordt enige aandacht besteed aan experimenteelgedrag van jongeren. Ook komen hun leefwereld en de invloed van peers op de keuzes die zij maken aan bod.

Vorm

Werkvormen

Bij het leerlingenproject 'internet' wordt van de volgende vormen gebruik gemaakt: een lesbrief, PowerPoint, rollenspel, DVD en dilemma's.

Het leerlingenproject vindt plaats per klas. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen jongens en meisjes of opleidingsniveaus. Voor te behandelen onderwerpen kijken preventiewerkers van stichting Voorkom! tijdens de voorlichting en preventie naar wat op dat moment speelt. Daar wordt dan aandacht aan besteed. Stichting Voorkom! vindt de verschillen tussen jongens en meisjes (jongens gamen meer en meisjes maken meer gebruik van sociale media) niet van zodanige betekenis, dat hier een splitsing in gemaakt zou moeten worden.

Aansluiting leerlingen

Stichting Voorkom! sluit aan bij de belevingswereld van leerlingen, door gebruik te maken van veel verschillende, interactieve werkvormen. Verder wordt aangesloten bij de ontwikkeling van leerlingen door in de voorlichting aan ouders en docenten, specifiek aandacht te besteden aan het, bij de leeftijd van jongeren horende, experimenteelgedrag.

Investering

Kosten

De kosten van een project van Stichting Voorkom! zijn (inclusief een eigen bijdrage, reiskosten en lesmateriaal) voor het schooljaar 2011-2012 als volgt:

- Gastlessen voortgezet onderwijs € 177,50 per lesuur
- Docententraining € 725,00
- Ouderavond € 725,00
- Evaluatieverslag € 35,-

64

Tijdsinvestering

Het leerlingenproject 'internet' bestaat uit 2 lessen van minimaal 50 minuten per klas. Bij voorkeur vindt het project plaats in de vorm van een blokkur. De docententraining en ouderavond nemen beide circa twee uur in beslag.

Evaluatie

Effectiviteit

Het leerlingenproject wordt, indien gewenst, geëvalueerd. Leerlingen vullen dan na afloop van het project anoniem een enquête in. Stichting Voorkom! stelt een evaluatieverslag samen aan de hand van uitkomsten hiervan. De directie of verantwoordelijke leerkracht vult een evaluatieformulier in voor Stichting Voorkom! De preventiewerker van Stichting Voorkom! evalueert na afloop van het project dit persoonlijk met de directie of verantwoordelijke leerkracht binnen de school.

Betrouwbaarheid

Stichting Voorkom! heeft pas sinds kort aanbod op het gebied van media en internet. Hierdoor heeft de organisatie nog weinig ervaring met het thema. De organisatie zelf bestaat al wel lange tijd, waardoor zij wel ervaring heeft met het geven van voorlichting en preventie op scholen.

Praktisch

Taakverdeling

Wat betreft het leerlingenproject, hebben stichting Voorkom! en school de volgende taken:

Stichting Voorkom!:

- levert de lesbrief aan.
- verzorgt de voorlichting.

School:

- zorgt voor vermenigvuldiging en printen van de lesbrief.
- zorgt voor apparatuur.
- zorgt voor aanwezigheid van een docent bij iedere gastles.
- zorgt voor een passend lesrooster.
- zorgt voor de aanwezigheid van apparatuur aanwezig (Digibord of DVD + TV).
- zorgt voor de beschikbaarheid van een internetaansluiting.

Stichting Voorkom! stelt als voorwaarde dat bij iedere deelnemende klas een docent in het lokaal aanwezig is. De belangrijkste redenen hiervoor zijn:

- Het kunnen introduceren van het preventieteam en het handhaven van de orde.
- Het signaleren van reacties van leerlingen.
- Het opvangen van eventuele emotionele reacties.
- Een goede follow-up kunnen geven.

Wat betreft de voorlichting aan docenten, hebben stichting Voorkom! en school de volgende taken:

Stichting Voorkom!:

- verzorgt de training.
- zorgt voor informatie en foldermateriaal.

School:

- kiest een thema
- stelt 1,5 à 2 uur beschikbaar voor de preventiewerker en ervaringsdeskundige
- informeert docenten over de training
- zorgt voor een beamer en scherm (in overleg mee te nemen door preventiewerker)

65

Wat betreft de ouderavond hebben stichting Voorkom! en school de volgende taken:

Stichting Voorkom!:

- levert indien nodig digitale uitnodigingsbrieven aan.
- verzorgt de voorlichting.
- zorgt voor informatie en foldermateriaal.

School:

- kiest een thema.
- stelt 1,5 à 2 uur beschikbaar voor de preventiewerker en ervaringsdeskundige.
- nodigt de ouders uit (ouders van de hele school of alleen ouders van leerlingen die voorlichting krijgen) en verwerkt aanmeldingen.
- zorgt voor aanwezigheid van een beamer en scherm (in overleg mee te nemen door preventiewerker).

Integratie

Stichting Voorkom! ziet het als een taak van de school om na afronding van het project zelf verder inhoud en vorm te geven aan voorlichting en preventie van verslavende middelen. Stichting Voorkom! stelt hiervoor enig materiaal ter beschikking, zoals posters, lesbrieven en een lesopzet (zie hiervoor het productenboek 'Werken aan weerbaarheid' van stichting Voorkom!). Andere concrete punten om het leerlingenproject een 'kop en een staart' te geven beschrijft stichting Voorkom! in de door haar opgestelde volgende aandachtspunten:

- De school wijst leerlingen binnen het lesprogramma op de gevaren van het gebruik van genotmiddelen.
- De school legt beleid met betrekking tot middelengebruik bij leerlingen schriftelijk vast in het schoolreglement.

- De school sluit indien gewenst een convenant met het gemeentebestuur over het omgaan met genotmiddelen op school.
- Aan het gemeentebestuur zal een verzoek tot subsidiëring worden gericht voor het preventieproject.

Samenwerking met andere organisaties

Er wordt door Stichting Voorkom! niets beschreven over mogelijke samenwerking met andere organisaties.

Sterkste punten

Stichting Voorkom! geeft aan dat haar voorlichting vooral succesvol is door enerzijds ruime aandacht te besteden aan theoretische kennis van het thema en anderzijds ervaringsdeskundigen in te zetten. Bij het thema 'internet' wordt geen gebruik gemaakt van ervaringsdeskundigen, maar wordt wel met leerlingen in gesprek gegaan over de gevolgen van ongezond internetgebruik. De kracht van het leerlingenprogramma 'internet' ligt vooral in de duidelijke informatie die verstrekt wordt over de gevaren en, bij ongezond gebruik, gevolgen. De vraag: 'Wat doe je wel en wat doe je niet?' staat centraal. Daarnaast geeft stichting Voorkom! aan succesvol te zijn door de personen van de preventiewerkers die de projecten uitvoeren. Zij zijn gericht op de relatie met leerlingen en in staat hun harten te raken.

De in deze paragraaf beschreven gegevens zijn gebaseerd op: 'Werken aan weerbaarheid; productenboek Stichting Voorkom!', 'Informatiebrochure Stichting Voorkom!', 'Lesbrief internet Stichting Voorkom' en 'Plan van aanpak Stichting Voorkom!'.

7.3 Focus on the Family: No Apologies

De organisatie

Identiteit

No Apologies (NA) is een programma dat in de Verenigde Staten is ontwikkeld door 'Focus on the Family'. In Nederland wordt het programma op dit moment uitgevoerd door medewerkers van de christelijke stichtingen 'De Hoop' (verslavingszorg en psychosociale hulpverlening) en 'Chris' (kinder- en jeugdzorg). Door reorganisatie zal dit in de toekomst alleen nog door medewerkers van Chris gedaan worden. Stichting Chris is partner van De Hoop en heeft een christelijke identiteit. De hulp die Chris biedt is gebaseerd op Bijbelse principes. Chris gelooft dat ieder kind en iedere jongere waardevol is in Gods ogen en dat voor iedereen genezing en herstel mogelijk is. In het handboek: 'No Apologies: kiezen voor een gezonde levensstijl' wordt aangegeven dat het Bijbels getuigenis doorslaggevend moet zijn voor de beleving en mening van jongeren over onderwerpen die vallen onder risicovol gedrag. Door het hele programma heen zijn toepassingen (te maken) voor christenen.

Visie en missie

NA is gericht op onthouding van risicovol gedrag vanuit de visie dat verslavingen het leven van jongeren stuk maakt en de samenleving ontwricht. Binnen de modules van NA valt dan ook zowel het onderwerp media, als het onderwerp seksualiteit. In NA komt de visie naar voren dat ongezonde keuzes niet zomaar geaccepteerd hoeven te worden omdat dit bij de puberteit zou horen, maar dat het belangrijk is dat jongeren zich leren beheersen. In NA wordt er vanuit gegaan dat risicovol gedrag onder jongeren voortkomt uit een gemeenschappelijke kern, namelijk het karakter van jongeren dat niet voldoende gevormd is. In NA wordt daarom gericht op karaktervorming. Dit wordt als noodzakelijk gezien om jongeren te helpen bij het ontwikkelen van een gezonde levensstijl.

In het handboek: 'No Apologies: kiezen voor een gezonde levensstijl' wordt beschreven dat in Nederland al enige tijd een discussie gaande is over normen en waarden. Hierbij wordt genoemd dat

de seksuele immoraliteit hoogtij viert, jongeren worden overspoeld met seksuele en erotisch getinte boodschappen en dat echtscheiding en ontrouw, materialisme, drugs en alcohol, pornografie en tal van andere zaken de hoeksteen van de samenleving bedreigen. Focus on the Family Nederland wil met behulp van het programma NA dit tij keren.

Het programma

Aard en opzet aanbod

NA biedt lesmodules aan waarin jongeren geholpen worden naar hun eigen leefstijl te kijken en leren gezonde keuzes te maken. Het hoofdprogramma voor leerlingen, is opgebouwd uit zes modules. Deze modules kunnen allen afzonderlijk, tijdens lesuren, uitgevoerd worden. De onderwerpen van de modules zijn: belevingswereld, relaties, media, risicogedrag, seksualiteit en leefstijl.

Doelgroep en doelstellingen

Doelgroep

Het programma NA richt zich op drie doelgroepen, namelijk docenten, ouders en leerlingen. Voorafgaand aan het hoofdprogramma met leerlingen (tussen de elf en achttien jaar), vindt een gesprek met docenten plaats en een ouderavond.

Doelstellingen

Het hoofddoel van NA is dat jongeren begrijpen hoe bij het maken van gezonde keuzes hun persoonlijke karakter en een onthoudingsbesluit van invloed zijn. Hiervoor zijn in NA de volgende subdoelen opgesteld:

1. Jongeren weten dat zij uniek en waardevol zijn.
2. Jongeren leren de elementen van een goed karakter: eerlijkheid, respect, verantwoordelijkheid, zelfdiscipline, rechtvaardigheid, nederigheid, vriendelijkheid, moed, matigheid en seksuele moraal.
3. Jongeren staan positief ten opzichte van een gezonde levensstijl.
4. Jongeren leren de kenmerken van gezonde relaties.
5. Jongeren beschikken over vaardigheden om groepsdruk te weerstaan en zich te onthouden van risicovolle gedragingen.

67

Betrokkenen

Ouders

Om in het programma het contact met jongeren zo optimaal mogelijk te laten verlopen, wordt het in NA van belang geacht dat er contact is met de ouders van de jongeren. Daarom wordt er een ouderavond georganiseerd. De ouderavond vindt plaats voorafgaand aan de uitvoering van het programma onder leerlingen. Tijdens deze avond worden ouders geïnformeerd over het preventieprogramma. Het is de bedoeling dat ouders, naast het krijgen van kennis over het programma, ook hun kind met zijn belevingswereld beter begrijpen en meer betrokken raken op hun jongere.

Docenten

Om in het programma het contact met jongeren zo optimaal mogelijk te laten verlopen, acht NA het ook van belang dat er contact is met de docenten van de jongeren. Daarom vindt er een voorgesprek plaats met docenten (die bij het programma betrokken zijn) Hierin worden zowel de doelstellingen van NA besproken als de groep met zijn eventuele bijzonderheden waarin het programma uitgevoerd wordt. Ook wordt in dit gesprek nagedacht over het vervolg op NA. In NA wordt het namelijk als een taak van school gezien dat zij nadenkt over nazorg en hier inhoud aan geeft.

Inhoud

Onderwerpen

In de modules media en seksualiteit komen de volgende onderwerpen aan de orde:

- Beïnvloeding van jongeren en de maatschappij door media
- Bewustwording van eigen mediagebruik
- Bewustwording van boodschappen die media uitzenden
- Gevolgen van ongezonde mediaboodschappen voor jongeren en de samenleving
- Gezond omgaan met media
- Waarde van seksualiteit
- Verschillen tussen jongens en meiden en welke gevolgen dit heeft de seksuele beleving
- Lichamelijke, emotionele, geestelijke en sociale aspecten van seksualiteit
- Gevolgen van een seksuele relatie
- Een levenslang verbond van trouw en liefde als de meest veilige context voor seksualiteit
- Soa's, hiv en aids

Kennis, vaardigheden en attitude

NA richt zich naast enkele theoretische kennis over de thema's, met name op vaardigheden en bewustwordingen bij leerlingen. Zo hanteren zij de volgende kernboodschappen voor de thema's media en seksualiteit: 'De media beïnvloeden jou en de maatschappij!' en 'Seksualiteit is kostbaar. Bewaar het, want jij bent van waarde!'. De nadruk op attitude, door NA karaktervorming genoemd, komt sterk naar voren in het programma NA.

Beschermende en belemmerende (f)actoren

In de modules van NA wordt ruim aandacht besteed aan de invloed van peers/groepsdruk. In rollenspellen wordt geoefend om hier weerstand aan te kunnen bieden door middel van vaardigheden en (bewustwording van) attitude.

Vorm

68

Werkvormen

In NA wordt van zeer veel verschillende werkvormen gebruik gemaakt om de hoofd- en kernboodschappen duidelijk te maken aan leerlingen. . Meestal wordt begonnen met een interactieve of zelfstandige activiteit en wordt afgerond met een (klassikale) nabespreking. Bij elke module zijn, interactieve, activiteiten voor leerlingen beschreven. Er wordt bijvoorbeeld gewerkt met spelletjes, uitbeelden en test-je-kennis-bladen. De verschillende activiteiten hoeven niet allemaal uitgevoerd te worden. Er kan door school gekozen worden wat het beste aansluit bij de leerlingen. In de beschrijving worden variaties op activiteiten beschreven, zodat gemakkelijk aangesloten kan worden bij het niveau en de leeftijd van leerlingen.

Aansluiting leerlingen

Er wordt in NA veel aandacht besteed aan het aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen. Zo wordt aan het begin van het programma informatie aan docenten gegeven over hoe hun kleding, stemgebruik, etc. van invloed kunnen zijn op leerlingen. Ook uit de vele verschillende, interactieve werkvormen die gebruikt worden, blijkt de aansluiting bij de belevingswereld van jongeren. Dit blijkt tevens doordat concrete voorbeelden en vragen van jongeren behandeld worden.

Investering

Kosten

De uitvoering van het gehele programma (voorgesprek met docenten en ouderavond inbegrepen) kost +/- € 750,-. Het geven van een losse module kost +/- € 198,-. Een ouderavond kost eveneens +/- € 198,-. Bij de genoemde bedragen wordt nog een kilometervergoeding á € 0,30 per kilometer opgeteld. Specifieke prijsgegevens kunnen worden opgevraagd.

Tijdsinvestering

Per module wordt 1,5 á 2 uur gerekend voor de tijd die het in beslag neemt. Als het hele programma uitgevoerd wordt, neemt dit twee dagen in beslag.

Evaluatie

Effectiviteit

In het handboek: 'No Apologies: kiezen voor een gezonde levensstijl' wordt aangegeven dat NA een succesvol programma is: 'Het programma NA heeft inmiddels bewezen erg succesvol te zijn: in meer dan 22 landen wordt gewerkt met NA, al dan niet op advies van de betreffende overheid.'

Betrouwbaarheid

NA biedt al vele jaren voorlichting en preventie aan en heeft dus veel ervaring. Omdat zij zich al jaren richt op het thema seksualiteit, is met name veel ervaring met aanbod op dit thema. Verder is bekend dat veel gebruik gemaakt wordt van het programma.

Praktisch

Taakverdeling

De medewerkers van de afdeling Preventie en de VIP'ers hebben de volgende taken:

- Zij zorgen voor de uitvoering van het leerlingenprogramma, het voorgesprek met docenten en de ouderavond
- Zij zorgen dat de 'standaardmaterialen' aanwezig zijn en op plaats van bestemming komen
- Zij voeren de training uit en zorgen voor verwerking van evaluatiegegevens

School heeft de volgende taken:

- Zij plant data
- Zij geeft informatie over de tieners
- Zij zorgt voor een geschikte ruimte
- Zij zorgt ervoor dat het materiaal, waarover contact geweest is, beschikbaar is
- Zij regelt de praktische aspecten van de ouderavond
- Zij is tijdens het programma aanwezig, helpt waar nodig is en zorgt mede voor de orde
- Zij denkt na over nazorg en geeft hier inhoud aan

69

Integratie

Preventiewerkers denken in het voorgesprek met docenten mee over het vervolg op NA, maar van school wordt verwacht dat zij hier zelf verder het initiatief in neemt.

Samenwerking met andere organisaties

Er worden door NA geen expliciete mogelijkheden van samenwerking met andere organisaties genoemd.

Sterkste punten

In het handboek: 'No Apologies: kiezen voor een gezonde levensstijl' wordt aangegeven dat NA een uniek preventieprogramma is door haar boodschap van onthouding. In Nederland zijn geen vergelijkbare programma's ter bevordering van een gezonde levensstijl. Veel preventieactiviteiten zijn er namelijk op gericht om de gevolgen van risicovol gedrag in goede banen te leiden, oftewel de schade te beperken. Het unieke van NA is dat er op karaktervorming bij jongeren gericht wordt, met als doel dat zij zich onthouden van risicovol gedrag.

De in deze paragraaf beschreven gegevens zijn gebaseerd op: Handboek: 'No Apologies: kiezen voor een gezonde levensstijl'

7.4 Weerbaar in Seksualiteit: Be-Loved

De organisatie

Identiteit

WIS werkt vanuit een christelijke identiteit. De ontwikkelaar van Be-Loved beschrijft van waaruit het lessenpakket is ontwikkeld en benoemt daarbij aan te willen sluiten bij de identiteit en wensen van de school.

Visie en missie

WIS ziet seksualiteit als gave van God. Seksualiteit behoort volgens de ontwikkelaars van Be-Loved te worden uitgedrukt binnen een veilige, liefdevolle en monogame relatie. In de visie wordt benoemd dat in de periode voor het huwelijk onthouding Gods bedoeling is. Het huwelijk is, zo wordt beschreven, bedoeld om een kwaliteitsrelatie tussen man en vrouw te bouwen en als stabiele omgeving om kinderen op de wereld te zetten. Man en vrouw zijn hierbij bedoeld als aanvulling op elkaar. In de visie van WIS staat verder genoemd dat seksualiteit iets is van ieder mens persoonlijk, waarin ieder mens zijn of haar grens aan mag geven en men elkaar wederzijds respecteert en accepteert, binnen elk gebied of relatie. Ook komen in Be-Loved Bijbelse waarden aan bod als christelijke boodschap tegenover wat in de maatschappij wordt geleerd over seksualiteit. In de docenthandleiding staat meer informatie over de visie van WIS op seksualiteit.

WIS meent dat iedereen op zoek is naar verbondenheid en dat iedereen geliefd wil worden. Vanuit dit verlangen, zo wordt genoemd, grijpen veel jongeren naar de voor hen het meest voor de hand liggende vorm van verbondenheid, namelijk seksualiteit. WIS geeft aan dat de Nederlandse samenleving is geseksualiseerd. Volgens haar wordt seksualiteit steeds meer losgekoppeld van liefde en trouw en hebben jongeren meer dan ooit toegang tot informatie en beeldmateriaal. Deze kennis over seksualiteit leidt volgens WIS echter niet automatisch tot seksuele weerbaarheid. Iedere opgroeiende jongere heeft volgens WIS recht op seksuele voorlichting. Zij noemt verschillende motieven om voorlichting aan te bieden. Ten eerste omdat jongeren de kans moeten krijgen weerbaar gedrag te ontwikkelen. Verder moet iedereen zich veilig kunnen voelen in en om de school. Grensoverschrijdend seksueel gedrag en onveilige situaties moeten voorkomen worden. Jongeren geven aan dat ze graag willen praten over seksualiteit. Dat dit niet altijd gemakkelijk is, mag volgens WIS geen aanleiding zijn om er vanaf te zien. Ten slotte noemt WIS dat middelbare scholen ertoe worden verplicht aandacht te besteden aan seksuele diversiteit, onder andere aan homoseksualiteit.

70

Het programma

Aard aanbod

Be-Loved is een lessenpakket dat is ontwikkeld door Weerbaar in Seksualiteit (WIS). Door de lesmethodes en trainingen in dit pakket probeert zij professionals en docenten te stimuleren structureel aandacht te schenken aan het thema seksualiteit. Zij wil op deze manier een bijdrage leveren aan het vergroten van seksuele weerbaarheid van jongeren. De trainingen en lesmethodes worden passend gemaakt per school, zodat scholen er zelf mee aan de slag kunnen gaan.

Opzet

Het programma van WIS bestaat voornamelijk uit het lessenpakket Be-Loved dat kan worden uitgevoerd in reguliere lessen in verschillende leerjaren. Er worden vier modules aangeboden, die analoog zijn aan de eerste tot en met vierde klas van het voortgezet onderwijs. De onderwerpen van deze modules zijn achtereenvolgens: 'Algemene seksualiteit en eigen seksualiteit', 'Maatschappij en weerbaarheid', 'Relaties' en 'Seksualiteit en verslaving'. Het is ook mogelijk om voor één jaar gebruik te maken van deze methode. Het lessenpakket is geschikt voor mentoren, andere docenten en/of vertrouwenspersonen. Er wordt indien gewenst, advies gegeven over implementatie en/of uitvoering van het programma. Omdat het de hoogste prioriteit van WIS is dat het materiaal de school in staat

stelt zelf aan de slag te gaan, heeft zij een standaard lessenpakket dat, in overleg met school, aangepast wordt aan de specifieke doelgroep. Hierdoor is het aanbod van WIS voor elke doelgroep toegankelijk en direct toepasbaar. De school kan er tevens voor kiezen gebruik te maken van het standaard lessenpakket. Er wordt digitaal een handleiding aangeboden met daarbij ondersteunend materiaal voor leerlingen en degenen die de lessen aanbieden.

Daarnaast is er mogelijkheid om een docententraining aan te bieden. De docententraining, 'Train the Teacher', bestaat uit coaching van degenen die het lessenpakket geven. De training kan afgestemd worden op de behoeften van de school in bijvoorbeeld de duur van de training en op vragen en leerpunten van de deelnemers.

Doelgroep en doelstellingen

Doelgroep

De doelgroep waarvoor het lessenpakket is bedoeld bestaat uit jongeren van twaalf tot achttien jaar. Het materiaal is zo geschreven dat het de jongeren volgt tijdens hun schoolperiode. Er is materiaal geschikt voor jongeren van twaalf tot dertien jaar, maar ook voor jongeren van zeventien tot achttien jaar.

Doelstellingen

In het lessenpakket zullen leerlingen voorlichting en training ontvangen, waarbij het doel is dat zij om leren gaan met media (op het gebied van seksualiteit) en nadenken over de eigen seksuele weerbaarheid. Verder ontvangen zij informatie en krijgen ze zicht op de psycho-sociale kant van seksualiteit als aanvulling op de fysiek-biologische kennisoverdracht. Doel van de docententraining is dat docenten of andere personen die het lessenpakket geven hiervoor zo goed mogelijk toegerust worden.

Betrokkenen

Ouders

In hoeverre ouders betrokken worden bij Be-Loved hangt af van de wensen van de school hierin. Ouders worden vaak ingelicht over het ontvangen van de lessen middels een brief. Ook kunnen er ouderavonden worden georganiseerd rondom het thema seksualiteit. Op het moment dat dit is geschreven vindt overleg plaats met SGJ en Eleos om te kijken naar de mogelijkheid hun aanbod voor ouders te koppelen aan het lessenpakket. De manier waarop ouders betrokken worden in het programma wordt altijd overlegd met de school zelf.

Docenten

Bij het programma hebben docenten, of eventuele andere personen binnen de school die het lessenpakket geven, een erg belangrijke functie. De docentenhandleiding vormt de kern van Be-Loved waardoor het programma over wordt gebracht op de leerlingen. Dat is ook de reden waarom 'Train the teacher' wordt aangeboden. Als het lessenpakket aangepast wordt aan de school, zal daar een aantal docenten of andere medewerkers bij betrokken zijn. Zij nemen een belangrijke plaats in om de preventiemethode tot stand te brengen.

Inhoud

Onderwerpen

In de modules van Be-Loved komt een veelheid aan thema's aan bod. Deze zijn door de ontwikkelaars samengevat in een aantal kernwoorden, namelijk: samenleving, verliefdheid, relaties, liefde, geloof, opvoeding, hormonen, (homo)seksualiteit, identiteit, uiterlijk, lichaam, grenzen, onthouding, verschil man en vrouw, houding/uitstraling, homofilie, groepsdruk, internet, games, risico's: verslaving, pornografie, afhankelijkheidsrelatie en misbruik.

Kennis, vaardigheden en attitude

Allereerst komt aan bod wat seksualiteit en verliefdheid eigenlijk zijn en wordt aandacht besteed aan lichamelijke veranderingen tijdens de adolescentie en man-vrouw verschillen. Daarnaast komen de thema's seksualiteit in relatie tot media en maatschappij en grenzen aan bod. En er wordt ingegaan op het thema 'begeerte of verlangen'. Er wordt hierbij aandacht besteed aan de vragen 'hoe ver ga jij?' en 'hoe sterk sta jij?'.

Beschermende en belemmerende (f)actoren

Er wordt aandacht besteed aan opvoeding, cultuur, omgeving en geloof als beschermende of belemmerende factoren. Daarnaast wordt aandacht besteed aan weerbaarheid en afhankelijkheidsrelaties en kom het schoonheidsideaal in deze samenleving aan bod.

Vorm

Werkvormen

Bij het lessenpakket is het mogelijk gebruik te maken van een digibord. Er wordt digitaal lesmateriaal aangeleverd waarvan in de lessen gebruik gemaakt kan worden. De lessen kunnen echter ook uitgevoerd worden zonder digibord. In beide gevallen is er werkmateriaal waarmee de leerlingen zelfstandig opdrachten uit moeten voeren. Enkele hiervan vinden schriftelijk plaats, andere niet. Er worden in de modules verschillende werkvormen gebruikt om leerlingen zoveel mogelijk aan te spreken. Elke les is anders en ook binnen de lessen is een variatie aan werkvormen zodat het een erg afwisselend programma is. Er is veel interactie en leerlingen hebben veel inbreng tijdens de lessen. Een voorbeeld van een werkvorm is het werken met het programma 'photoshop' zodat leerlingen het effect hiervan zien. Ook zijn er opdrachten die de leerlingen voor zichzelf op papier maken en zijn er oefeningen waarbij leerlingen fysiek oefenen met bijvoorbeeld hoe dichtbij iemand mag komen staan. Verder mogen leerlingen zelf aan de slag met bijvoorbeeld het maken van een rap, een collage of een filmpje. Zo worden er veel afwisselende werkvormen aangeboden in het lessenpakket.

72

Aansluiting leerlingen

Be-Loved wil zo veel mogelijk aansluiten bij de leerlingen. In de docentenhandleiding wordt ten eerste beschreven dat het lessenpakket leerdynamisch is. Be-Loved stimuleert het actieve leren en sluit aan bij de ontwikkeling van de leerlingen. Verder worden een aantal onderdelen vorm gegeven vanuit het gedachtegoed van coöperatief leren. Bij de ontwikkeling van het programma is gebruik gemaakt van het diagnosemodel. Dit gaat er vanuit dat men het makkelijkste leert als aangesloten wordt op de pijn en het verlangen van de groep.

Investerings

Kosten

Wanneer een module wordt aangeschaft bestaat het te ontvangen pakket uit een docentenhandleiding, leerlingenboekjes, een handleiding voor gebruik van een smartboard, aanvullend lesmateriaal voor de docent, digitaal materiaal voor smartboard/PowerPoint en aanvullen digitaal materiaal (filmpjes, beeldmateriaal en dergelijke). Bij de eerste module zit tevens een training van een dagdeel voor de docenten over het lessenpakket. Alles wordt digitaal aangeleverd en de school is vrij om het materiaal intern te verspreiden. Er hoeft dus maar eenmalig iets te worden aangeschaft dat meerdere jaren gebruikt kan worden. De kostprijs van aanschaf van de eerste module is € 2750,- (exclusief BTW). Elke volgende module kost € 1995,- (exclusief BTW).

Tijdsinvestering

De tijd die het programma in beslag neemt, is afhankelijk van de vorm waarin de school de lessen wil aanbieden. Het project valt onder de reguliere lessen, zoals godsdienst, biologie en maatschappijleer.

Evaluatie

Effectiviteit

Over de effectiviteit is niet veel informatie beschikbaar. Wel heeft de ontwikkelaar van Be-Loved verschillende andere programma's ontwikkeld voor organisaties die eveneens positief zijn ontvangen. Dit verhoogt de betrouwbaarheid van lessenpakket Be-Loved.

Betrouwbaarheid

Be-Loved is een relatief nieuw lessenpakket waardoor weinig bekend is over de betrouwbaarheid hiervan. Het Driestar College te Gouda spreekt lovend over het pakket.

Praktisch

Taakverdeling

WIS maakt een concept waaruit in samenwerking met de school een pakket wordt ontwikkeld. In dit pakket wordt duidelijk beschreven hoe docenten ermee kunnen werken. Daarna voeren docenten de lessen uit en blijft WIS betrokken en beschikbaar voor advies en coaching.

Integratie

Het pakket wordt geheel geïntegreerd binnen het reguliere curriculum. Indien gewenst, wordt door WIS advies gegeven over implementatie en uitvoering van het lessenpakket binnen de school.

Samenwerking met andere organisaties

Bij het aanpassen van het lessenpakket aan de school, wordt door WIS een concept gemaakt en in nauwe samenwerking wordt daaruit een pakket ontwikkeld wat jaren gebruikt kan worden door de school. Na de ontwikkeling van een lessenpakket blijft WIS betrokken en beschikbaar voor advies en coaching. Verder wordt het lessenpakket geheel uitgevoerd door docenten van de school zelf. De school speelt dus een grote rol in zowel de inhoud en vorm van het pakket en de uitvoering hiervan. Doordat het programma in de reguliere lessen plaatsvindt, is het geheel geïntegreerd in het curriculum van de leerlingen door de verschillende leerjaren heen.

Sterkste punten

Er zijn twee kenmerken van dit programma die het bijzonder sterk maken in vergelijking met ander aanbod van voorlichting en preventie op het gebied van seksualiteit. Ten eerste is het lessenpakket helemaal aan te passen, zodat het aansluit bij de wensen en behoeften van de school. De ontwikkelaar werkt samen met de school en is bereid te ondersteunen bij de integratie. Zij blijft beschikbaar zolang het pakket op de school gebruikt wordt om hierbij te ondersteunen. Die integratie binnen de school vormt direct het tweede sterke punt. Kenmerkend aan het lessenpakket is namelijk dat het geheel geïntegreerd wordt binnen het curriculum van de school. Het pakket wordt in de lessen behandeld door de vakdocenten of mentoren binnen de school. Daardoor is het niet een losstaand project, maar maakt Be-Loved een deel uit van de gewone lessen door de leerjaren heen.

De in deze paragraaf beschreven gegevens zijn gebaseerd op: docentenhandleiding 'Lessenpakket: Be-Loved'.

7.5 Het Scharlaken Koord: No Nonsense

De organisatie

Identiteit

Het Scharlaken Koord is onderdeel van de koepelorganisatie Tot Heil des Volks. Dit is een christelijke organisatie. Hulpverlening biedt zij vanuit het geloof dat God de wereld liefheeft en de medewerkers daardoor ook anderen lief kunnen hebben. Hierover zegt Tot Heil des Volks op haar website: 'Het doet ons pijn wanneer we zien dat mensen niet tot hun bestemming komen en totaal vastlopen door hun manier van leven. In ons eigen leven hebben wij Gods bevrijdende kracht mogen ervaren. Dat motiveert ons om ook anderen te helpen.'

Visie en missie

Sinds 1855 is Tot Heil des Volks werkzaam met als missie in het kort 'evangelisatie, hulpverlening en profetisch geluid'. Zij wil inspelen op behoeften die ontstaan in kerk en maatschappij. Door middel van evangelisatie wil de organisatie vertellen over de blijde boodschap dat God in Zijn Zoon verlossing en herstel heeft gegeven. Het profetische geluid dat de organisatie wil laten horen is Gods Woord in deze wereld. 'Het Scharlaken Koord' richt zich op straatwerk, preventie en maatschappelijk hulpverlening rond prostitutie en staat symbool voor geloof, hoop en vrijheid. Deze drie pijlers motiveren de medewerkers van het Scharlaken Koord om dit werk te doen en dit willen zij doorgeven.

Op het gebied van seksualiteit zijn drie stichtingen actief binnen Tot Heil des Volks. Ten eerste 'Different', rond seksuele identiteit en relaties. Daarnaast Christelijke Hulp aan Prostituanten (CHAP) welke een bijdrage heeft geleverd aan de totstandkoming van de inhoud van de lessen. Op deze stichtingen wordt verder niet ingegaan. Wel zal worden ingegaan op aanbod van de derde stichting, het Scharlaken Koord. No Nonsense is één van haar nieuwste projecten en wordt daarom nog steeds verder ontwikkeld. Zij heeft als missie leerlingen meer te leren dan feiten. In het project wordt de emotionele kant van seksualiteit belicht. Seksualiteit is volgens de visie van No Nonsense iets moois, maar ook iets kwetsbaars waarbij trouw en respect voor elkaar heel belangrijk zijn.

Het programma

Aard aanbod

Er zijn verschillende vormen mogelijk waarin het project No Nonsense wordt uitgevoerd. Ten eerste een lessenserie die bestaat uit drie bijeenkomsten met elk een eigen thema. Het is ook mogelijk deze lessenserie in één losse les te behandelen, waarin deze verschillende thema's aan bod komen. Verder is het mogelijk in plaats van een les te kiezen voor een lezing over deze thematiek. De lezing is in eerste instantie informatief en geeft wat meer achtergronden, terwijl de les meer interactief is en opgezet met verwerkingsopdrachten.

Opzet

De training richt zich vooral op de sociaal emotionele kant van seksualiteit. Het gaat hiermee een stap verder dan de vraag waar de grens van leerlingen ligt, wat zij fijn vinden en 'hoe je het moet doen'. In het project wordt begonnen bij de vraag wat seksualiteit eigenlijk is. Ook wordt besproken of het beeld dat in de maatschappij aanwezig is, overeenkomt met het beeld zoals veel mensen het beleven. Aan het eind van het project staan leerlingen stil bij het maken van eigen keuzes en het aangeven van grenzen op het gebied van seksualiteit en oefenen zij hierin.

Doelgroep en doelstellingen

Doelgroep

No Nonsense richt zich op jongeren van dertien tot en met achttien jaar, in het bijzonder van het vmbo. Het lesprogramma kan echter ook aan leerlingen van andere opleidingsniveaus aangeboden worden. No Nonsense richt zich op zowel jongens als meisjes.

Doelstellingen

Het doel van het programma is bewustwording en het vergroten van de seksuele weerbaarheid van jongeren. Dat wil het Scharlaken Koord bereiken door open en eerlijk te praten over de betekenis van relaties en seksualiteit. Bij de lessenserie is per les een doelstelling geformuleerd. Deze doelstellingen komen tevens in de andere vormen, een losse les of lezing, aan bod. Les één heeft als doel: Het stimuleren van een bewustwordingsproces bij jongeren over de begrippen seksualiteit, de manier waarop seksualiteit op hun afkomt en hoe seksualiteit ervaren kan worden in een liefdevolle relatie. De doelen van les twee zijn: Jongeren worden zich bewust van de verschillen op seksueel gebied tussen jongens en meisjes, jongeren reflecteren op hun eigen internet gebruik in relatie tot seksualiteit en jongeren krijgen inzicht in de geseksualiseerde samenleving. De doelstelling van de derde les is: Jongeren worden gestimuleerd eigen keuzes te maken en oefenen met het aangeven van grenzen ten aanzien van seksualiteit.

Betrokkenen

Ouders

In het verleden is bij andere projecten van het Scharlaken Koord een begeleidende brief naar de ouders gestuurd, voorafgaand aan het project. Bij het aanbod wordt een ouderavond georganiseerd, waarbij ingegaan wordt op reacties en ervaringen van leerlingen tijdens de lessen. Het project No Nonsense is nog in ontwikkeling omdat het nog behoorlijk nieuw is.

Docenten

Tijdens de lessen van het hele project is de mentor of een andere docent aanwezig. Hij doet actief mee en het is de bedoeling dat hij nadat het project is gehouden, beschikbaar is voor vragen. Er wordt nog geen aparte training of toerusting voor docenten gehouden, maar mogelijk is dit aanbod in de toekomst wel mogelijk. Het Scharlaken Koord wil namelijk zoveel mogelijk aansluiten bij de wensen en behoeften die scholen zelf hebben.

75

Inhoud

Onderwerpen

Als gekozen wordt voor drie lessen, komen daarin achtereenvolgens de kernboodschappen 'bewust', 'weerbaar' en 'keuzes' aan bod. De eerste les gaat over algemene begripsbepaling van seksualiteit in het leven van de leerlingen. In deze les worden de vragen gesteld: Wat is seksualiteit eigenlijk? Weet jij eigenlijk wat dat allemaal is? Waar moet jij aan denken bij seks? en Wat zijn emotionele aspecten van seksualiteit? Het verschil tussen gezonde seksualiteit en de oppervlakkige en consumerende versie vanuit de samenleving komt aan bod. De tweede les staat het onderwerp weerbaarheid centraal. Hierbij komt de beleving van seksualiteit voor jongens en meisjes naar voren. Ook de stereotypen over man en vrouw in de media en samenleving worden behandeld, bijvoorbeeld door het thema seks en internet te bespreken. Daarnaast komen de gevolgen van seksualisering aan bod in deze les. In de derde les gaat het om keuzes maken in bijvoorbeeld het aangeven van grenzen. De manier waarop de leerlingen worden beïnvloed wordt besproken. Ook wordt ingegaan op wie hun voorbeeld is en welke informatie zij krijgen via bijvoorbeeld media. De leerlingen denken na over waar zij staan en hoe zij omgaan met de informatie die zij krijgen over seksualiteit.

Bij No Nonsense wordt (nog) niet specifiek ingegaan op homo- en biseksualiteit. Het aanbod van stichting Different zou daarop een aanvulling kunnen vormen. Er worden door deze stichting gastlessen gegeven en er is een lespakket beschikbaar over het thema.

Kennis, vaardigheden en attitude

In het kopje onderwerpen is te zien dat begonnen wordt met begripsbepaling en kennis over seksualiteit. Vervolgens staan bewustwordingen en beeldvorming centraal en uiteindelijk de vaardigheid om op het gebied van seksualiteit eigen keuzes te maken.

Beschermende en belemmerende (f)actoren

In No Nonsense wordt aandacht besteed aan stereotypen uit de samenleving en informatie die leerlingen krijgen via media. Ook wordt aandacht besteed aan invloed van peers.

Vorm

Werkvormen

Er worden verschillende werkvormen gebruikt in zowel de lessenserie als de losse les, waarbij interactie belangrijk is. Bij de lezing is dit niet het geval. De gevarieerde werkvormen die worden gebruikt zijn bijvoorbeeld korte stukjes dvd, een stellingenspel, groepsdiscussie, het opschrijven van de eigen mening, uitbeelden van begrippen en een creatieve verwerking. Alle thema's worden ingeleid met een Youtube filmpje. Hierdoor worden de leerlingen aangesproken en blijven zij geboeid. Naar de leerlingen toe proberen de voorlichters een open en respectvolle houding aan te nemen. 'Dat geeft jongeren een idee van veiligheid en vertrouwen. Ze durven zich kwetsbaar op te stellen', beschrijft één van de medewerkers. Als voorlichter is het de kunst leerlingen met elkaar in dialoog te brengen, zodat leerlingen zelf tot bepaalde inzichten komen. Voorlichters kunnen personen worden waaraan zij zich kunnen spiegelen en met wie ze eerlijk kunnen praten over relaties en seksualiteit.

Aansluiting leerlingen

No Nonsense is in de huidige vorm voornamelijk bedoeld voor de doelgroep van leerlingen van het VMBO. Het project kan echter ook uitgevoerd worden bij andere leerniveaus, mogelijk in aangepaste vorm. Jongens en meisjes zitten bij elkaar in één groep en er wordt niet zozeer rekening gehouden met verschillen tussen hen. Wel komen verschillen tussen jongens en meisjes in het project expliciet aan bod. Het is mogelijk de groepen op te splitsen in een jongens- en een meisjesgroep. Het Scharlaken Koord ziet echter juist de kracht van samen open en eerlijk de dialoog aangaan in een veilige setting. Zij houdt ook rekening met verschillen in niveau, religie en cultuur.

76

Investing

Kosten

Afhankelijk van de vorm waarin No Nonsense wordt gehouden op de school neemt het programma drie lessen of één les in beslag. De kosten van het project zijn afhankelijk van de vorm waarvoor de school kiest. Als er een losse les wordt aangevraagd zijn de kosten per les € 275,-. Wanneer het lesprogramma van drie lessen wordt aangevraagd zijn de kosten € 800,-. Een lezing of workshop kost € 275,-. Al deze prijzen zijn exclusief reiskosten en BTW.

Tijdsinvestering

Afhankelijk van de vorm waarin het programma wordt uitgevoerd, neemt het één lesuur of drie lesuren in beslag.

Evaluatie

Effectiviteit

Er zijn geen gegevens beschikbaar over de effectiviteit, omdat het een nieuw programma is.

Betrouwbaarheid

Het Scharlaken Koord heeft veel ervaring met het thema seksualiteit. Het programma No Nonsense is echter nog vrij nieuw, waardoor niet veel bekend is over de betrouwbaarheid van dit programma.

Praktisch

Taakverdeling

De school hoeft zelf relatief weinig voor te bereiden aan het project. Het enige dat zij hoeft te doen is de benodigde tijd inplannen en ouders en leerlingen van te voren op de hoogte brengen van de inhoud en de doelstelling welke de school beoogt met dit project. Verder wordt van de school gevraagd een intakeformulier in te vullen over de doelgroep en de situatie op de school. De uitvoering is geheel in handen van Het Scharlaken Koord. Tijdens het project is er bij elke les wel een docent of de mentor van de klas aanwezig die actief meedoet. Ook is deze na die tijd beschikbaar voor bijvoorbeeld vragen.

Integratie

Afhankelijk van het aantal aangevraagde lessen kan de school zelf verder met het aanbod. Het aanbod kan ook worden gebruikt als inleiding op lessen waarin thema's als seksualiteit, weerbaarheid en relaties worden uitgediept in datzelfde cursusjaar of later in het curriculum. Dit is aan de school zelf.

Samenwerking met andere organisaties

Over samenwerking met andere organisaties is bekend dat samenwerking mogelijk is, maar niet op welke manier en met welke organisaties. Wel is aannemelijk dat samenwerking met stichting Different en CHAP een goede mogelijkheid is, omdat zij ook onder de koepelorganisatie Tot Heil des Volks valt.

Sterkste punten

No Nonsense is het nieuwste project van het Scharlaken Koord dat zich in tegenstelling tot eerdere projecten richt op zowel jongens als meisjes. Het project wordt aangeboden door preventiemedewerkers van Scharlaken Koord met een pedagogische- of hulpverlenerachtergrond en/of gecertificeerde weerbaarheiddocenten. De kracht van het project is vooral te zien in de drie kernboodschappen die naar voren komen, te noemen 'bewust', 'weerbaar' en 'keuzes'. Deze komen in de verschillende vormen die binnen No Nonsense aangeboden worden terug.

77

De in deze paragraaf beschreven gegevens zijn gebaseerd op: <http://www.projectnononsense.nl/>, <http://www.totheildesvolks.nl/scharlaken-koord/home.html> en via email toegezonden informatie door de coördinator preventiewerk.

7.6 Vergelijking aanbod media en internet

In deze paragraaf is een vergelijking gemaakt tussen de geselecteerde programma's Stichting Voorkom! en No Apologies. Dit is gedaan naar aanleiding van de eerdere beschrijvingen van dit aanbod in de paragrafen 7.2 en 7.3. Verder is het geselecteerde aanbod getoetst op de aansluiting bij het Ichthus College en haar leerlingen.

De organisatie

Identiteit, visie en missie

Één van de belangrijkste randvoorwaarden van het Ichthus College is, dat aanbod aansluit bij de christelijke identiteit, visie en missie van de school. Zowel Stichting Voorkom! als NA zijn programma's van christelijke organisaties. In de visie van NA wordt de nadruk gelegd op onthouding van risicovol gedrag door middel van karaktervorming. Zij vindt dat jongeren een karakter moeten ontwikkelen waarin ze, niet toegeven aan hun drang tot experimenteren, maar zich leren beheersen. Dit laatste sluit aan bij het christelijk mensbeeld dat mensen geneigd zijn tot het verkeerde en dat zij hiertegen moeten strijden. Hiermee sluit NA aan op de randvoorwaarde van het Ichthus College dat aanbod op een christelijke mensvisie gebaseerd is. Stichting Voorkom! benoemt, ondanks dat het een christelijke organisatie is, niet expliciet een christelijke mensvisie. Ook qua missie verschillen

beide organisaties. Zo heeft NA de missie dat leerlingen zich bewust zijn van hoe media hen beïnvloeden en Stichting Voorkom! de missie verslavingen te voorkomen.

Het programma

Aard aanbod

Stichting Voorkom! en NA bieden voorlichting- en preventielessen aan op het gebied van media en internet. Dit wordt gedaan als aanvulling op de reguliere lessen. De kern van het aanbod bestaat uit één of meerdere lessen, die op school gegeven worden door medewerkers vanuit de organisatie.

Opzet

Het leerlingenproject van Stichting Voorkom! bestaat uit een lesbrief, twee gastlessen en een evaluatie. Het leerlingenproject NA voor media bestaat uit een les(module). Beide projecten sluiten hiermee aan bij de wens van het Ichthus College dat aanbod tijdens gewone lesuren uitgevoerd kan worden.

Doelstellingen

Doelstelling van Stichting Voorkom! is het voorkomen van verslavingen. Stichting Voorkom! richt zich daarom met name op herkenning en bewustzijn van risico's en van invloed zijnde (f)actoren. Doelstelling van NA is dat jongeren een gezonde levensstijl hebben. Daarom richt zij zich vooral op bewustwording bij leerlingen als het gaat om de invloed van hun persoonlijke karakter en een onthoudingsbesluit op gezonde keuzes. Beide programma's sluiten met hun doelstelling aan bij de doelstelling van het Ichthus College dat leerlingen ondersteund worden bij het maken van gezonde keuzes.

Onderwerpen

Uit het onderzoek kwamen een aantal onderwerpen naar voren die belangrijk zijn in het aanbod. Deze zijn in de volgende kernwoorden samen te vatten: gamen, gevolgen, gevaren, tijdsinvestering, verslaving, grenzen, sociale media (stress), invloed media, erbij willen horen en bevestiging. Stichting Voorkom! besteedt aandacht aan de meeste van deze onderwerpen. Zij richt zich vooral op de verschillende onderdelen van de media in relatie tot gevaren en gevolgen (specifiek op verslavingen). Binnen NA wordt vooral aandacht besteed aan de onderwerpen die een relatie hebben met beïnvloeding en bewustwording.

Betrokkenen

Ouders

Vanuit het onderzoek kwam naar voren dat het belangrijk is ouders te betrekken bij voorlichting en preventie. Bij beide programma's wordt dit gedaan. Stichting Voorkom! benoemt dat zij nadrukkelijk ouders wil betrekken in haar voorlichting- en preventieactiviteiten. Ze wil hen voorlichten over gevaren en gevolgen en met hen stil staan bij de invloed die zij op hun jongeren kunnen hebben. Stichting Voorkom! biedt daarom een ouderavond aan in haar programma. Bij NA wordt eveneens een ouderavond georganiseerd. Haar bedoeling is dat ouders, naast het krijgen van kennis over het programma, ook hun kind met zijn belevingswereld beter begrijpen en meer betrokken raken op hun jongere.

Docenten

Vanuit het onderzoek kwam eveneens naar voren dat aandacht voor docenten belangrijk is. In beide programma's wordt hier aandacht aan besteed. Voorafgaand aan het leerlingen programma vindt zowel bij Stichting Voorkom! als bij NA een voorprogramma met docenten plaats. Stichting Voorkom! richt zich hierbij vooral op voorlichting aan docenten. Bij NA betreft het voorprogramma vooral een gesprek over de doelstellingen van het programma, de eventuele bijzonderheden waarvan de preventiemedewerkers op de hoogte moeten zijn en het vervolg op NA.

Inhoud

Kennis, vaardigheden en attitude

De voorlichting- en preventielessen van Stichting Voorkom! bestaan uit twee delen, namelijk theoretische kennis en het herkennen van oorzaken en gevaren. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat het herkennen van oorzaken en gevaren een belangrijk aandachtspunt is voor in voorlichting en preventie. Met name in het aanbod van Stichting Voorkom! komt dit uitdrukkelijk aan de orde.

Beschermende en belemmerende (f)actoren

Uit onderzoek kwam naar voren dat het belangrijk is aandacht te besteden aan bewustwording. Hoewel dit in beide programma's naar voren komt, ligt hier met name bij NA nadruk op. Zo besteedt zij aandacht aan tijdsbesteding aan media en de invloed en de boodschap van internet. Stichting Voorkom! beperkt zich wat betreft bewustwording tot het 'herkennen van gevaren'. Ook de vaardigheid 'invloed van peers' die uit dit onderzoek erg belangrijk gebleken is, komt met name in NA aan bod.

Vorm

Werkvormen

Uit onderzoek blijkt dat interactieve werkvormen aansluiten bij jongeren. Zowel Stichting Voorkom! als NA maken hier gebruik van. Het verschil tussen beide programma's is dat Stichting Voorkom! naast interactieve werkvormen ook veel theoretische kennis aanbiedt. Bij NA zijn meerdere activiteiten beschikbaar, waaruit gekozen kan worden wat het beste aansluit.

Aansluiting leerlingen

In beide programma's wordt tijdens de uitvoering hiervan bekeken wat het beste aansluit bij de klas. Bij Stichting Voorkom! gaat het hierbij met name om welke onderwerpen besproken worden, bij NA gaat het met name om de aansluiting bij de leeftijd en het opleidingsniveau.

79

Investing

Kosten

De kosten van een project van Stichting Voorkom! zijn (inclusief een eigen bijdrage, km-vergoeding en lesmateriaal) voor het schooljaar 2011-2012 als volgt:

- Gastlessen voortgezet onderwijs € 177,50 per lesuur
- Docententraining € 725,00
- Ouderavond € 725,00

De kosten van zowel een module als een ouderavond van NA kosten +/- € 198,-. Wat betreft het voorgesprek met docenten is niet bekend of dit bij de prijs inbegrepen is. Bij de genoemde bedragen wordt nog een kilometervergoeding á € 0,30 per kilometer opgeteld.

Stichting Voorkom! lijkt wat prijziger te zijn, maar beide programma's passen binnen het beschikbare budget van € 10.600,- van het Ichthus College.

Tijdsinvestering

Het leerlingenproject van Stichting Voorkom! bestaat uit twee lesuren van minimaal vijftig minuten per klas. De docententraining en ouderavond nemen eveneens beide circa twee uur in beslag. Bij NA wordt per module anderhalf á twee uur gerekend voor de tijd die het in beslag neemt. Beide projecten kunnen uitgevoerd worden in een blokkur en sluiten hiermee aan bij de wens van het Ichthus College dat dit mogelijk is.

Effectiviteit/betrouwbaarheid

Van beide programma's zijn geen effectiviteitgegevens bekend. Stichting Voorkom! biedt de mogelijkheid aan om na afloop van het project een evaluatieverslag te maken. Ook door NA wordt

het project geëvalueerd. Verder heeft NA naar eigen zeggen bewezen succesvol te zijn omdat het programma in meer dan 22 landen gebruikt wordt.

Praktisch

Taakverdeling

De taakverdelingen bij beide programma's komen nauw met elkaar overeen. Bij beide organisaties wordt het leerlingenprogramma door preventiemedewerkers van de organisatie zelf uitgevoerd. Ook zorgen beide organisaties zelf voor de benodigde standaardmaterialen. Wat betreft taken van school wordt in beide programma's vooral het zorg dragen voor praktische randvoorwaarden, zoals apparatuur en een passend lesrooster, genoemd

Integratie

Beide organisaties vinden dat voorlichting en preventie na afloop van het programma verder geïntegreerd moeten worden in de school. Stichting Voorkom! heeft hier concreet materiaal voor ter beschikking. In het programma NA wordt samen met docenten nagedacht over de invulling en inhoud van dit vervolg. De integratie van aanbod in het verdere curriculum sluit aan bij de wens van het Ichthus College op dit gebied.

Samenwerking andere organisaties

Er worden door zowel Stichting Voorkom! als NA, geen expliciete mogelijkheden van samenwerking met andere organisaties genoemd in hun programma.

Kracht

Bij Stichting Voorkom! wordt enerzijds ruim aandacht besteed aan theoretische kennis en anderzijds aan duidelijke informatie met betrekking tot gevolgen en gevaren. Daarnaast zijn de preventiewerkers gericht op een relatie met leerlingen en in staat hun harten te raken. NA richt zich op karaktervorming bij jongeren, met als doel dat zij zich onthouden van risicovol gedrag. Door haar boodschap van onthouding is NA een uniek preventieprogramma.

7.7 Vergelijking aanbod seksualiteit

In deze paragraaf is een vergelijking gemaakt tussen de geselecteerde programma's No Apologies, Be-Loved en No Nonsense. Dit is gedaan naar aanleiding van de eerdere beschrijvingen van dit aanbod in de paragrafen 7.2 tot en met 7.4. Verder is het geselecteerde aanbod getoetst op de aansluiting bij het Ichthus College en haar leerlingen.

De organisatie

Identiteit, visie en missie

Alle drie de genoemde methodes zijn ontwikkeld vanuit een christelijke identiteit. Het Ichthus College ziet dit als één van haar belangrijkste randvoorwaarden voor aanbod. Er zijn wel accentverschillen in visie en missie te zien, tussen de organisaties. In NA wordt in de visie benadrukt dat jongeren waardevol zijn in Gods ogen. Het is volgens NA belangrijk dat zij zich leren beheersen en onthouden van risicovol gedrag. NA wil dit bereiken door middel van karaktervorming. In NA wordt dit samengevat met: 'Seksualiteit is kostbaar. Bewaar het, want jij bent van waarde!'. Ook Be-Loved heeft de visie dat seksualiteit kostbaar is. Zij noemt het een gave van God. Be-Loved is specifiek gericht op gezonde seksualiteit en relaties vanuit de visie dat jongeren opgroeien in een geseksualiseerde maatschappij waarin zij verbondenheid zoeken in ongezonde seksualiteit. No Nonsense benoemt tevens dat seksualiteit mooi is, maar ook kwetsbaar. Trouw en respect zijn volgens haar belangrijk. De achtergrond van haar programma is preventie van prostitutie, maar de missie is verbreed. Bewustwording en vergroten van seksuele weerbaarheid staan centraal. Hoewel

de achtergronden, visies en missies verschillen, zijn zij allen passend binnen de visie en missie van het Ichthus College.

Het programma

Aard aanbod

No Nonsense en NA zijn beide programma's die worden aangeboden als aanvulling op de reguliere lessen. De kern van het aanbod bestaat hierbij uit één of meerdere lessen, die op school gegeven worden door medewerkers vanuit de organisatie. Be-Loved is anders van opzet. Dit is een lespakket dat aangepast kan worden aan de school en vervolgens wordt uitgevoerd door docenten van school in de reguliere lessen. Bij de uitvoering van het programma door externen, zoals bij No Nonsense en NA, is het voordeel dat de medewerkers specifieke kennis en ervaring met het thema hebben. Ook kunnen deze medewerkers mogelijk gemakkelijker ingang vinden bij de leerlingen. Be-Loved heeft als voordeel dat het door docenten gegeven wordt, met wie leerlingen ook buiten de lessen gemakkelijk contact kunnen leggen. Verder komen de lessen van Be-Loved meerdere malen terug in het curriculum.

Opzet

Het Ichthus College noemde in haar randvoorwaarden dat het wenselijk is als het aanbod tijdens lesuren (en eventueel blokken) gegeven kan worden. Dit is bij het vergeleken aanbod mogelijk. Be-Loved wordt in de reguliere lessen uitgevoerd. De andere programma's worden uitgevoerd buiten de reguliere lessen om, maar wel in gewone les- of blokken.

Doelstellingen

Het is belangrijk dat de doelstellingen van de programma's overeenkomen met wat past bij het Ichthus College. Ondanks dat de drie programma's verschillende doelen hebben, sluiten ze allen aan bij het Ichthus College. In NA wordt de nadruk gelegd op karaktervorming en het nemen van een zogenoemd 'onthoudingsbesluit' door de leerlingen. Zo wordt gezond gedrag in seksualiteit en relaties gestimuleerd. Be-Loved richt zich op de psychosociale kant van seksualiteit als aanvulling op fysiek-biologische kennis. Het weerbaar maken van leerlingen tegen invloed vanuit media en maatschappij staat daarbij centraal. Bij No Nonsense is het doel leerlingen bewust te maken van de betekenis van seksualiteit. Zij wil leerlingen leren eigen keuzes maken en grenzen aangeven.

Onderwerpen

Uit het onderzoek kwamen een aantal onderwerpen naar voren die belangrijk zijn in het aanbod. Deze zijn kort samen te vatten met de kernwoorden: waarden en attitude, geslachtsgemeenschap (binnen het huwelijk), risico's zoals zwangerschap en soa's, masturberen, pornografie, betaalde seksualiteit, seksverslaving homofilie en eigen grenzen en wensen. De meeste van deze thema's komen in alle drie de programma's aan bod. Het onderwerp masturberen krijgt in NA weinig tot geen aandacht. Bij Be-Loved komt het onderwerp 'voorkomen van soa's en onbedoelde zwangerschap' niet aan bod, maar omdat het pakket wordt aangepast aan de school, is behandeling hiervan wel mogelijk. Bij No Nonsense wordt het thema homoseksualiteit niet behandeld. Mogelijk zal dit nog veranderen. Eventueel kan stichting 'Different', die zich hierop richt en tevens onder dezelfde koepelorganisatie valt, hierop een aanvulling zijn.

Betrokkenen

Ouders

Uit het gehouden onderzoek bleek duidelijk dat ouders erg belangrijk zijn in de keuzes die leerlingen maken. Ook vanuit het Ichthus College kwam naar voren dat zij het erg belangrijk vindt dat ouders betrokken worden bij de aangeboden voorlichting en preventie. Bij NA wordt standaard voorafgaand aan het programma een ouderavond georganiseerd. Ook bij Be-Loved wordt, indien de school dit wenst, een ouderavond georganiseerd. Bij No Nonsense is er momenteel nog geen standaard

ouderavond, omdat dit nog een nieuw programma is. Een begeleidende brief voorafgaand aan het project of een ouderavond na afloop hiervan zal waarschijnlijk wel tot de mogelijkheden gaan behoren. Hierin zijn geen belangrijke verschillen tussen de programma's aanwezig.

Docenten

Ook aandacht voor docenten is een pre, want uit het onderzoek bleek dat zij het vaak lastig vinden om aan te sluiten bij de belevingswereld van de leerlingen en hen te begeleiden op het gebied van seksualiteit. Bij NA vindt voorafgaand aan het programma een voorgesprek plaats met betrokken docenten. Be-Loved wordt uitgevoerd door docenten. Zij ontvangen tevens voordat het pakket voor het eerst wordt uitgevoerd, coaching door middel van een docententraining. Bij No Nonsense wordt er mogelijk training of toerusting voor docenten ontwikkeld. Op dit moment is de rol van een docent of mentor alleen aanwezig zijn tijdens het project en na afloop beschikbaar zijn voor vragen van leerlingen.

Inhoud

Kennis, vaardigheden en attitude

Het is belangrijk dat de inhoud van het aanbod aansluit bij wat de leerlingen nodig hebben aan ondersteuning. Hierbij wordt gelet op kennis, vaardigheden en attitude die van invloed zijn op het maken van gezonde keuzes. Ook is het belangrijk dat rekening gehouden wordt met factoren die leerlingen hierbij beïnvloeden. In het onderzoek kwam naar voren dat leerlingen al veel kennis hebben. Op het gebied van geslachtsgemeenschap, zwangerschap, soa's, voorbehoedsmiddelen en homoseksualiteit zou echter meer kennis wenselijk zijn. In het standaardpakket van Be-Loved, komen de onderwerpen zwangerschap en soa's niet aan bod en bij No Nonsense het onderwerp homoseksualiteit niet. Verder wordt in alle drie de programma's voldoende kennis aangeboden. No Nonsense noemt nog specifiek aan te sluiten bij vragen die in een klas spelen. In alle drie de programma's komt de emotionele kant van seksualiteit naar voren. Ook richten de drie programma's zich allen op bewustwording, houding en visie. Dit is positief omdat uit het onderzoek bleek dat deze attitude van zeer groot belang is bij het maken van gezonde keuzes op het gebied van seksualiteit.

82

Beschermende en belemmerende (f)actoren

Uit dit onderzoek bleek verder dat peers en groepsdruk, maar ook de cultuur waarin jongeren leven en media van invloed zijn. In NA en No Nonsense wordt aan zowel de invloed van peers als de invloed van cultuur en media expliciet aandacht besteed. Bij het standaardpakket van Be-Loved komt met name de geseksualiseerde maatschappij en beeldvorming in media aan bod en is er minder aandacht voor peers.

Vorm

Werkvormen

Uit het onderzoek kwam naar voren dat inzet van identificatiefiguren en ervaringsdeskundigen op het gebied van seksualiteit helpend kan zijn voor leerlingen. Leerlingen worden hierdoor beïnvloed. Bij NA wordt dit bewust ingezet en wordt hier uitgebreid aandacht aan besteed. In Be-Loved komt dit minder expliciet aan bod. Uit dit onderzoek bleek verder dat leerlingen informatie nodig hebben over het thema en de gevolgen van ongezonde keuzes. Dit komt bij alle drie de programma's aan bod, zij het op verschillende manieren. Het gebruik van interactieve en aansprekende werkvormen is erg belangrijk in het aanbod zo bleek uit dit onderzoek. De drie genoemde programma's maken gebruik van veel verschillende werkvormen en sluiten op dit punt dus allen goed aan.

Aansluiting leerlingen

De werkvormen van Be-Loved kunnen geheel aangepast worden aan de leerlingen, bijvoorbeeld aan hun opleidingsniveau. Maar ook de andere programma's zijn enigszins flexibel om zoveel mogelijk aan te sluiten bij de leerlingen. Uit het onderzoek bleek dat er veel verschillen zijn tussen jongens en

meisjes, waardoor het mogelijk goed zou zijn aparte voorlichting en preventie aan te bieden. Dit doen de genoemde programma's niet. Wel wordt in het beschreven aanbod van de drie programma's, expliciet aandacht besteed aan deze verschillen.

Investing

Kosten

Het Ichthus College heeft in totaal een budget van € 10.600,- beschikbaar voor voorlichting- en preventieaanbod. Het zwaartepunt hiervan zal liggen bij 'media en internet' en als tweede bij 'seksualiteit'. Daarnaast wordt aandacht besteed aan genotmiddelen. Er zijn verschillende mogelijkheden binnen het aanbod van NA, Be-Loved en No Nonsense met verschillende kosten. Be-Loved kost relatief veel, maar hoeft slechts één keer aangeschaft te worden waarna het meerdere jaren gebruikt kan worden. In de manier waarop het Ichthus College haar budget wil indelen, zal rekening gehouden moeten worden met de verschillende mogelijkheden binnen het aanbod.

Tijdsinvestering

De tijdsinvestering voor NA is anderhalf tot twee uur per gegeven module. No Nonsense neemt, afhankelijk van welke vorm wordt gekozen, één of drie lesuren in beslag. De tijd die Be-Loved in beslag neemt, is afhankelijk van de vorm waarin school de lessen wil aanbieden. Het project valt namelijk onder de reguliere lessen.

Effectiviteit/betrouwbaarheid

Over de effectiviteit van de programma's zijn weinig feitelijke gegevens beschikbaar. Het programma NA wordt in meer dan 22 landen gebruikt wat naar eigen zeggen aanduidt dat het erg succesvol is. Van de ontwikkelaar van Be-Loved is bekend, dat de gebruikers van verschillende door haar geschreven methodes, hier lovend over spreken. Over No Nonsense zijn geen effectiviteitsgegevens beschikbaar, omdat dit programma betrekkelijk nieuw is.

83

Praktisch

Taakverdeling

De manier waarop taken zijn verdeeld bij de uitvoering en integratie, is verschillend per programma. Bij het aanbod van Be-Loved wordt het lessenpakket ontwikkeld in samenwerking met de school en uitgevoerd door docenten. De ontwikkelaar geeft indien gewenst advies voor de integratie en blijft beschikbaar voor advies en coaching. Bij NA is de uitvoering van het programma geheel in handen van de preventiewerkers. School heeft in dit programma met name de taak de uitvoerbaarheid binnen school te waarborgen en aandacht te besteden aan nazorg. Ook No Nonsense wordt uitgevoerd door eigen preventiemedewerkers. School speelt een rol in enkele praktische randvoorwaarden met betrekking tot de uitvoering en daarnaast in verdere integratie in de school. Zo kunnen de lessen van No Nonsense bijvoorbeeld worden gebruikt als inleiding op latere lessen rond seksualiteit, weerbaarheid en relaties.

Integratie

Uit dit onderzoek bleek het van belang te zijn, dat het programma geïntegreerd wordt binnen de school en niet helemaal los staat van andere lessen. Hierin is vooral het aanbod van Be-Loved sterk, maar ook het andere aanbod kan goed geïntegreerd worden binnen de school.

Samenwerking andere organisaties

Mogelijk geeft het Ichthus College aan dat samenwerking met andere organisaties wenselijk is. Bij NA wordt niet specifiek aangegeven in hoeverre dit mogelijk is. Bij Be-Loved is samenwerking wel mogelijk. Momenteel worden bijvoorbeeld mogelijkheden verkend van een combinatie van dit lespakket met ouderavonden van SGJ en Eleos. Ook No Nonsense geeft aan dat samenwerking met andere organisaties tot de mogelijkheden behoort.

Kracht

Er zijn verschillende voor- en nadelen te noemen van het aanbod van No Apologies, Be-Loved en No Nonsense. Door de verschillen tussen de programma's is het moeilijk te bepalen welke het meest aansluit bij het Ichthus College en haar leerlingen. Daarom worden hier alleen de kernpunten genoemd per programma. NA richt op karaktervorming bij jongeren, met als doel dat zij zich onthouden van risicovol gedrag. Door haar boodschap van onthouding is NA een uniek preventieprogramma. Het lessenpakket van Be-Loved is geheel aan te passen aan de school. Het is sterk dat het pakket geheel uitgevoerd wordt binnen het reguliere curriculum door docenten van de school zelf. De kracht van het project No Nonsense ligt vooral in de drie kernboodschappen die aan bod komen, namelijk bewust, weerbaar en keuzes.

Hoofdstuk 8

Conclusie, discussie en aanbevelingen

Hoofdvraag: Welke integrale aanpak is het meest passend voor het Ichthus College als het gaat om voorlichting en preventie, waarbij haar leerlingen leren gezonde keuzes te maken?

In dit hoofdstuk is het antwoord op de hoofdvraag beschreven. Tevens zijn de probleem- en doelstelling en het ontwikkelde werkdocument geëvalueerd. Ook is beschreven welke beperkingen de uitvoering van het onderzoek kent en wat de gevolgen hiervan zijn voor de betrouwbaarheid van dit onderzoek. Ten slotte zijn naar aanleiding van de conclusies aanbevelingen gedaan voor de keuze en integratie van aanbod door het Ichthus College.

Conclusie

Beantwoording vraagstelling

In de eerste helft van het onderzoek is literatuur- en praktijkonderzoek gedaan. Het Ichthus College heeft op basis van dit onderzoek en haar randvoorwaarden prioriteit gegeven aan de thema's media en internet en seksualiteit. Op grond van dit onderzoek zijn tevens criteria opgesteld waarmee passend aanbod voor het Ichthus College is geselecteerd en vergeleken. Uit deze selectie en vergelijking zijn de volgende conclusies geformuleerd.

Alle vier de programma's sluiten aan bij de christelijke identiteit, visie en missie. Be-Loved is een lessenspakket dat wordt uitgevoerd door docenten zelf. De drie andere programma's worden uitgevoerd door medewerkers van de organisaties zelf. Alle programma's worden uitgevoerd binnen de lessen op school. Wat betreft de doelstellingen van de programma's is een accentverschil te zien tussen Stichting Voorkom! en de andere drie programma's. Stichting Voorkom! legt de nadruk op kennis en bewustwording van risico's, terwijl de andere drie programma's zich hiernaast ook richten op de bevordering van gezond keuzegedrag. In alle programma's is het mogelijk ouders te betrekken. Behalve bij No Nonsense, worden bij alle programma's docenten toegerust. Mogelijk komt er in de toekomst ook bij No Nonsense toerusting voor docenten. De meeste onderwerpen die wenselijk zijn om aandacht aan te besteden in voorlichting en preventie, komen voor in het aanbod. Bij NA is weinig aandacht voor concreet gedrag als, gamen en overmatig gebruik van internet en de gevolgen hiervan. In het standaardprogramma van Be-Loved komt het onderwerp soa's niet aan bod, hoewel dit wel mogelijk is als de school dit wenst. Het onderwerp homoseksualiteit mist in het programma No Nonsense, maar wordt wel behandeld door een partnerorganisatie waarmee samenwerking mogelijk is. Bij Stichting Voorkom! staan vooral kennis en bewustwording van risico's centraal. NA richt zich naast kennis, met name op vaardigheden en attitude (karaktervorming). Be-Loved richt zich vooral op visievorming vanuit aangeboden kennis en op bewustwording. No Nonsense heeft een indeling in kennis, vaardigheden en attitude. Beschermende en belemmerende factoren die een rol spelen krijgen in al het onderzochte aanbod aandacht. Bijvoorbeeld invloed van peers en media. In alle programma's worden aansprekende werkvormen gebruikt, maar met name in NA en Be-Loved. Alle organisaties benoemen zoveel mogelijk te willen aansluiten bij de leerlingen.

Er zijn prijsverschillen tussen de verschillende programma's. Al het genoemde aanbod kan passen binnen het budget van € 10.600,-. Het programma Be-Loved is een eenmalige relatief grote investering. Qua tijdsinvestering zijn er geen grote verschillen tussen Stichting Voorkom!, NA en No Nonsense. De tijd die het programma Be-Loved inneemt is afhankelijk van de vorm waarin de school de lessen wil aanbieden. Deze tijd valt in tegenstelling tot de andere programma's in de reguliere lessentabel. Bij geen van de programma's zijn officiële effectiviteitsgegevens bekend. Wat betreft betrouwbaarheid, hebben vooral NA en No Nonsense veel ervaring. Over Be-Loved en andere programma's van dezelfde ontwikkelaar zijn positieve reacties bekend. Bij alle programma's zijn de

taken van de school en de organisatie duidelijk verwoord. Het programma Be-Loved wordt geheel geïntegreerd in het curriculum. Bij NA denken preventiewerkers in een voorgesprek mee met de school over integratie. Stichting Voorkom! biedt materiaal aan waarmee de school zelf verder kan. No Nonsense benoemd dat school zelf verantwoordelijk is voor de integratie en dat zij hierbij de preventielessen kan gebruiken als inleiding op de thematiek. NA biedt beide thema's aan, waardoor zij hier zelf een duidelijke verbinding tussen kan leggen. Bij Be-Loved en No Nonsense behoort samenwerking met andere organisaties tot de mogelijkheden. Over Stichting Voorkom! zijn geen gegevens bekend over mogelijke samenwerking met andere organisaties.

Op grond van deze gegevens concluderen wij dat alle vier de beschreven organisaties passend zijn bij het Ichthus College en haar leerlingen. Welk van het onderzochte aanbod het meest passend is, is afhankelijk van welke criteria het zwaarst wegen voor het Ichthus College.

Evaluatie probleem- en doelstelling

In de probleemstelling kwam naar voren dat het Ichthus College nog niet wist aan welke thema's zij voornamelijk aandacht wil besteden in haar voorlichting- en preventieaanbod. Ook kwam naar voren dat het Ichthus College nog geen integrale aanpak had voor voorlichting en preventie. De eerste doelstelling was dan ook dat het Ichthus College geholpen werd bij het maken van een verantwoorde keuze aan welke thema's aandacht besteed zou worden. Verder had dit onderzoek het doel het Ichthus College te helpen bij het kiezen en integreren van passend voorlichting- en preventieaanbod. In het vooronderzoek is verkend welke thema's spelen onder jongeren en op basis waarvan zij keuzes maken. In het literatuuronderzoek is vervolgens onderzocht welke onderwerpen binnen deze thema's spelen, wat daarbij gezonde dan wel ongezonde keuzes zijn en hoe vaak dergelijke keuzes voorkomen. Ook is onderzocht welke factoren de keuzes van jongeren het gebied van de thema's beïnvloeden. In de interviews is onderzocht welke ondersteuning leerlingen nodig hebben om gezonde keuzes te kunnen maken op het gebied van de thema's. Op grond van de verkregen onderzoeksgegevens heeft het Ichthus College een keuze gemaakt als het gaat om aan welke hoofdthema's zij met name aandacht wil besteden in haar voorlichting- en preventieaanbod. Ook werd op basis van deze gegevens duidelijk welk aanbod passend zou zijn bij het Ichthus College. Vervolgens is aanbod geselecteerd en vergeleken, zodat het Ichthus College een keuze kan maken welk aanbod zij aan wil bieden en dit kan integreren. In dit onderzoek is dus aangesloten bij de probleemstelling en zijn de doelstellingen behaald.

86

Het Ichthus College zal na dit onderzoek zelf een keuze moeten maken voor aanbod en dit vervolgens moeten integreren. Bij deze integratie is het volgens de onderzoekers belangrijk na te gaan hoe de verschillende secties en teams samen kunnen werken om elkaar aan te vullen in een integrale aanpak. Het Ichthus College doet er daarom goed aan om na te gaan hoe zij hier vorm aan kan en wil geven. Om deze reden wordt vervolgonderzoek hiernaar aanbevolen.

Evaluatie product

Naar aanleiding van het onderzoek is voor het Ichthus College een werkdocument ontwikkeld. Hierin is een overzichtstabel gemaakt van het meest passende aanbod voor het Ichthus College. Tevens is in deze tabel een kolom opgenomen waarin de selectie- en vergelijkingscriteria voor het aanbod beschreven zijn. Deze overzichtstabel is waardevol voor het Ichthus College, omdat zij hierin eenvoudig en in samenvattende bewoordingen de voor- en nadelen van het verschillende aanbod terug kan vinden. De school kan hierbij zelf bepalen welke criteria zij het zwaarst laat wegen. Verder zijn in het werkdocument aanbevelingen gedaan die het Ichthus College helpen het gekozen aanbod te integreren.

Daarnaast heeft dit onderzoek bijgedragen aan de professionaliteit van het Ichthus College. Zij heeft namelijk op een verantwoorde manier keuzes gemaakt voor prioritering van hoofdthema's. Ook beschikt zij over onderbouwde aanbevelingen waarmee zij verantwoorde keuzes kan maken voor passend aanbod en de integratie hiervan. Het onderzoek geeft verder informatie aan het werkveld

met betrekking tot welke factoren belangrijk zijn binnen (christelijk) aanbod van voorlichting en preventie.

Discussie

Evaluatie werkwijze

Als eerste zijn enquêtes gehouden. Een beperking hiervan is dat deze enquêtes alleen afgenomen zijn onder leerlingen. Hierdoor is alleen een informatie verkregen uit hun perspectief. Mogelijk hadden bijvoorbeeld enquêtes met ouders en docenten andere gegevens opgeleverd zodat een completer beeld was ontstaan. Een andere beperking van de vorm enquêtes is dat hierin niet doorgevraagd kan worden. Enquêtes leveren hierdoor kwantitatieve gegevens op, maar geen kwalitatieve gegevens.

Ook is literatuurstudie gedaan in dit onderzoek. Een beperking hiervan is dat de onderzochte literatuur niet specifiek gaat over de leerlingen van het Ichthus College. De verkregen informatie is hierdoor niet geheel toepasbaar op deze doelgroep.

Na de literatuurstudie zijn interviews gehouden met leerlingen. Een beperking van deze methode is de gehanteerde opstelling van twee interviewers tegenover één geïnterviewde. Hoewel het tijdens het onderzoek door de onderzoekers niet opgemerkt is, kan het toch zijn dat leerlingen zich door deze opstelling minder vrij gevoeld hebben om eerlijk te antwoorden. Ook zijn interviews gehouden met docenten. Hierbij is een beperking dat docenten elkaar hebben kunnen beïnvloeden. Verder zijn slechts zes leerlingen en drie docenten geïnterviewd. De verkregen resultaten zijn vanwege de kleine onderzoeksgroep niet generaliseerbaar voor de gehele doelgroep.

Een onvermijdelijke beperking in het gehele onderzoek is dat de onderzoekers onbewust vanuit een bepaald perspectief werken. Doordat zij selectief zijn en op hun wijze formuleren, kunnen onderzoeksresultaten door dit perspectief beïnvloed zijn.

87

Betrouwbaarheid en validiteit

De verkregen resultaten vanuit de enquêtes kennen enige beperkingen met betrekking tot de betrouwbaarheid. Ten eerste zijn de enquêtes opgezet en uitgevoerd zonder begeleiding vanuit de Christelijke Hogeschool Ede. Verder is het mogelijk dat leerlingen de enquête snel en niet zorgvuldig hebben ingevuld. Deze beperkingen kunnen geleid hebben tot een verminderde betrouwbaarheid van de antwoorden. Toch kan, vanwege de grootte van de onderzoeksgroep, aangenomen worden dat de verkregen resultaten voldoende betrouwbaar zijn om hier conclusies uit te trekken.

Ook de uitkomsten van de interviews zijn door enige beperkingen niet geheel betrouwbaar en valide. Zo is het mogelijk dat geïnterviewden antwoord hebben gegeven op grond van hun mening die niet altijd overeen hoeft te komen met de realiteit. Een tweede beperking heeft betrekking op de afname van de interviews. Doordat te weinig is doorgevraagd en enkele suggestieve vragen zijn gesteld, is niet alle verkregen informatie voldoende valide om conclusies uit te kunnen trekken. Deze beperking is verminderd door onbetrouwbare informatie niet te gebruiken. Verder zijn de beperkingen die beschreven zijn in de evaluatie werkwijze ook van invloed geweest op de betrouwbaarheid.

Een beperking met betrekking tot de beschrijving van het aanbod is, dat hierbij vrijwel alleen is uitgegaan van informatie die de organisaties zelf is aangeboden. Hierdoor kan de beschrijving van het aanbod te eenzijdig belicht zijn.

Aanbevelingen voor keuze en integratie aanbod

Let bij het kiezen van aanbod vooral op de criteria inhoud, vorm en betrokkenen. Hierin ligt de basis van wat belangrijk is in voorlichting- en preventieaanbod. Beschouw de andere criteria vooral als randvoorwaarden waardoor aanbod al dan niet passend is.

- Let er bij de inhoud van aanbod op het gebied van media en internet op dat vooral aandacht besteed wordt aan bewustwording en attitude. Let er bij de inhoud van aanbod op het gebied van seksualiteit op dat vooral aandacht besteed wordt aan visievorming, attitude en het aangeven van grenzen en wensen.
- Let er bij de inhoud van aanbod op in hoeverre aandacht besteed wordt aan de belangrijkste factoren die van invloed zijn, namelijk beïnvloeding door peers en media.
- Let erop dat de werkvormen die gebruikt worden in aanbod de leerlingen aanspreken en aansluiten bij de doelen bewustwording, het vormen van een attitude en het ontwikkelen van vaardigheden.
- Maak als school een keuze of aanbod uitgevoerd moet worden door externe personen of door eigen docenten van de school, alvorens aanbod wordt gekozen voor het thema seksualiteit. Als niet gekozen wordt voor uitvoering van het aanbod door eigen docenten, is het van belang goed te overwegen hoe draagvlak gecreëerd kan worden om de thema's een plaats te geven binnen de school.

Neem als school de tijd om de integratie van het aanbod voor te bereiden.

- Win duidelijke informatie in met betrekking tot de integratie van aanbod. Er zijn bijvoorbeeld verschillende vormen mogelijk en er kan gekozen worden om wel of geen ouderavond en toerusting voor docenten te organiseren.
- Door sommige organisaties wordt ondersteuning geboden bij de integratie van het aanbod binnen school. Als gekozen wordt voor aanbod waarbij dit niet het geval is, wordt aanbevolen hiervoor iemand aan te stellen. Dit kan een persoon zijn van binnen de school of een extern persoon. Ook valt te denken aan een studentenkoppel dat afstudeert.
- Stel iemand aan die verantwoordelijk is voor de voorlichting en preventie die gegeven wordt op het Ichthus College. Dit zou dezelfde persoon kunnen zijn als degene die gaat over de integratie van het aanbod. Hij kan de verbinding zijn tussen verschillende secties die hier mee te maken hebben, het Intern Zorg en Advies Team, het Management Team en het platform. Zo wordt een integrale aanpak van de thema's bevorderd.
- Stel zo snel mogelijk na de keuze van het aanbod doelstellingen op die het Ichthus College wil behalen door middel van de voorlichting en preventie. Beschrijf hierbij duidelijk hoe het aanbod geëvalueerd zal worden, zodat de kwaliteit van het aanbod bewaakt wordt.
- Houdt de politieke ontwikkelingen bij wat betreft de verplichting voor middelbare scholen om aandacht te besteden aan het thema homoseksualiteit. Dit kan invloed hebben op de keuze om dit onderwerp in aanbod te betrekken. Ook wordt hiervoor door de overheid waarschijnlijk een budget aangeboden. Maak hier indien mogelijk gebruik van.

Hier hoort het document 'scriptie 4a', namelijk voorblad bijlagen te staan.

Boeken

Aken, M. van, Slot, W. & Wit, J. de (2007). *Psychologie van de adolescentie. Basisboek*. Utrecht: ThiemeMeulenhoff.

Baarda, D.B., De Goede M.P.M. en Teunissen, J. (2005) *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Wolters-Noordhoff bv.: Groningen/Houten.

Crone, E. (2008). *Het puberende brein. Over de ontwikkeling van de hersenen in de unieke periode van de adolescentie*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

Dijk, E.J. van (2011). *De hunkerende generatie. De leefwereld van jongeren*. Apeldoorn: Uitgeverij De Banier.

Graaf, H. de, Meijer, S., Poelman, J. & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25^e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. Delft: Eburon Delft.

Heemelaar, M. (2008). *Seksualiteit, intimiteit en hulpverlening*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Kohnstamm, R. (2009). *Kleine ontwikkelingspsychologie III. De puberjaren*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Lely, N. van der, Visser, M. de, Ligterink, L. (2011). *Onze kinderen en alcohol*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.

90

Tijdschriftartikelen

Adam, P., Berlo, W. van, Kuyper, L., Wit, J de & Woertman, L. (2010). Grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren. De belangrijkste resultaten uit het onderzoek 'Laat je nu horen!'. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 2010 (34), 90-103.

Cuijpers, P (2005). Zin en onzin van verslavingspreventie. Betekenis voor de praktijk. *Verslaving*, 2005 (1), 2-16.

Hustinx, L. (1998). Jongeren en hun vrijwillig engagement: een nieuwe stijl van vrijwilligerswerk? *Tijdschrift voor Sociologie*, 19 (2), 111-146.

Laar, M. van, Monshouwer, K. & Brink, W. van den (2010). Roken, drinken en blowen door de Nederlandse jeugd. *Kind en Adolescent*, 31 (4), 204-220.

Maes, L. (2004). Voedingsgewoonten van adolescenten in Europa en Noord-Amerika. *Nutrinews*, 2004 (3), 8-12.

Nagelhout, G.E., Willemsen, M.C., Putte, B. van den, Crone, M., Segaar, D. & Vries, H. de (2011). Campagnes over schade van roken zijn absoluut noodzakelijk. *TSG*, 89 (5), 258-260.

Rooij, T. van & Snoek, A. (2009). Gameverslaving, fabel of feit. *TSG*, 87 (5), 210-211.

Scholte, R.H.J., Lieshout, C.F.M. van & Meertens, C. Indicatoren van ontwikkeling bij adolescenten. Ontwikkeling van persoonlijkheid, relationele ondersteuning, groepsfunctioneren, probleemgedrag, en welbevinden. *Kind en Adolescent*, 2001 (22), 2-21.

Spijkerman, R., Eijnden, R. van den & Engels, R. (2007). Waarom jongeren beginnen met roken en drinken. De rol van het imago. *Verslaving*, 2007 (3), 3-12.

Vriese, J. de (2001). Seks, romantiek en geestelijk leven. *Tijdschrift voor Theologie en Pastorale Counseling*, 2001 (48), 4-7.

Internethbronnen

Balder, M. & Oosterwijk E. (2010). Reformatorische jongeren in een geseksualiseerde maatschappij. Geraadpleegd op 19-04-2012 van <http://www.hbo-kennisbank.nl/nl/page/hborecord.view/?uploadId=ede%3Aoai%3Arepository.samenmaken.nl%3Asmpid%3A10219>.

Broek, M., van den & Nes, A. van (2010). Research Youth for Christ USA. Geraadpleegd op 04-05-2012 van <http://www.hbo-kennisbank.nl/en/page/hborecord.view/?uploadId=ede%3Aoai%3Arepository.samenmaken.nl%3Asmpid%3A10277>.

Buurma-Rethans, E.J.M., Fransen, H.P., Ocké, M.C., Rossum, C.T.M. van & Verkaik-Kloosterman J. (2011). Dutch National Food Consumption Survey 2007-2010. Geraadpleegd op 08-05-2012 van http://www.rivm.nl/en/Library/Scientific/Reports/2011/oktober/Dutch_National_Food_Consumption_Survey_2007_2010_Diet_of_children_and_adults_aged_7_to_69_years.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2003). Jeugd 2003, cijfers en feiten. Geraadpleegd op 05-04-2012 van [http://www.cbs.nl/nr/rdonlyres/ab51beb9-d08f-4500-8ee2-5d81410aa3d8/0/jeugd2003.pdf%20\(p65\)%20Jeugd%202003,%20cijfers%20en%20feiten](http://www.cbs.nl/nr/rdonlyres/ab51beb9-d08f-4500-8ee2-5d81410aa3d8/0/jeugd2003.pdf%20(p65)%20Jeugd%202003,%20cijfers%20en%20feiten).

Centraal Bureau voor de Statistiek (2009). Gezondheid, leefstijl, zorggebruik; t/m 2009. Geraadpleegd op 12-05-2012 van <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=03799&D1=277-282&D2=0-2,19,49-50&D3=0&D4=a&HDR=G2,T,G3&STB=G1&VW=T%20Zelfgerapporteerde%20leefstijl>.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2009). Jaarrapport 2009. Landelijke Jeugdmonitor. Geraadpleegd op 04-04-2012 van <http://jeugdmonitor.cbs.nl/nr/rdonlyres/0ed259eb-3584-41b4-922b-1cec6476f410/0/2009g93pub.pdf>.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2010). Trendrapport 2010. Landelijke Jeugdmonitor. Geraadpleegd op 12-04-2012 van <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/54606223-8C98-4A66-8941-D2A968C65EC8/0/2010g93.pdf>.

De Hoop Preventie, (z.d.). "Dat doet mijn kind niet, toch?" Informatie over verslavingen en verslavende middelen. Geraadpleegd op 16-06-2012 van <http://www.dehoop.org/file/3235>.

Dekker, M.R. (2007). Risicovol lijngedrag onder Nederlandse jongeren: de rol van prototypes en willingness. Geraadpleegd op 18-05-2012 van <http://essay.utwente.nl/58747/>.

Dorsselaer, S. van (2009). Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland. Geraadpleegd op 18-05-2012 van <http://www.stap.nl/content/bestanden/hbse-2009.pdf>.

Erasmus Universiteit Rotterdam (2012). Sneeuwbalmethode. Geraadpleegd op 25-04-2012 van http://www.eur.nl/ub_informatievaardigheden/ub_instructie_nl/wetenschappelijke_informatie_zoeken_sociale_wetenschappen/zoeken/via_verwijzingen/sneeuwbalmethode/.

Frankenhuis, S., Hagen, S. van der & Smelik, A. (2007). De effecten van nieuwe media op jongeren van 12 – 14 jaar. Geraadpleegd op 18-06-2012 van http://www.slo.nl/downloads/archief/De_20effecten_20van_20nieuwe_20media_20op_20jongeren_20van_2012-14_20jaar_webversie.pdf.

Goditiabois, B. de (2010). Seksueel risico(vol) gedrag bij adolescenten in relatie tot het opleidingstype in het secundair onderwijs. Geraadpleegd op 20-04-2012 van http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/458/123/RUG01-001458123_2011_0001_AC.pdf.

Gezondheidsraad (2003). Overgewicht en obesitas. Geraadpleegd op 26-05-2012 van <http://www.gezondheidsraad.nl/sites/default/files/03@07N.pdf>.

Gezondheidsraad (2006). Richtlijnen goede voeding 2006 - achtergronddocument. Geraadpleegd op 18-05-2012 van http://www.gezondheidsraad.nl/sites/default/files/2006@A06_08_3.pdf.

GroenLinks (z.d.). Standpunten. Geraadpleegd op 15-06-2012 van <http://standpunten.groenlinks.nl/>.

Hildebrandt, V.H., Oijendijk, W.T.M. & Hopman-Rock, M. (2007). Trendrapport Bewegen en Gezondheid 2006/2007. Geraadpleegd op 04-05-2012 van http://www.nisb.nl/beleidsinstrumenten/nasb-checklist-gemeenten/trendrapporttno2006-2007_1_.pdf.

Jolles, J. (2007). Neurocognitieve ontwikkeling en adolescentie: enkele implicaties voor het onderwijs. Geraadpleegd op 21-05-2012 van <http://www.hersenenenleren.nl/index.php?s=Leer+het+brein+kennen>.

Jongeren Informatie Punt Den Haag (2011). Gokken. Geraadpleegd op 24-05-2012 van: http://www.jipdenhaag.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=13&Itemid=8.

Knaap, A.G.A.C. & Kreijl, C.F. (2004). Ons eten gemeten. Gezonde voeding en veilig voedsel in Nederland. Geraadpleegd op 02-04-2012 van <http://rivm.openrepository.com/rivm/bitstream/10029/8860/1/270555007.pdf>.

Koning, M.G. de (z.d.). Seksualiteit een gave van God. Deel 1. Geraadpleegd op 28-05-2012 van http://bitflow.dyndns.org/dutch/GerDeKoning/Dutch-Seksualiteit_Een_Gave_Van_God_Deel_1.pdf.

Loket Gezond Leven (z.d.). Seksuele gezondheid. Geraadpleegd op 26-04-2012 van <http://www.loketgezondleven.nl/infopunt/thema-s/seksualiteit/seksuele-gezondheid/>.

Melchers, M.E.R. (2010). Leef gezond en pluk de vruchten. Voorspellers van ervaren gezondheid onder 14-16 jarige Nederlandse jongeren. Geraadpleegd op 04-04-2012 van <http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2010-0728-200154/UUindex.html>.

Monshouwer, K., Verdurmen, J.E.E., Dorsselaer, S.A.F.M., Smit, E. Gorter, A.F., Vollenbergh, W.A.M. (2008). Jeugd en riskant gedrag 2007. Kerngegevens uit het peilstationsonderzoek scholieren. Roken, drinken, drugsgebruik en gokken onder scholieren vanaf tien jaar. Geraadpleegd op 24-04-2012 van <http://www.stap.nl/content/bestanden/jeugd-en-riskant-gedrag-2007.pdf>.

Nationaal Kompas Volksgezondheid (z.d.). Geraadpleegd op 26-04-2012 van <http://www.nationaalkompas.nl/gezondheidsdeterminanten/leefstijl/>.

Nationale Academie voor Media & Maatschappij (2012). Jongeren lijden aan SMS (Social Media Stress). Jongeren in de greep van de Sociale Media. Geraadpleegd op 08-05-2012 van [http://www.mediaenmaatschappij.nl/images/artikelen/PDF/Onderzoekrapportage%20Jongeren%20lijden%20aan%20Social%20Media%20Stress%20\(SMS\),%20mei%202012.pdf](http://www.mediaenmaatschappij.nl/images/artikelen/PDF/Onderzoekrapportage%20Jongeren%20lijden%20aan%20Social%20Media%20Stress%20(SMS),%20mei%202012.pdf).

Nikken, P. (2007). Jongeren, media en seksualiteit. Hoe media-interesses en – gebruik samenhangen met fantasieën, opvattingen en gedrag. Geraadpleegd op 04-04-2012 van <http://www.ecpat.nl/images/13/163.pdf>.

Peetoom, R. (2012). CDA Iedereen. Geraadpleegd op 15-06-2012 van http://www.cda.nl/Upload/2012_docs/ledereen_verkiezingsprogram_2012-2017_digitaal.pdf.

PvdA (z.d.). Standpunten. Geraadpleegd op 15-06-2012 van <http://nu.pvda.nl/standpunten/zorg/>.

Radboud Universiteit Nijmegen (2004). Onderzoeksvaardigheden. Geraadpleegd op 17-04-2012 <http://www.cs.ru.nl/E.Barendsen/onderwijs/onderzoeksvaardigheden/doc9.pdf>.

Rooij, A.J. van, Schoenmakers, T.M., Meerkerk, G.J. & Mheen, D. van de (2009). Wat doen jongeren op internet en hoe verslavend is dit? Monitor internet en jongeren 2006-2009. IVO. Geraadpleegd op 24-04-2012 van <http://www.ivo.nl/UserFiles/File/Publicaties/2009-11%20Factsheet%20Wat%20doen%20jongeren%20op%20internet.pdf>.

Rooij, A.J. van, Schoenmakers, T.M. & Mheen, D. van (2011). Nederlandse jongeren op internet: applicaties, (overmatig) gebruik en de relatie met middelengebruik. Monitor internet en jongeren 2006-2010. IVO. Geraadpleegd op 24-04-2012 van <http://www.ivo.nl/UserFiles/File/Publicaties/2011-08%20Factsheet%20Nederlandse%20jongeren%20op%20internet.pdf>.

Rooij, T. van, Eijnden, R. van den (2007). Ontwikkelingen in internetgebruik en de rol van opvoeding. Monitor Internet en Jongeren 2006 en 2007. IVO. Geraadpleegd op 24-04-2012 van http://www.nederlandbreedbandland.nl/uploaded/FILES/IVO_Jongeren_en_internet.pdf.

Rooij, T. van, Meerkerk, G.J., Schoenmakers, T., Eijnden, R. van den & Mheen, D. van (2008). Ontwikkelingen in het internetgebruik van Nederlandse Jongeren. Monitor internet en jongeren. IVO. Geraadpleegd op 24-04-2012 van <http://www.ivo.nl/UserFiles/File/Publicaties/2008-11%20Factsheet%20internetgebruik%20jongeren.pdf>.

Rooij, T. van, Schoenmakers, T., Meerkerk, G.J. & Mheen, D. van de (2008). Videogames en Nederlandse jongeren. Monitor internet en jongeren. IVO. Geraadpleegd op 24-04-2012 van <http://www.ivo.nl/UserFiles/File/Publicaties/2008-11%20Factsheet%20videogames.pdf>.

RutgersWPF (2012). Belangrijkste conclusies Seks onder je 25ste 2012. Geraadpleegd op 12-04-2012 van http://www.rutgerswpf.nl/sites/default/files/2012_Samenvatting_Seks_under_je_25e_0.pdf.

Rutgers M.R., Hanselaar, A.G.J.M., Stam, J.G.C. & Gennip, E.M.S.J. van (2007). Dossier over de gevolgen van roken en het tabaksontmoedigingsbeleid. Stivoro. Geraadpleegd op 24-04-2012 van <http://www.stivoro.nl/Upload/publdocs/Dossier%20over%20de%20gevolgen%20van%20roken%20en%20het%20tabaksontmoedigingsbeleid.pdf>.

Ruud de Moor Centrum (2009). Literatuuronderzoek. Geraadpleegd op 16-04-2012 van <http://cop.rdmc.ou.nl/WikiRdMC/Wikipagina's/Literatuuronderzoek.aspx>.

Schoemaker, C.G. & Schrijvers, C.T.M. (2008). Spelen met gezondheid. Leefstijl en psychische gezondheid van de Nederlandse Jeugd. RIVM rapport 270232001/2008. Geraadpleegd op 18-04-2012 van <http://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/270232001.pdf>.

Schrijvers, C.T.M. & Schuit, A.T. (2010). Middelengebruik en seksueel gedrag van jongeren met een laag opleidingsniveau. Aangrijpingspunten voor preventie. Geraadpleegd op 17-04-2012 van <http://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/270372001.pdf>.

SP (z.d.). Nieuw vertrouwen. Concept Verkiezingsprogramma SP 2013-2017. Geraadpleegd op 15-06-2012 van http://www.sp.nl/2012/verkiezingen/120605_Concept_verkiezingsprogramma.pdf.

Trimbos-Instituut (2011). Drugs-ABC. Geraadpleegd op 24-04-2012 van: <http://www.drugsinfo.nl/index.cfm?act=drugsabc.tonen&cat=D8FC3B2C-FACF-4BA8-8EED-C10257A7984F>.

Universiteit Utrecht (2000). Internetcursus literatuuronderzoek. Geraadpleegd op 16-04-2012 van <http://www.med.uu.nl/HAG/Cursus/literatuuronderzoek.htm>

Vereniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs (2008). Visienota (homo)seksualiteit. Geraadpleegd op 24-05-2012 van http://www.vgs.nl/beheer/upload/Visienota_homoseksualiteit_EINDVERSIE_JUNI_2008.pdf.

Zaag, H. van der (2000). Mijn kind doet dat niet. Geraadpleegd op 15-06-2012 van <http://www.dehoop.org/16831/verslaving-binnen-de-kerk-dat-komt-bij-ons-gelukkig-niet-voor.html>.

Goed dat je meedoet aan deze enquête. Je antwoorden zijn erg belangrijk. Ze komen in een systeem waarin niet te zien is dat dit jouw antwoorden zijn. Vervolgens gebruiken wij ze voor beter onderwijs op het Ichthus College.

Deze enquête is **volledig** anoniem.

Algemene gegevens:

Klas (1-6)

Leeftijd (...)

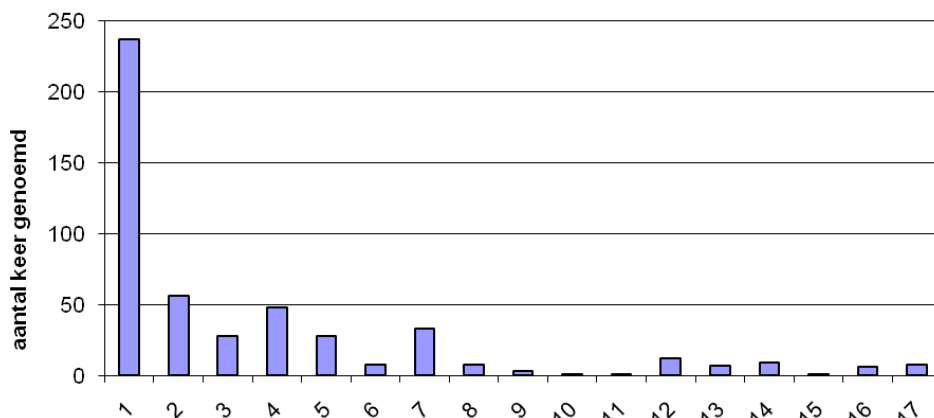
Geslacht (m/v)

Niveau (vmbo/havo/vwo)

1. Stel je voor: Naast gewone lessen worden er andere lessen gegeven. Die gaan over wat jij en je klasgenoten belangrijk vinden. Over allerlei onderwerpen waar je op deze leeftijd mee te maken kunt hebben.
Over welke onderwerpen zouden die lessen moeten gaan, volgens jou? (alles mag, alles kan!)
2. Verslaving
Wat voor verslavingen zie je? (bij jezelf of bij andere leerlingen hier op school)
3. Media en internet
Welke problemen zie je bij het omgaan met media, zoals internet en games? (bij jezelf of andere leerlingen hier op school)
4. Seksualiteit
 - a. Over seksualiteit weet ik:
minder dan ik wil. Leg uit.
precies genoeg. Leg uit.
meer dan ik wil. Leg uit.
 - b. Wat voor risico's zie je op het gebied van seksualiteit? (voor jezelf of andere leerlingen hier op school)
5. Lichaam
Op welke manier gaan mensen verkeerd om met hun lichaam? (jijzelf of andere leerlingen hier op school)
6. Wat denk je zelf...
De vorige vragen gingen over verslavingen, media en internet, seksualiteit en lichaam. Welke andere onderwerpen zijn volgens jou nog meer belangrijk?
7. Vind je het belangrijk als er op school aandacht komt voor de volgende onderwerpen:
 - Verslavingen
 - Media en internet
 - Seksualiteit
 - Lichaam
 - Andere, namelijk.....
8. Wat voor (belangrijke) keuzes heb jij het afgelopen jaar gemaakt?

9. Wie zijn voor jou belangrijk als je een (belangrijke) keuze maakt? (meerdere antwoorden mogelijk)
- Ouders
 - Andere familieleden, namelijk....
 - Vrienden
 - School
 - Anders, namelijk....
10. Hoe belangrijk zijn de volgende punten voor jou bij het maken van een keuze? Waarom?
- a. Informatie die ik heb
 - b. Gevoel over wat goed is
 - c. Wat anderen vinden
 - d. Wat ik in de media zie
 - e. Anders, namelijk....

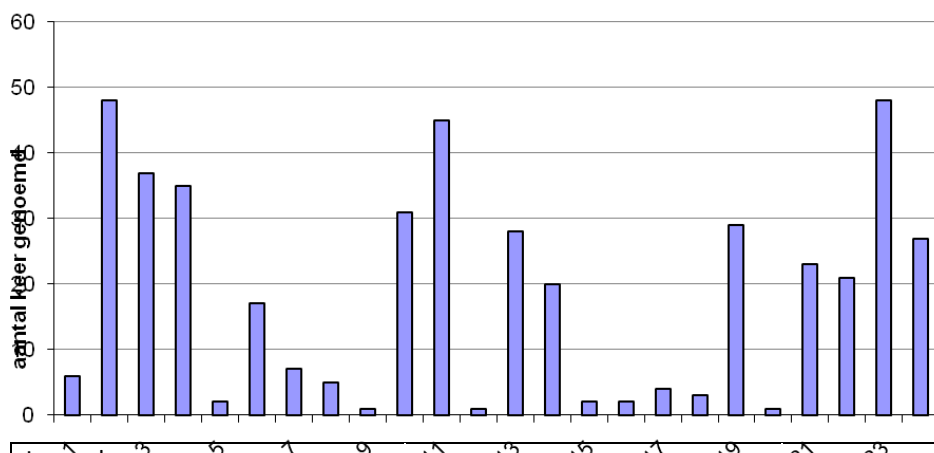
Grafiek 1: verslavingen

Legenda:

1. roken	7. computer	13. porno
2. alcohol/drinken	8. (sociale) media	14. eten
3. drugs	9. televisie	15. automutilatie
4. gamen	10. sport	16. niets
5. mobieltjes	11. geld	17. overig
6. internet	12. seks	

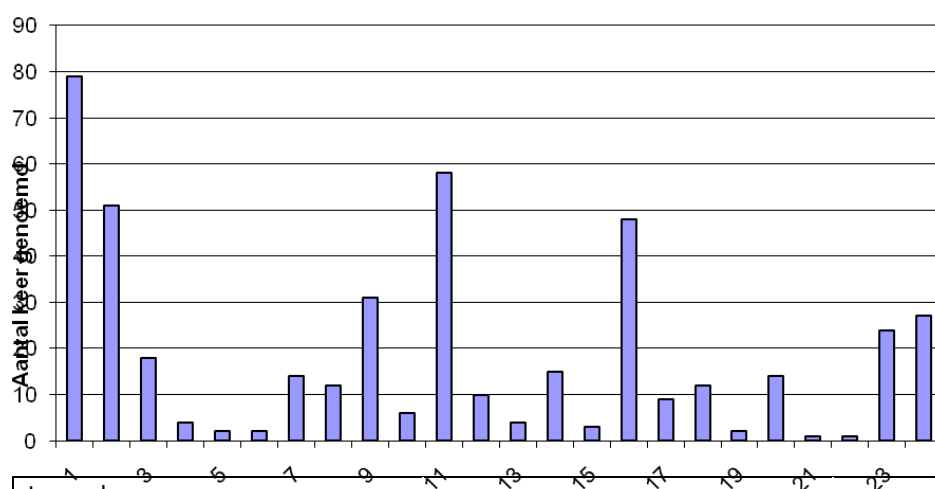
Grafiek 2: media en internet

Legenda:

1. computer(verslaving)	9. loverboys	17. agressie
2. kost teveel tijd	10. (misbruik) sociale media	18. niet christelijke dingen
3. negatieve invloed op school	11. (gewelddadige) games	19. online pestgedrag
4. verslaving	12. gokken	20. sociale media verslaving
5. negatieve invloed	13. mobiel	21. 'fout(e)' dingen/gebruik
6. internet(verslaving)	14. minder sociale contacten	22. verkeerd gebruik sociale media
7. seks(sites)	15. uitsluiting	23. niets/weet ik niet
8. porno	16. televisie	24. overig

Grafiek 3: lichaam

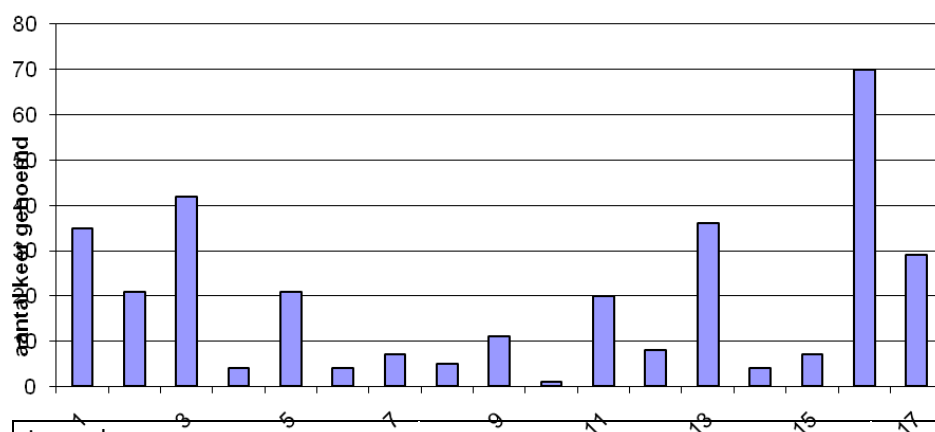

Legenda:

1. roken	foto's	17. kleding (niet specifiek toegelicht)
2. alcohol	11. (gedwongen/ betaalde) seks(uele handelingen)	18. tattoos/piercings
3. drugs	12. teveel make-up	19. plastische chirurgie
4. uitgaan/feesten	13. teveel met uiterlijk bezig zijn	20. automutilatie
5. te weinig slaap	14. niet goed verzorgen	21. gevaarlijk beroep/sport
6. teveel mediagebruik	15. te uitdagende kleding en make-up	22. kleding/make-up als 'masker'
7. ongezond eten	16. te bloot/uitdagend gekleed	23. geen/niet veel
8. te weinig/te veel bewegen		24. overig
9. te weinig/ teveel eten		
10. bloot voor webcam/foute		

98

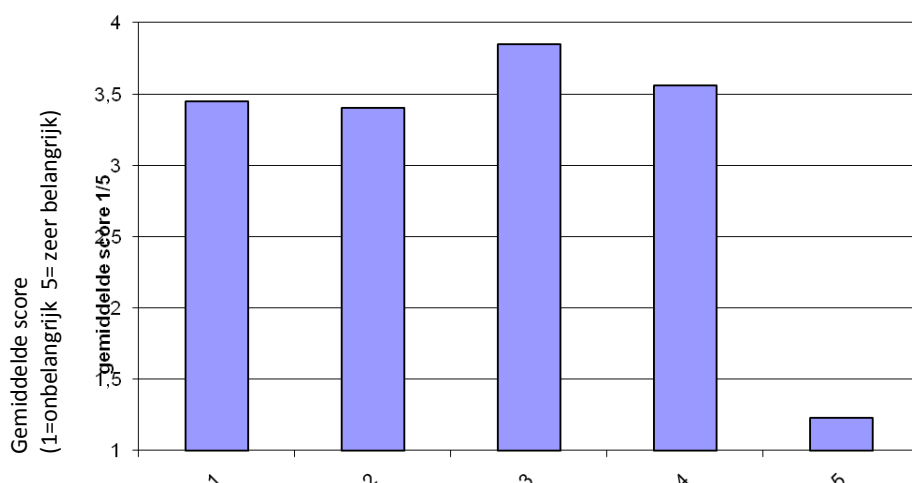
Grafiek 4: seksualiteit

Legenda:

1. ongewenst zwanger	6. verkeerd mee omgaan i.r.t. internet	media en internet
2. seksueel misbruik/verkrachting	7. verslaving	13. 'foute' attitude
3. (te) vroeg geslachtsgemeenschap	8. loverboys	14. 'fout' gedrag
4. geen echte liefde	9. porno	15. te blote kleding
5. onvoldoende kennis/vaardigheden	10. homo worden	16. geen/weet ik niet
	11. soa's/(geslachts)ziektes	17. overig
	12. ongewenste confrontatie via	

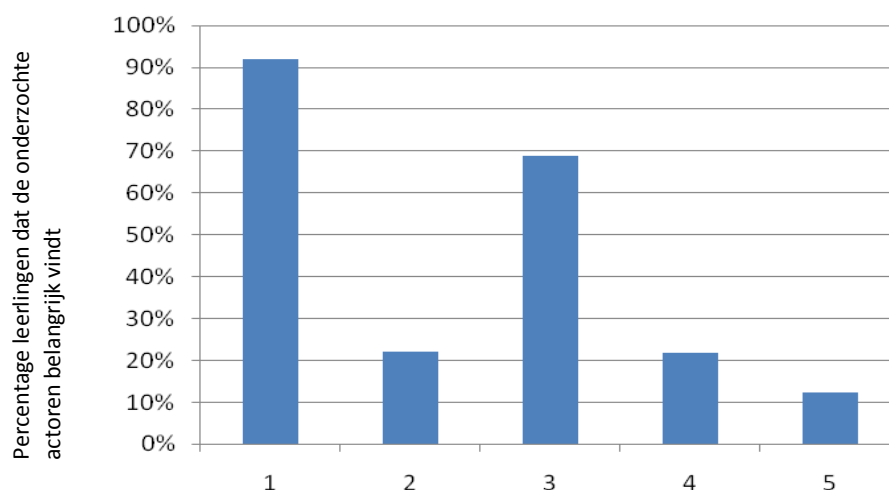
Grafiek 5: belang aandacht voor hoofdthema's

Legenda:

1. genotmiddelen
2. media en internet
3. seksualiteit
4. lichaam/ uiterlijk/ gezondheid
5. anders

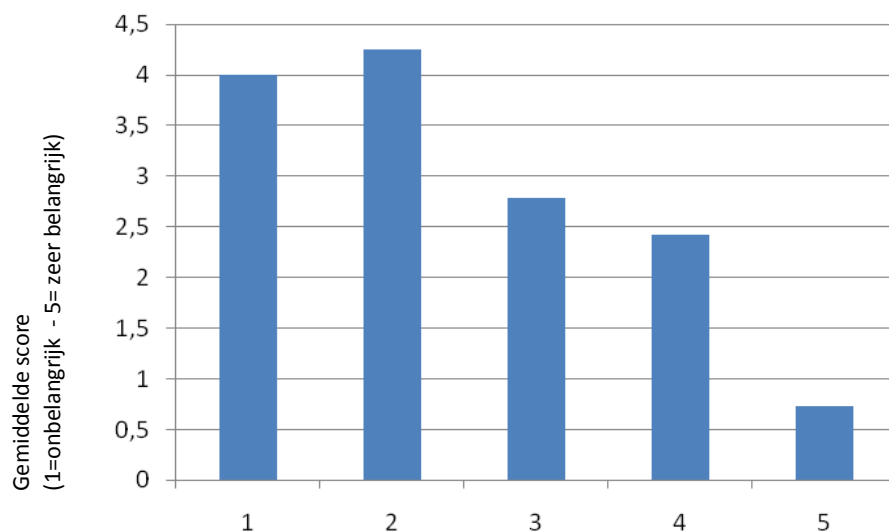
Grafiek 6: wie belangrijk zijn bij het maken van keuzes

Legenda:

1. ouder(s)/ verzorger(s)
2. andere familieleden
3. vrienden
4. school
5. anders

Grafiek 7: wat belangrijk is bij het maken van keuzes

Legenda:

1. informatie die ik heb
2. gevoel over wat goed is
3. wat anderen vinden
4. wat ik in de media zie
5. anders

Persoonskenmerken:

- Sekse
- Niveau

Topic 1: genotmiddelen

Introductievraag:

Uit onderzoek blijkt dat veel jongeren gebruik maken van genotmiddelen. Wat denk jij waarom het lastig is voor jongeren om hier geen gebruik van te maken?

Alternatieve introducties:

Waar zou je meer over willen weten op het gebied van genotmiddelen? Wat voor ondersteuning zou school moeten bieden?

Hoe zou school leerlingen kunnen helpen om gezonde keuzes te maken op het gebied van genotmiddelen?

Subtopics:

- Roken
- Alcohol
- Drugs
- Gokken

Topic 2: media en internet

Introductievraag:

We weten uit onderzoek dat jongeren het lastig vinden dat media en internet zoveel tijd in beslag nemen. Wat vind jij lastig bij het gebruik van media en internet?

Alternatieve introducties:

Uit onderzoek blijkt dat er jongeren zijn die te veel of op een verkeerde manier gebruik maken van media en internet. Hoe komt dit denk je?

Stel dat het Ichthus College leerlingen wil ondersteunen bij het omgaan met media en internet. Wat zou jij hen dan als tip geven over hoe die ondersteuning eruit zou kunnen zien?

Subtopics:

- Informatiebron
- Vrijtijdsbesteding

Topic 3: lichaam

Introductievraag:

Wat denk jij dat jou en andere leerlingen zou helpen om gezond te eten en voldoende te bewegen. Hoe kan school je daarbij helpen?

Alternatieve introducties:

Hoe denk je dat het komt dat leerlingen niet altijd gezond eten en voldoende bewegen?

Uit onderzoek weten we dat veel jongeren niet voldoen aan de eisen van gezond eten en voldoende bewegen. Wat denk jij hiervan?

Subtopics:

- Voeding
- Beweging

Topic 4: seksualiteit

Introductievraag:

Waar maak jij je zorgen over op het gebied van seksualiteit bij leerlingen? Hoe zou school hier een helpende rol in kunnen spelen?

Alternatieve introducties:

Waar denk je dat leerlingen meer over zouden moeten weten als het gaat om seksualiteit?

Wat zou het Ichthus College hiermee moeten doen volgens jou?

Hoe komt het denk je dat leerlingen moeilijkheden ervaren rond het thema seksualiteit? En hoe zouden deze moeilijkheden verminderd kunnen worden door de inzet van het Ichthus College?

Subtopics:

Seksuele ervaring

Seksuele beleving en dwang

Risicogedrag op het gebied van seksualiteit

Homo- en biseksuele oriëntatie

Topic 1: genotmiddelen

Introductievraag:

Welke ondersteuning denkt u dat leerlingen nodig hebben om gezond met genotmiddelen om te gaan?

Alternatieve introducties:

Welke factoren zorgen ervoor dat leerlingen genotmiddelen gebruiken of juist niet?

Wat maakt het volgens u voor leerlingen moeilijk om gezonde keuzes te maken wat betreft genotmiddelen?

Subtopics:

Roken
Alcohol
Drugs
Gokken

Topic 2: media en internet

Introductievraag:

Wat vinden leerlingen volgens u moeilijk in het omgaan met media en internet?

Alternatieve introducties:

Wat voor gevaren ziet u voor leerlingen in het omgaan met media en internet?

Op welke manier denkt u dat leerlingen geholpen kunnen worden om gezond met media en internet om te gaan?

Subtopics:

Informatiebron
Vrijtijdsbesteding

Topic 3: lichaam

Introductievraag:

Hoe denkt u dat het komt dat leerlingen niet altijd gezond eten en voldoende bewegen?

Alternatieve introducties:

Wat denkt u dat nodig is zodat leerlingen gezond eten en voldoende bewegen?

Wat vindt u van de houding van leerlingen als het gaat om gezond eten en voldoende bewegen?

Subtopics:

Voeding
Beweging

Topic 4: seksualiteit

Introductievraag:

Waar maakt u zich zorgen over bij leerlingen op het gebied van seksualiteit? En welke ondersteuning zou het Ichthus College daarbij moeten bieden aan haar leerlingen?

Alternatieve introducties:

Wat maakt volgens u dat leerlingen soms ongezond omgaan met seksualiteit? En wat hebben ze hierin nodig van het Ichthus College?

Hoe komt het volgens u dat leerlingen moeilijkheden ervaren rond het thema seksualiteit?

Welke tip geeft u het Ichthus College om hierop in te spelen?

Subtopics:

Seksuele ervaring
Seksuele beleving en dwang
Risicogedrag op het gebied van seksualiteit
Homo- en biseksuele oriëntatie

Interview A

Fragment nummer	Fragment	Label
A1	<i>Wat denk jij waarom het lastig is voor jongeren om daar geen gebruik van te maken (van genotmiddelen)? Omdat het aantrekkelijk is.</i>	Aantrekkelijk (genotmiddelen)
A2	<i>Nou ja, ik rook af en toe, dat is meer voor de gezelligheid.</i>	Erbij willen horen (roken)
A3	<i>Daar ga ik niet mee beginnen (drugs gebruiken, of gokken). Nee, dan kom je zelf in die, dan raak je er verslaafd aan.</i>	Kennis over gevolgen (drugs en gokken)
A4	<i>En de school zou daar wel iets mee willen doen (met genotmiddelen). Wat zou jij dan als tip geven aan de school van: ga dit ermee doen? Dat je niet meer mag roken op het schoolplein. Dan zorg je in ieder geval op school dat je dan niet meer rookt.</i>	Verbieden(roken)
A5	<i>Maar vind je wel dat school daar iets mee moet, met genotmiddelen, preventie en voorlichting geven? Ja.</i>	Verantwoordelijkheid school aanbod(genotmiddelen)
A6	<i>Vind je dat, dat goed gedaan wordt (voorlichting en preventie over genotmiddelen)? Ik denk het wel. Er worden best wel veel lessen over gegeven dus... Ik vind het wel een goede manier denk ik.</i>	Hoeveelheid aanbod (genotmiddelen) Aard huidig aanbod (genotmiddelen)
A7	<i>Wat vind jij lastig bij het gebruik van media en internet? Ja, je kunt er niet zonder. Je moet toch alles weten enne... facebook bijhouden en alles toch wel.. Dat moet gewoon. Je kan gewoon niet zonder. Je wilt gewoon het nieuws bij houden. Je kan gewoon niet zonder internet.</i>	Verslavend (media en internet)
A8	<i>Want anders mis je het? Ja.</i>	Niks willen missen (media en internet)
A9	<i>Denk je dat het Ichthus College hier ook iets mee zou moeten, met media en internet? Nou, dat denk ik niet. Daar kan je toch niks tegen doen. Het is eigenlijk gewoon zinloos? Ik denk het wel ja.</i>	Verantwoordelijkheid school aanbod (media en internet)
A10	<i>Is het ook omdat het meer buiten school speelt dan binnen school misschien? Ja. Dat denk ik wel.</i>	Binnen of buiten school (media en internet)
A11	<i>Nu is het zo dat leerlingen niet altijd gezond eten en voldoende bewegen. We vragen ons af hoe zou school daar bij kunnen helpen? Om dat dus wel te doen? Misschien ook lessen er over geven. Gewoon hoe slecht het voor je is als je niet sport en als je te veel eet. Ik zou niet weten wat je er anders aan moet doen.</i>	Vertellen (lichaam) Kennis over gevolgen (lichaam)
A12	<i>Nou, dat denk ik niet. Want iedereen weet wel dat het ongezond is denk ik (als je ongezond eet en te weinig</i>	Kennis over gevolgen

	beweegt).	(lichaam)
A13	Maar ja, als je niet van eten af kan blijven dan eh... ja... Dan lukt het niet nee.	Discipline/remmen (voeding)
A14	Ja, dat vind ik wel ja (dat 'lichaam' in ieder geval op school aan bod moet komen).	Verantwoordelijkheid school aanbod (lichaam)
A15	<i>Vind je dat daar aandacht aan besteed moet worden (aan dwang, of dat mensen gepushed worden om seks te hebben)?</i> Ja, dat denk ik wel ja.	Verantwoordelijkheid school aanbod (seksualiteit)
A16	<i>Is dat ook iets voor op school om aandacht aan te besteden, of dat juist niet (seksuele ervaring, wat doe je op welke leeftijd, wat doe je als je iemand wel goed kent of juist niet, etc.)?</i> Ja, wat je doet, dat moet je zelf weten toch? Ja, dat moet je zelf weten. Daar hoeft je geen voorlichting over te geven toch?	Verantwoordelijkheid school aanbod (seksualiteit)
A17	<i>Als je kijkt naar risico's, om zwanger te worden, om iemand zwanger te maken of op soa's, zou daar school iets mee moeten?</i> Ja, sowieso wel ja.	Verantwoordelijkheid school aanbod (seksualiteit)
A18	<i>Weten leerlingen er voldoende over? Wordt er op een goede manier mee omgegaan?</i> Ik denk niet dat leerlingen er te weinig over weten. Meestal wordt er een beetje de spot mee gedreven met homo's.	Inhoudelijke kennis(seksualiteit) Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)
A19	<i>Dus het zou niet zozeer zijn dat er een les met kennis moet komen? Want ze weten er toch al genoeg over?</i> Ja dat denk ik wel ja.	Inhoudelijke kennis (seksualiteit)
A20	Ja, dat zou wel goed zijn misschien ja (op school aandacht besteden aan bijvoorbeeld: hoe behandel je homo's).	Visie/waarden en normen/waarom(seksualiteit)
A21	<i>Wat voor soort voorlichting zou school daarmee kunnen geven (voorkomen van soa's en zwangerschap en dwang)?</i> Nou, dat je gewoon moet oppassen daar voor. Vertellen? Ja. Vertellen over de gevolgen? Ja.	Vertellen (seksualiteit) Kennis over gevolgen (seksualiteit)
A22	<i>Wat zou je voor iets denken dat goed is voor leerlingen hier op school?</i> Dat je ze er gewoon genoeg over vertelt. Dat je gewoon bijvoorbeeld op moet passen (vanwege de gevolgen).	Vertellen (seksualiteit) Kennis over gevolgen (seksualiteit)
A23	<i>Als waarschuwing?</i> Ja, maar ik vind dat, dat ook wel genoeg gedaan wordt hierro. Er zijn al genoeg lessen waar dat (dat je op moet passen vanwege de gevolgen) al verteld wordt vind ik.	Kennis over gevolgen (seksualiteit) Hoeveelheid aanbod (seksualiteit)
A24	<i>Houden zoals het is eigenlijk?</i> Ja. Ik vind niet dat je nog meer eh... (voorlichting zou moeten geven). Dat vind ik niet.	Hoeveelheid aanbod (seksualiteit)
A25	<i>Vind je de manier ook goed waarop de lessen worden gegeven?</i> Ja, het wordt wel goed gezegd.	Aard huidig aanbod (seksualiteit)
A26	<i>Welke vind je daaruit springen welke belangrijk is om aandacht aan te besteden voor school (uit de hoofdthema's)?</i> Ik denk genotmiddelen.	Verantwoordelijkheid school aanbod (genotmiddelen)
A27	<i>En daar zeg je dus ook van: gewoon de ondersteuning houden die er nu is op school?</i> Ja.	Aard huidig aanbod (genotmiddelen)

Interview B

Fragment nummer	Fragment	Label
B1	<i>Waarom denk je dat jongeren dat (genotmiddelen gebruiken) vaak doen?</i> Vanwege andere jongeren, omdat iedereen het al doet.	Invloed peers (genotmiddelen)
B2	Drugs, daar houd ik gewoon m'n handen vanaf, omdat dat gewoon heeft een te erg effect.	Kennis over gevolgen (drugs)
B3	Maar zoals roken, het neemt je stress af.	Stress (roken)
B4	Iedereen die doet het (roken) dus dan doe je het automatisch ook.	Invloed peers (roken)
B5	Ouders beïnvloeden ook wel, zoals mijn vader rookt, m'n moeder rookt en m'n broer rookt dus dan wordt je er automatisch mee beïnvloed.	Invloed ouders (roken) Invloed anderen (roken)
B6	(Drugs) moet je niet aan beginnen, want mijn tante is verslaafd geweest aan heroïne en cocaïne en als je eruit wil zien zoals haar dan heb je geen prettig leven.	Kennis over gevolgen (drugs)
B7	Ook de voorlichting die we krijgen, met bijvoorbeeld stichting Voorkom, dat ook. Dat je dan ziet wat het met je doet enzo.	Kennis over gevolgen (genotmiddelen)
B8	Oudere vrienden, gewoon dan doe je mee, ligt eraan welke soort mensen.	Invloed peers (genotmiddelen)
B9	Ook in welke omgeving ze wonen dat scheelt, want als ze bijvoorbeeld in een boerendorpje wonen dan gebeurt het niet zo heel snel maar als je in de stad	Woonomgeving (genotmiddelen)
B10	(Drugs) wordt gewoon wel eens aangeboden.	Verkrijgbaarheid (drugs)
B11	...en hoe je ervoor (voor genotmiddelen) open staat of niet.	Beeld/voorstelling (genotmiddelen) Interesse (genotmiddelen)
B12	Ik vind dat ze drugs en alcohol wel moeten afschaffen, roken willen ze afschaffen, maar daar ben ik het absoluut niet mee eens.	Verbieden (drugs, alcohol, roken)
B13	<i>bij alcohol en bij drugs, wat voor iets zou school dan moeten doen?</i> Nog meer voorlichting geven, ...	Hoeveelheid aanbod (alcohol en drugs)
B14	<i>(bij alcohol en bij drugs, wat voor iets zou school dan moeten doen?)</i> ...en meer plaatjes laten zien van mensen hoe ze er later uit zien. Want niemand wil er zo uit zien als een junk.	Kennis over gevolgen (alcohol en drugs) Filmpjes/ plaatjes (alcohol en drugs)

B15	<i>(bij alcohol en bij drugs, wat voor iets zou school dan moeten doen?)...of een alcoholist dat die wat de gevolgen zijn als je er eenmaal mee begint.</i>	Kennis over gevolgen (alcohol en drugs) Voorbeeld als waarschuwing (alcohol en drugs)
B16	Facebook en Twitter, dat is gewoon verslavend.	Verslavend (sociale media)
B17	Het is gewoon verslavend en het is inderdaad irritant want je hebt zoiets van: 'Ik moet echt even op Facebook kijken of er mensen reageren.'	Verslavend (sociale media)
B18	<i>Hoe komt het dat je er (media en internet) steeds maar mee bezig blijft?</i> De interesse, de nieuwsgierigheid naar mensen.	Interesse (sociale media)
B19	<i>Wat denk je dat ze daar (gamen) zo lastig aan vinden?</i> De drang om levels te halen, ...	Opbouw spel (gamen)
B20	<i>(Wat denk je dat ze daar (gamen) zo lastig aan vinden?)</i> ...het is wat je interesseert.	Interesse (gamen)
B21	<i>Wat zou school dan volgens jou het beste kunnen doen (op het gebied van media en internet)?</i> De man van Facebook opbellen of Facebook geblokt wordt, want dat houdt je niet tegen. Echt niet, dat houdt je echt niet tegen.	Verkrijgbaarheid (sociale media)
B22	... dan merk ik zelf wel dat het gewoon helpt (meer uren gym). Maar vind dat er gewoon meerdere uren gym moeten gebeuren...	Binnen of buiten school (bewegen) Hoeveelheid aanbod (bewegen)
B23	...niet gewoon badminton enzo, maar gewoon rennen, ja gewoon dat je er gewoon wat meer aan hebt.	Aard huidig aanbod (bewegen)
B24	En thuisoefeningen, ja gewoon zeg maar je conditie op brengen.	Huiswerk (bewegen)
B25	Gewoon huiswerk (voor beweging) laat maar zeggen.	Huiswerk (bewegen)
B26	Gezond eten, dan moet je gewoon tips geven over hoe je eet en wat je eet. Dus hoe je het bereidt.	Vertellen (voeding)
B27	Soms is het ook meer gewoon voor je ouders. Misschien een school open dagen, nee van die informatieavonden houden voor ouders hoe ze dat (gezond eten) beter kunnen doen dan.	Ouders betrekken (voeding)
B28	<i>Maar hoe komt dat dan (dat ze niet gezond eten?)</i> Gewoon gemak denk ik...	Gemakkelijk (voeding)
B29	<i>Maar hoe komt dat dan (dat ze niet gezond eten?)</i> ...slecht eten is gewoon het lekkerst.	Lekker (voeding)
B30	Soms denk je wel gewoon van: ik moet nou wel effe opletten.	Bescherming zoeken (voeding)
B31	het is gewoon wat mensen lekkerder vinden,	Lekker (voeding)
B32	ik denk gewoon meer informatieavonden (over gezond eten) houden	Vertellen (voeding)

B33	Het is toch belangrijk dat mensen weten dat er voorbehoedsmiddelen zijn en hoe ze dat moeten gebruiken.	Inhoudelijke kennis (seksualiteit)
B34	meer nadenken over wat mensen doen, en hoe je doet, en wat je doet, en met wie. Vooral met wie!	Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)
B35	<i>Hoe zou je dat mensen duidelijk kunnen maken (dat ze niet 'met Jan en alleman in bed moeten duiken')? Vooral met school, mensen die zich ervoor open stellen om te vertellen dat ze spijt hebben dat ze het al een keer hebben gedaan met iemand waar ze niet van houden.</i>	Vertellen (seksualiteit) Voorbeeld als waarschuwing (seksualiteit)
B36	Eerst zeggen jongens: 'Ja ik houd zoveel van je' enzo, en (in de voorlichting moet je zeggen) dat je daar gewoon niet moet intrappen, dat je gewoon beter moet weten, zo van: 'ja, dat is geen goede jongen voor mij'.	Vertellen (seksualiteit)
B37	Gewoon informatiedagen, gewoon op school, gewoon projectdagen eigenlijk (over seksualiteit).	Vertellen (seksualiteit) Binnen of buiten school (seksualiteit)
B38	<i>Denk je dat dat ook het grootste probleem is dat jongeren gewoon niet zoveel van tevoren hebben nagedacht? Ja, dat denk ik wel, ja.</i>	Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)
B39	dat je er wel intrapt bij een jongen van: 'ja, ik houd zo veel van je'.	Invloed vriend(in) (seksualiteit)
B40	ik had zoiets van: 'Ja, wat maakt mij het uit. Maar achteraf denk je echt zo van: 'Ik heb het gedaan', en je hebt ook zo iets van: 'Ja, ik ben ook gewoon bang dat ik zwanger ben'.	Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)
B41	ze (ouders) weten het ook niet, niet persoonlijk echt	Invloed ouders (seksualiteit)
B42	Vertellen: 'Het is van je zelf, het is iets wat je zelf weggeeft.'	Vertellen (seksualiteit) Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)
B43	Ik denk dat school meer de acceptatie (van homo- en bisexualiteit) moet laten overkomen bij die mensen, want er zijn zat mensen hier op school die het niet durven te uiten, omdat ze gewoon scheve bekken ervan krijgen, van iedereen.	Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)
B44	leraren die hebben soms ook wel een heel erg duidelijke mening erover, en dan denk ik: 'Er kunnen hier mensen in de klas zitten waarvan het zo is, dat ze homoseksueel zijn...'	Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)
B45	ik vind dat school er (homo- en bisexualiteit) gewoon meer aan moet aandacht aan moet besteden, dat sowieso.	Hoeveelheid aanbod (seksualiteit)
B46	dan denk ik dat school daar (acceptatie van homo- en bisexualiteit) gewoon meer op moet hameren dat het ook gewoon mensen zijn, net zoals wij.	Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)

B47	<i>en op wat voor manier (zou er aandacht besteed moeten worden aan homoseksualiteit)?</i> Gewoon in de klas, bijvoorbeeld met begeleidingsuur ofzo.	Binnen of buiten school (seksualiteit)
B48	En dat (over homoacceptatie) gewoon vertellen dan.	Vertellen (seksualiteit)
B49	Ik hoef niet per se voorbeelden te hebben, maar gewoon meer de mening van een ander is voor sommigen heel erg belangrijk.	Invloed anderen (seksualiteit)
B50	Je moet geen onderscheid gaan maken, want dat wordt al zat gebeurd, van die leraren die je dan hoort van ja mavo dat kan niet, mavo moet beter gaan werken.	Verschillen tussen leerlingen (vooral roken)
B51	En ik vind gewoon dat school niet teveel onderscheid moet maken tussen niveaus, want het niveau wat je doet dat is gewoon wat je kan.	Verschillen tussen leerlingen (vooral roken)

Interview C

Fragment nummer	Fragment	Label
C1	<i>Waarom denk je dat het lastig is voor jongeren om hier (genotmiddelen) geen gebruik van te maken.</i> De groepsdruk.	Invloed peers (genotmiddelen) Groepsdruk weerstaan (genotmiddelen)
C2	Als er veel mensen staan dan wil je daar zelf ook wel aan mee gebruiken. Bij roken niet, gokken ook niet, maar bij alcohol wel.	Erbij willen horen (alcohol)
C3	<i>En bij roken en bij drugs, waarom zouden mensen dat gaan gebruiken?</i> Drugs omdat het lekker is.	Lekker (roken en drugs)
C4	<i>Waarom denk je dat groepsdruk bij alcohol wel belangrijk is en bij roken en drugs niet.</i> Als je met z'n allen naar een kroeg gaat bijvoorbeeld, bier drinken en dan gaat er één iemand mee die drinkt niet, dan is 'tie meteen apart.	Invloed peers (alcohol) Beeld/voorstelling (alcohol) Erbij willen horen (alcohol)
C5	<i>Weet je genoeg over genotmiddelen op zich?</i> Ja.	Inhoudelijke kennis (genotmiddelen)
C6	<i>Vind je het belangrijk dat het (voorlichting en preventie over genotmiddelen) er is?</i> Ja. Want heel veel mensen weten niet dat het zo schadelijk is.	Verantwoordelijkheid school aanbod (genotmiddelen) over gevolgen (genotmiddelen)
C7	Ja dat (programma's waarin geleerd wordt om groepsdruk te weerstaan) vind ik wel een stuk slimmer dan gewoon alleen maar droge informatie vertellen. <i>Zou het jou helpen?</i> Ja, ik denk het wel.	Groepsdruk weerstaan (genotmiddelen)
C8	Ik denk dat die mensen (die (te) veel tijd besteden aan media en internet) niet zoveel hobby's hebben. Grote hobby's die	Hobby/bijbaantje (genotmiddelen)

	veel tijd in beslag nemen.	
C9	<i>Zou er ook apart voorlichting en preventie voor moeten komen (voor het 'gezond' gebruik van media en internet)?</i> Nee, want het is niet schadelijk voor hun zelf.	Verantwoordelijkheid school aanbod (media en internet) Beeld/voorstelling (media en internet)
C10	Dat (jongeren niet gezond genoeg eten en ook niet genoeg blijken te bewegen) komt toch wel door internet denk ik. Dat ze te veel achter internet zitten, of achter de tv of zo. En dat ze dan geen tijd hebben om te bewegen.	Invloed media en internet (lichaam)
C11	<i>Waarom zou je niet gezond eten?</i> Ongezond eten is over het algemeen veel lekkerder dan gezond.	Lekker (voeding)
C12	Ik denk dat school niet een belangrijke rol heeft daarin (in het helpen om wel gezond te eten en genoeg te bewegen). Want als je thuis komt, dan kun je net zo goed drie zakken chips op eten.	Verantwoordelijkheid school aanbod (voeding)
C13	Als de school er iets aan zal doen, dan zou ik een kantine bouwen met heel veel gezond eten.	Verkrijgbaarheid (voeding)
C14	<i>Wat denk je waar leerlingen meer over zouden moeten weten als het gaat om seksualiteit.</i> Soa's misschien. De rest weten ze al wel denk ik.	Inhoudelijke kennis(seksualiteit)
C15 —	Ze kunnen er wel goed mee omgaan (met seksualiteit).	Verantwoordelijkheid school aanbod (seksualiteit)
C16	Ja, ze kunnen wel wat zeggen (over visie). Maar het is toch echt de eigen keuze van de leerlingen zelf. Dus ik denk dat de school daar niet een rol in speelt (in ondersteuning door middel van aandacht te besteden aan visie(vorming)).	Verantwoordelijkheid school aanbod (seksualiteit)
C17	In andere klassen lijkt het me wel, dat er voorlichting nodig is (over homo- en biseksualiteit).	Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)
C18	<i>Zou het echt alleen puur voorlichting moeten zijn over dat de leerlingen kennis krijgen? Of zou er meer gericht moeten worden op attitude/ cultuur/ dat het geaccepteerd zou moeten worden?</i> Dat laatste.	Beeld/voorstelling (seksualiteit) Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)
C19	Dan zou ik genotmiddelen kiezen (als belangrijkste thema waar school aandacht aan zou moeten besteden).	Verantwoordelijkheid school aanbod (genotmiddelen)
C20	Er is nu voldoende aan gedaan denk ik (aan voorlichting en preventie over genotmiddelen).	Hoeveelheid aanbod (genotmiddelen)
C21	Ook op een goede manier (voorlichting en preventie over genotmiddelen heeft op een goede manier plaatsgevonden).	Aard huidig aanbod (genotmiddelen)

Interview D

Fragment nummer	Fragment	Label
-----------------	----------	-------

D1	<i>Wat denk jij waardoor het lastig is voor jongeren om het (genotmiddelen) niet te gebruiken?</i> Omdat misschien vrienden het ook doen, dan willen ze misschien ook meedoen om erbij te horen.	Erbij willen horen (genotmiddelen)
D2	<i>Geldt dat voor alle genotmiddelen (dat jongeren mee willen doen om er bij te horen)?</i> Ik denk meer roken. Drugs minder, maar alcohol misschien wel meer.	Erbij willen horen (roken en alcohol)
D3	Maar drugs, ik denk dat daar meer mensen nee tegen zeggen dan alcohol. Dat klinkt gewoon erger, voor mijn gevoel vind ik dat gewoon erger lijken dan de rest. Nou, dat je gewoon, dat je gewoon raar bent eigenlijk, dat je gewoon ziek bent, want je wordt er gewoon ziek van en je gaat sneller dood enzo. Ja van roken ook wel, maar als je dan één sigaret op hebt dan merk je dat niet echt, als dat je bijvoorbeeld één joint op hebt ofzo.	ennis over gevolgen (roken, drugs)Beeld/voorstelling (roken, alcohol, drugs)
D4	<i>Waar zou je meer over willen weten op het gebied van genotmiddelen?</i> Ik denk drugs, want daar is gewoon heel veel van, dus daar zijn ook meer dingen over te vertellen denk ik.	Inhoudelijke kennis (drugs)
D5	<i>Wat zou school kunnen of moeten doen met die onderwerpen (genotmiddelen)?</i> Dat het rokersplein bijvoorbeeld weg moet. Gewoon een verbod tegen roken. Alcohol valt weinig aan te doen, want ik denk dat, dat niet echt gebruikt wordt op school. Maar drugs denk ik ook niet echt.	Binnen of buiten school (roken) Verbieden (roken) Verantwoordelijkheid school aanbod (drugs en alcohol)
D6	Ja, gewoon lessen erover (alcohol en drugs). Informatie erover, maar, niet echt dat ze iets kunnen tegenhouden, want je weet niet wie het wel en niet doen. Dus dat ze weten waar ze mee bezig zijn als ze het doen.	Binnen of buiten school (alcohol en drugs) Vertellen (alcohol en drugs)
D7	Ja, het is wel zo dat ik soms van plan ben om te leren en dan bijvoorbeeld niet leer daardoor, telefoon of computer ofzo.	Discipline/remmen (media en internet)
D8	Ik denk het niet, ik denk niet echt dat, dat iets is waar school mee te maken heeft (voorlichting en preventie op het gebied van media en internet). Hun kunnen bijvoorbeeld niet je telefoon afpakken omdat jij je huiswerk niet maakt, want daar hebben hun niet veel mee te maken.	Verantwoordelijkheid school aanbod (media en internet) Verbieden (media en internet)
D9	Ik denk dat school, ja misschien ook weer voorlichting geven (over games). Over dat je er echt verslaafd aan kan raken enzo. Een beetje iets eraan doen, dat is wel goed. Als je gewoon 24 per dag zit te gamen dat, dat gewoon te ver gaat.	Vertellen (gamen) Kennis over gevolgen (gamen) Visie/waarden en normen/waarom (gamen)
D10	<i>Dus daar zou school wel gewoon informatie over kunnen geven bedoel je (over gamen)?</i> Ja	Vertellen (gamen)
D11	<i>En vind je dat (het geven van informatie) ook nodig of nuttig voor het gebruik van media en internet in het algemeen?</i> Ik denk het wel.	Vertellen (media en internet)

D12	Ja, misschien dat ze gewoon iemand die mee heeft gemaakt erbij halen, die echt verslaafd geraakt is aan zulke dingen (media en internet). <i>Een ervaringsdeskundige dan?</i> Ja.	Voorbeeld als waarschuwing (media en internet)
D13	<i>Uit onderzoeken blijkt dat best veel jongeren niet gezond genoeg eten en niet genoeg bewegen. Hoe denk je dat dat komt?</i> Lui denk ik. Gewoon meer ongezond eten omdat het gewoon lekkerder is en minder bewegen omdat je er gewoon geen zin in hebt.	Lui (bewegen) Lekker (voeding)
D14	<i>Sommige die eten juist wel gezond of die gaan juist wel genoeg bewegen. Hoe komt dat?</i> Ik denk omdat ze er al aan gewend zijn, vanaf klein, dat ze gezond eten. Of dat ze gewoon doordat ze het zoveel eten gewoon lekker beginnen te vinden. Want ik ben het niet echt gewend om gezond te eten, dus ik doe dat ook eigenlijk nooit. Ik ben dat niet gewend, het is ook niet lekker.	Invloed ouders (voeding) Lekker (voeding)
D15	<i>Vind je het een taak van school? Dat school aandacht besteed aan gezond eten en genoeg bewegen?</i> Ik denk dat, dat meer aan je ouders ligt dan aan school. Vind ik.	Verantwoordelijkheid school aanbod (lichaam)
D16	<i>Zou je school wel het advies geven om er wel iets mee te doen of er niks mee te doen?</i> Ja, misschien iets, maar niet uitgebreid.	Verantwoordelijkheid school aanbod (lichaam) Hoeveelheid aanbod (lichaam)
D17	Misschien bijvoorbeeld onder een biologie les. Iets vertellen daarover. Hoe ongezond het is als je zo door blijft gaan.	Bespreken in gewone lessen (lichaam) Vertellen (lichaam) Kennis over gevolgen (lichaam)
D18	<i>Waar denk je dat leerlingen meer over zouden moeten weten op het gebied van seksualiteit?</i> Dat het niet zomaar iets is. Dat het niet zo is dat je zomaar bij iemand in bed kan gaan.	Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)
D19	Ik dat ze meer denken van, dat ze het fijn vinden ofzo en dat ze maar ermee door blijven gaan.	Discipline/remmen Aantrekkelijk
D20	Maar dat ze echt moeten weten dat, ja dat het niet zomaar iets is.	Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)
D21	<i>En hoe zou school kunnen zorgen dat leerlingen dat gaan weten? Zou dat net zoiets moeten zijn als bijvoorbeeld een voorlichting over genotmiddelen?</i> Ja, dat denk ik wel. Want er valt voor de rest niet veel aan te doen denk ik.	Vertellen (seksualiteit)
D22	<i>Vind je ook dat school daar iets mee zou moeten, of dat niet (met dwang op seksueel gebied)?</i> Ik denk het niet, want het kind zelf die dat mee heeft gedaan kan er niet veel aan doen. Want ze hebben er niet zelf voor gekozen om het te doen dan.	Verantwoordelijkheid school aanbod (seksualiteit)
D23	<i>Dus eigenlijk zou voorlichting er vooral op gericht moeten zijn</i>	Beeld/voorstelling

	<i>zodat mensen weten dat het niet zomaar iets is? Dat ze dat doorkrijgen? Ja.</i>	(seksualiteit) Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)
D24	Dan denk ik dat genotmiddelen en seksualiteit het meest belangrijk zijn, om aandacht aan te besteden.	Verantwoordelijkheid school aanbod (seksualiteit)
D25	<i>Wat zou werken bij leerlingen?</i> Ik denk filmpjes ofzo, want dat interesseert iemand meestal wel. Of gewoon iemand die het dus heeft meegemaakt. Want bij ons zijn er ook wel eens een paar keer mensen in de les geweest die daar ook iets meegemaakt hadden, dus dat boeit je wel om naar te luisteren. Omdat ze het hebben meegemaakt. Want als je er alleen maar naar moet luisteren van ja, dit kan gebeuren en dit kan gebeuren dan begint het al snel te vervelen. Want het is iets wat je altijd hoort, maar als je het gewoon hoort van iemand die het echt mee heeft gemaakt, dat boeit gewoon meer denk ik.	Voorbeeld als waarschuwing (alle) Filmpjes/ plaatjes (alle)
D26	Ik denk dat, dat (iets interactiefs, bijvoorbeeld discussiëren) ook wel kan helpen. Want alleen maar luisteren dat, dat is niet zo heel erg handig.	Interactief
D27	<i>Dus zorgen dat het niet verveeld vooral? Ja.</i>	Interactief

Interview E

Fragment nummer	Fragment	Label
E1	<i>Waarom denk jij dat jongeren daar gebruik van maken, dat ze het niet laten staan (genotmiddelen)?</i> Ik denk dat het vooral stoer is om het met z'n allen te doen. En misschien is het, ja, ook wel gezellig, leuk, spannend.	Beeld/voorstelling (genotmiddelen) Invloed peers (genotmiddelen) Spannend (genotmiddelen)
E2	Ja, dat (vooral met elkaar gebruiken) denk ik wel. Niet in je eentje.	Invloed peers (genotmiddelen)
E3	Nou, we hebben drie jaar voorlichting gehad over al die drie dingen dus (roken, alcohol en drugs). Op zich, weten we er best wel veel over.	Inhoudelijke kennis (genotmiddelen) Hoeveelheid aanbod (genotmiddelen)
E4	Ik denk dat je daar vooral toch, dat het je eigen verantwoordelijkheid is en dat je zelf die keuze maakt (om wel of niet gebruik te maken van genotmiddelen).	Verantwoordelijkheid school aanbod (genotmiddelen)
E5	Je kan wel, ja voorlichting geven (over genotmiddelen) maar dat doen ze al. Ja, dat vind ik op zich wel goed dat ze dat doen.	Verantwoordelijkheid school aanbod (genotmiddelen) Aard huidig aanbod

		(genotmiddelen)
E6	<i>En de manier waarop?</i> Ja, want je wordt geconfronteerd met mensen die het zelf mee hebben gemaakt. Wat het allemaal doet enzo. <i>Die manier is wel goed, dat je een soort voorbeeld hebt?</i> Ja. Wat moet je nog meer doen dan mensen uit de praktijk zelf halen, ik denk dat je niet dichterbij kunt komen.	Voorbeeld als waarschuwing (genotmiddelen)
E7	Ik denk dat uiteindelijk als je gewoon met vrienden bent en probeert (genotmiddelen gebruiken) dat het dan uiteindelijk niet zoveel uitmaakt (of je voldoende sociale vaardigheden hebt om groepsdruk te weerstaan). Groepsdruk, ja, uiteindelijk het is toch je eigen keus denk ik.	Experimenteren (genotmiddelen) Invloed peers (genotmiddelen) Groepsdruk weerstaan (genotmiddelen)
E8	Je wil eigenlijk zoveel mogelijk op internet zitten en dingen doen.	Aantrekkelijk (internet)
E9	Ja er zijn wel gevaren van foute sites enzo maar, uiteindelijk ben je er zelf ook bij.	Discipline/ remmen (internet)
E10	Gamen wil je eigenlijk de hele tijd blijven doen. Dus je wilt eigenlijk niet stoppen. Het is veel leuker dan huiswerk. Dat moet ook gedaan worden, maar ja, gamen is wel leuker. Ik vind gamen echt leuk, maar ja...dat is misschien ook wel een gevaar, dat je veel te veel gamed.	Verslavend (gamen) Interesse (gamen)
E11	Ik denk niet dat mensen daar open voor staan, om mee te werken aan zo'n programma (ondersteuning vanuit school om grenzen te leren in het gamen).	Verantwoordelijkheid school aanbod (gamen)
E12	Je zou het wel kunnen doen (voorlichting geven over gamen), Sowieso, er zijn niet zoveel ervaringsdeskundigen denk ik, over verslaafd zijn aan internet. Ik bedoel, facebook enzo.	Verantwoordelijkheid school aanbod (media en internet) Beeld/voorstelling (media en internet)
E13	Niemand geeft toe denk ik dat tie verslaafd is aan facebook. Ja, je kan wel voorlichting geven, maar ik denk niet dat het veel helpt.	Beeld/voorstelling (media en internet) Verantwoordelijkheid school aanbod (media en internet)
E14	<i>Stel dat er wel een ervaringsdeskundige zou zijn, zou dat wel goed zijn?</i> Ja, dat zou wel beter zijn denk ik (dan voorlichting).	Voorbeeld als waarschuwing (media en internet)
E15	<i>Er zijn veel jongeren die niet genoeg bewegen en ook niet gezond eten. Hoe denk je dat, dat komt?</i> Luiheid, ja verder weet ik niet. Ja, ik denk luiheid. Meer van: ja waarom zou je?	Lui (bewegen)
E16	Verder waar zou het (ongezond eten) anders door komen, misschien problemen. Dan ga je misschien veel eten.	Problemen (voeding)
E17	Mensen die veel eten ja, die zullen het wel heel erg lekker vinden. Ik weet niet. ik vind het ook wel lekker eten.	Lekker (voeding)
E18	In de tweede heb je i run 2b fit gehad. Dan moest je 7 km hardlopen ofzo, nou dat vind ik wel goed.	Aard huidig aanbod (bewegen)

E19	We hebben twee uur gym, dat vind ik te weinig. Maar andere mensen vinden het misschien wel weer te veel.	Hoeveelheid aanbod (bewegen)
E20	<i>Zou school daar nog iets aan toe moeten voegen, ook bijvoorbeeld iets met voeding erbij.</i> Je hebt verzorging gehad in de tweede en ik denk dat je, dat, dat op zicht wel goed is. Je doet dan wel gezond koken enzo. <i>Dus niks aan veranderen, gewoon zoals het nu is?</i> Ja.	Verantwoordelijkheid school aanbod (voeding) Binnen of buiten school (voeding) Aard huidig aanbod (voeding)
E21	<i>Waar denk je dat leerlingen meer over zouden moeten weten bij seksualiteit?</i> Meer het gevaar van met iedereen het bed in. Het is leuk, misschien spannend, maar het gevaar daarvan. Ik denk niet dat iedereen dat door heeft. Uiteindelijk dat je niet meer waardevol bent. Dat je zelf denkt van: wat maakt het allemaal uit? Uiteindelijk is het toch iets van jezelf. Wat je moet bewaren denk ik.	Beeld/voorstelling (seksualiteit) Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit) Aantrekkelijk (seksualiteit)
E22	Ja, misschien ook ervaringsdeskundigen (over seksualiteit). Ja zoiets wat, wat het bij hem allemaal kapot heeft gemaakt. <i>Verhalen van mensen?</i> Ja, die iets zelf mee hebben gemaakt en er spijt van hebben. Zoiets.	Voorbeeld als waarschuwing (seksualiteit)
E23	Tegenwoordig is het zo van: het hoort, het hoort erbij. Van: op die leeftijd moet het wel gebeurd zijn of iets. Ja en je wilt er toch bij horen denk ik.	Erbij willen horen (seksualiteit) Beeld/voorstelling (seksualiteit)
E24	<i>Het is niet dat ze niet voldoende weten?</i> Nee, tegenwoordig is er bijna niets wat ze niet weten denk ik.	Inhoudelijke kennis (seksualiteit)
E25	Ik denk dat school daar (dwang om iets te doen op seksueel gebied) eigenlijk niet zoveel aan kan doen als dat gebeurt. Je kan er voorlichting over geven, maar uiteindelijk wordt je wel... Als je gedwongen wordt op dat moment, dan weet je het ook niet meer zo goed wat je moet doen denk ik.	Verantwoordelijkheid school aanbod (seksualiteit)
E26	We hebben er eigenlijk nog niks over gehad. Dus ik denk dat je sowieso in ieder geval iets erover moet doen. Je krijgt alleen voorlichting over hoe het werkt enzo, maar voor de rest niet. Alleen maar soort, biologie en bij verzorging hoe een condoom werkt enzo, weet je wel? Maar er zou ook meer... <i>meer de emotie kant in plaats van de (lichamelijke/technische)?</i> Ja, dat is het denk ik.	Visie/waarden en normen/waarom(seksualiteit) Verantwoordelijkheid school aanbod (seksualiteit)
E27	<i>Welke van deze onderwerpen die we nu net hebben gehad zeg je van: dat is nou echt het belangrijkste dat daar echt aandacht voor is?</i> Ik denk lichaam, omdat er toch heel veel vragen over zijn.	Inhoudelijke kennis (lichaam) Kennis over gevolgen (lichaam)

Interview F

Fragment nummer	Fragment	Label
F1	<i>Wat zorgt er nou voor bijvoorbeeld dat ze wel gebruiken (genotmiddelen)?</i> Ik denk dat het vooral invloed is van vrienden hier op school. Vooral met roken zie ik het heel erg. Er is vast wel iemand dronken geweest bij ons op school maar dat is niet echt op school zelf. En drugs eigenlijk ook niet.	Invloed peers (roken)
F2	Als iemand begint (vooral roken), gaan er al snel mensen achteraan.	Invloed peers (roken)
F3	Als er eentje begint met roken uit een groep, dan gaat de groep snel mee doen.	Invloed peers (roken) Erbij willen horen (roken)
F4	Nou we krijgen eigenlijk echt al heel veel voorlichting (over genotmiddelen). Ja, ik vind het eigenlijk wel héél erg veel, dus ik weet niet. Meer kunnen ze denk niet doen.	Hoeveelheid aanbod (genotmiddelen)
F5	<i>Vind je dat (feiten/kennis en verhalen van ervaringsdeskundigen) voldoende?</i> Ja, meer dan voldoende ja.	Hoeveelheid aanbod (genotmiddelen)
F6	Nou ja, als ik zie hoeveel mensen van dat rokersplein komen, denk ik dat wel (dat projecten waarbij sociale vaardigheden van leerlingen getraind worden, zodat ze beter groepsdruk kunnen weerstaan, belangrijk zijn).	Groepsdruk weerstaan (genotmiddelen)
F7	Ik weet niet in hoeverre je daar alsnog (na aanleren van sociale vaardigheden om groepsdruk beter te kunnen weerstaan) tegen bestand ben om niet mee te doen met roken als je vriendinnen het bijvoorbeeld wel doen.	Invloed peers (roken) Groepsdruk weerstaan (genotmiddelen)
F8	Ja, deels speelt dat (kennis van genotmiddelen) wel een rol (in het voorkomen van het gebruik hiervan), maar de ervaringsdeskundige vertelt toch veel meer dan die andere man die gewoon de feiten vertelt.	Inhoudelijke kennis (genotmiddelen) Voorbeeld als waarschuwing (genotmiddelen)
F9	Ik merk wel dat als je een site hebt waar je graag op zit, dat je er heel lang achter kan zitten. En dat is soms, ja dan heb je de tijd niet, dan is het laat en dan vergeet je de tijd weleens.	Discipline/remmen (media en internet)
F10	Je hoort vrij weinig over de gevaren van internet. Volgens mij hebben we daar één keer wat over gehad, dus dat kan best meer worden.	Kennis over gevolgen (internet) Hoeveelheid aanbod (internet)
F11	Ik denk dat planning ook wel wat daar mee te maken heeft (met (te) lang gebruik maken van media en internet).	Discipline/ remmen (media en internet)
F12	Als je gewoon jezelf voorhoudt: 'Zo lang ga ik achter de computer en niet langer', dan is het veel handiger.	Discipline/ remmen (media en internet)
F13	Ja, heel lastig vind ik dat (het houden aan de door je zelf gestelde tijd om achter de computer te mogen).	Discipline/ remmen (media en internet)
F14	Maar het is gewoon, als zo'n ding op je kamer staat, doe je hem gauw even aan, even op het rooster kijken, even op facebook	Discipline/ remmen (media en internet)

	kijken, even je mail controleren. ... Die snelle eventjes lopen weleens een beetje uit.	
F15	Dus ik weet niet hoe ze mensen zouden kunnen stimuleren, maar het zou allicht het proberen waard kunnen zijn.	Verantwoordelijkheid school aanbod (media en internet)
F16	Ik denk dat je ouders wel een beetje op moeten letten dat je niet echt hele dagen achter zo'n ding zit (computer). Maar ik vind heel lastig... want op school kunnen ze het natuurlijk niet goed controleren. Maar ze kunnen wel tips geven.	Vertellen (media en internet) Binnen of buiten school (media en internet)
F17	Ja, op een verkeerde manier denk ik zeker (dat mensen gebruik maken van internet), maar ik denk niet, ja, of het echt ook aan tijd ligt. Het is vooral welke sites je op gaat.	Discipline/ remmen (media en internet)
F18	Ja, het is toch wel echt sociale media waar iedereen heel graag achter zit.	Aantrekkelijk (media en internet)
F19	<i>En waarom moet je daar perse op kijken?</i> Ja gewoon even kijken wat anderen vertellen, even kijken of je berichten hebt. ... Als ik gewoon kan kijken dan is het wel leuk.	Aantrekkelijk (media en internet)
F20	In de tweede krijgen we verzorging en daar is het eerste hoofdstuk bewegen en het tweede hoofdstuk voeding. Dat komt dus wel uitgebreid naar voren laat maar zeggen. Dat vind ik ook wel goed (dat er op school aandacht is voor gezond eten en voldoende bewegen).	Verantwoordelijkheid school aanbod (lichaam) Binnen of buiten school (lichaam)
F21	Ik denk dat als ze (andere leerlingen) zien hoeveel een klein Marsje al kan doen met je lichaam omdat er zoveel calorieën inzitten. Ik denk dat ze best even denken: 'Zo, dan moet ik er toch maar minder van eten.'	Kennis over gevolgen (voeding)
F22	<i>Hoe denk je dat het komt dat leerlingen niet altijd voldoende bewegen?</i> Bewegen omdat ik denk dat toch ook de computer, dat ze thuis gewoon zitten want ja je hebt natuurlijk ook weleens wat huiswerk, dus dan blijf je gewoon binnen.	Invloed media en internet (bewegen)
F23	<i>Hoe denk je dat het komt dat leerlingen niet altijd gezond eten?</i> Eten dat is denk ik toch omdat de supermarkt alle dingen aanprijst en lekkere dingen voor reclame maakt. En dan zie je dat, en dan denk je: 'Oh, dat wil ik ook wel proberen.'	Verkrijgbaarheid (voeding) Invloed media en internet (voeding)
F24	Ik zou denk ik een paar chipautomaten weghalen en een kantine met gewoon broodjes of zo er voor in de plaats zetten.	Verkrijgbaarheid (voeding)
F25	Ze hoeven ook niet allemaal weg (de chipautomaten). 'Maar je ziet echt allemaal enorm veel verpakkingen die uit die chipautomaten komen.'	Verkrijgbaarheid (voeding)
F26	Misschien dat het (geslachtsgemeenschap) nog net iets te snel gebeurt en voor het huwelijk. Dan vind ik het, ja, ben ik van mening, dat ik dat niet wil. Maar ik denk dat heel veel kinderen dat wel doen.	Beeld/voorstelling (seksualiteit)
F27	En ik ken ook iemand die bijvoorbeeld, die heeft wel eens een naaktfoto rond laten gaan, dan denk ik: 'Ja', dat zijn dingen dan	Beeld/voorstelling (seksualiteit)

	denk ik: 'Waarom doe je dat?' Ja, toch stoer gedrag, of je zelf niet in de hand hebben denk ik.	Discipline/remmen (seksualiteit)
F28	Nou op zich word je in deze school best redelijk ja beschermd, laat maar zeggen, les, wordt lesgegeven. Dus, ik hoor er niet heel veel over. Nou ja, wel veel voorlichting, heel veel, maar niet dat er echt hele erge incidenten gebeuren op het gebied van seksualiteit. Ja dat probeerde ik inderdaad te zeggen van, hier is het (seksualiteit) allemaal van, net iets minder ter sprake denk ik dan op een niet christelijke school. ... Nou ja, (het komt) minder voor, dat, ja dat weet ik niet eigenlijk, maar op deze school heb ik wel het idee van dat er minder in die cultuur wordt gezeten dan bijvoorbeeld in een niet christelijke school.	Beeld/voorstelling (seksualiteit) Cultuur (seksualiteit)
F29	Maar ze geven echt al super veel voorlichting. Dus meer kunnen ze ook niet echt doen. Misschien juist minder geven, omdat het op een gegeven moment echt gaat vervelen.	Hoeveelheid aanbod (seksualiteit)
F30	Ja, ik vind gewoon dat er voldoende gewaarschuwd wordt en zo.	Aard huidig aanbod (seksualiteit)
F31	Ik vind dat, dat (de visie en uitdraging van waarden en normen door docenten) wel goed naar voren komt.	Visie/normen en waarden, waarom (seksualiteit)
F32	Ik zelf vind het wel een beetje veel worden, elke keer. Je krijgt elk jaar voorlichting over roken, je krijgt elk jaar voorlichting over seksualiteit dus. Ja, het is wel lastig, want de één heeft dat meer nodig dan de ander, maar ik vind het wel wat veel worden. Want er zijn ook gewoon mensen die het helemaal niet van plan zijn. Ja dan weet je het ook echt wel.	Hoeveelheid aanbod (algemeen)

Interview G

Fragment nummer	Fragment	Label
G1	Als je kijkt vanuit school dan is roken denk ik best wel belangrijk in de eerste klassen en zou het misschien best goed zijn om later nog eens een keer aandacht te besteden aan drugs ofzo.	Verschillen tussen leerlingen (genotmiddelen)
G2	...en ik denk dat dat (drugs) in de eerste klas nog niet echt speelt, terwijl daar bijvoorbeeld roken wel weer speelt. Dus ik denk dat dat wel een goede is om te onderscheiden zeg maar, en niet onder één noemer.	Verschillen tussen leerlingen (genotmiddelen)
G3	een heleboel leerlingen leren roken op het schoolplein	Invloed peers (roken)
G4	Alcohol besteden wij nauwelijks aandacht aan volgens mij als school, dat zou wel heel erg nodig zijn.	Verantwoordelijkheid school aanbod (alcohol)
G5	<i>Het (alcohol) is dus wel een onderwerp dat wel aandacht nodig zou hebben?</i> Ja, vind ik wel!	Verantwoordelijkheid school aanbod (alcohol)
G6	<i>En waar denkt u dat ze dat (alcoholgebruik) leren?</i> Dat gaat echt in het weekend volgens mij, met keten, tuinhuisjes en misschien	Invloed anderen (alcoholgebruik)

	sportclub, dat weet ik eigenlijk niet.	
G7	Als je weet van dat alcohol, dat te veel alcohol de hersens afbreekt, dan is het zeker een item voor school.	Verantwoordelijkheid school aanbod (alcohol)
G8	Ex-verslaafden ja, in de klas die zie ik elk jaar een keer ik vraag me af of je een derde klas daarmee bereikt nee, en je hebt het dan natuurlijk echt over mensen die enorm verslaafd zijn geweest ofzo.	Voorbeeld als waarschuwing (genotmiddelen)
G9	Dat (drugs) is heel verslavend. Maar bij alcohol, volgens mij denkt niemand aan verslavend.	Beeld/voorstelling (alcohol, drugs)
G10	Dat (alcohol) is volgens mij wel heel lastig om invloed op uit te oefenen omdat het een cultuur is.	Cultuur (alcohol)
G11	Je ziet altijd in klassen zie je bepaalde leerlingen die in bepaalde groepen leven en die, ja, daar (cultuur van alcoholgebruik) heel gevoelig voor zijn.	Cultuur (alcohol) Invloed peers (alcohol)
G12	Het heeft niet te maken of ze wel of niet weten wat voor schadelijke gevolgen het heeft, maar met een cultuur die er is. Of het stoer is of dat het bij jou groep past.	Inhoudelijke kennis (alcohol) Cultuur (alcohol) Invloed peers (alcohol)
G13	En je groep die bevindt zich dan ook nog wel gedeeltelijk buiten school. Dus ik vraag me af of dat helemaal het ding is van school. In zoverre is het een ding van school, het raakt jou leerlingen dus dan is het per definitie een ding van school.	Verantwoordelijkheid school aanbod (alcohol)
G14	Je kunt best iets vertellen over schadelijke gevolgen, maar ik zou inderdaad de nadruk leggen op cultuur ... om een cultuur omslag te bewerkstelligen.	Kennis over gevolgen(alcohol) Cultuur (alcohol)
G15	maar dat ze zich in elk geval bewust zijn dat ze gewoon met een groep meegaan, en niet dat het eigenlijk een eigen keuze is maar dat ze eigenlijk gewoon meelopers zijn.	Beeld/voorstelling (alcohol) Cultuur (alcohol)
G16	ik denk dat het met drugs meer is uit onvrede	Problemen (drugs)
G17	nou maar waarom niet gewoon een keer proberen?	Experimenteren (drugs)
G18	Ik denk dat het is als leerlingen erin doorgaan wel (uit onvrede)	Problemen (drugs)
G19	maar als ze het zeg maar een keer proberen hoe krijg je dat? Dat krijg je toch gewoon van vrienden, of uit je netwerk? Dus dat heeft toch ook weer te maken met de groep waarin je zit en de cultuur die daarin heerst.	Experimenteren (drugs) Cultuur (drugs) Invloed peers (drugs)
G20	Dus dan iemand die denkt: ik zie het niet meer zitten, ik heb nog nooit drugs gebruikt maar ik ga dat nu een keer doen ofzo, helemaal in zijn eentje. Ik geloof dat bijna niet, ik denk dat dat bijna altijd proberen is in een groep	Experimenteren (drugs) Invloed peers (drugs)
G21	<i>Wat denken jullie dat leerlingen moeilijk vinden in het omgaan met media en internet?</i> Dat is nogal makkelijk: Remmen!	Discipline en remmen (media en internet)
G22	Ze kunnen niet stoppen. Ze zitten allemaal met een telefoon.	Discipline en remmen (media en internet)
G23	<i>hoe komt dat dan? dat ze niet kunnen remmen?</i> weet ik veel, de	Hoort bij hoe

	verdorvenheid van de mens	mensen/ pubers zijn (media en internet)
G24	hoe ouder je word, hoe meer je leert om je tegen die verdorvenheid af te zetten. Volgens mij is dat toch een soort groeiproces, ook in het remmen met dingen die te veel van je vragen of die niet goed voor je zijn. Ik ken zelf mensen zat die volwassenen die net zo ongeremd zijn als ...	Discipline en remmen (media en internet) Hooft bij hoe mensen/ pubers zijn(media en internet)
G25	Ik denk dat dat een hele belangrijke is: "want je zou toch iets missen!" Het idee dat je inderdaad even iets mist of een dagje geen berichtje krijgt op Facebook. Ik denk dat dat heel belangrijk is	Niks willen missen (media en internet)
G26	en ik denk dat jongeren juist heel gevoelig zijn voor bevestiging en dat in sociale media heel veel bevestiging wordt gegeven waarvan je je af kunt vragen of het echte bevestiging is. Maar ik denk dat dat wel een manier is waarin ze dat zeg maar zoeken, en misschien krijgen sommigen in de echte wereld dat wel veelste weinig. Dus ik denk dat dat ook wel een beetje een vlucht is	Bevestiging (media en internet) Problemen (media en internet)
G27	het lijkt erop dat de jongelui nauwelijks meer rechtstreeks meer durven te communiceren als het over serieus iets gaat.	Rechtstreeks communiceren (media en internet)
G28	vroeger was er geen alternatief dus je moest (rechtstreeks communiceren als het over iets serieus gaat)	Rechtstreeks communiceren (media en internet)
G29	Wat ik ook wel zie over die rem is dat jongeren soms ook wel zoeken naar bescherming. En ik weet van leerlingen die de examenperiode gaan logeren bij hun opa en oma want die hebben niet zo'n snelle computer en daar kunnen ze dus rustig aan hun examens leren. En thuis staat een snelle computer op de kamer en het lukt ze gewoon niet.	Discipline en remmen (media en internet) Bescherming zoeken (media en internet)
G30	Heel verstandige leerlingen die zeggen dus tegen zichzelf: ik ga op zoek naar bescherming want ik kan het gewoon ook niet aan.	Bescherming zoeken (media en internet)
G31	Die spellen zijn zo opgebouwd dat je nooit klaar bent. Dus je hebt iets gehaald en je moet alweer naar het volgende toe Het is nooit af, er zit nooit een einde aan.	Opbouw spel (gamen)
G32	dat ze dan 's nachts moeten spelen en dan bezig moeten zijn omdat ze anders punten mislopen, dat als je niet vaak genoeg speelt je dat weer op de ranglijst, ja, de ranglijst dat is ook zo'n dingetje waar ze zich natuurlijk heel erg op kunnen focussen. Stijgen op de ranglijst geeft een fijn gevoel en dalen op de ranglijst maakt dat je je rot voelt dat soort processen spelen volgens mij.	Opbouw spel (gamen) Bevestiging (gamen)
G33	natuurlijk moet school hier een rol spelen, dat leidt van hun huiswerktijd af, maar ja, je redt het gewoon niet	Verantwoordelijkheid school aanbod (gamen)

G34	ik denk dat de school wel een belangrijke signaleringsfunctie hebben dus... En ouders zien denk ik gewoon niet alles van hun kind en als ouders zie je soms net weer iets anders. Dus ik denk dat we misschien ook richting ouders hier wel iets mee kunnen of moeten.	Signaleringsfunctie (media en internet)
G35	Je kunt het er als mentor met leerlingen over hebben, of dingen wel verstandig zijn enzo.	Voorbeeld als waarschuwingsfiguur (media en internet) Bespreken in gewone lessen (media en internet) Visie/waarden en normen/waarom (media en internet)
G36	En verder zou je misschien iets richting ouders kunnen.	Ouders betrekken (media en internet)
G37	Misschien dat je ook nog als mentor ofzo is het denk ik ook belangrijk om met leerlingen te hebben waar ze nou voor willen gaan in hun leven ofzo .	Voorbeeld als identificatiefiguur (media en internet) Visie/waarden en normen/waarom (media en internet)
G38	en (als mentor het erover hebben) of ze en of ze wel genoeg andere hobby's hebben enzo of ze wel genoeg sporten. En ik zou en of ze muziek spelen of iets. Want ik denk dat dat ook een beetje dat soort tijd is die je anders daaraan gaat besteden. En die je dan nu achter de computer gaat hangen of nu gaat buiten hangen dat kan ook natuurlijk.	Voorbeeld als waarschuwing (media en internet) Hobby/bijbaantje (media en internet)
G39	terwijl leerlingen die echt iets hebben die op een muziekvereniging zitten of op een sport die gaan dan effe ergens voor en die hebben lekker iets gedaan en die voelen zich dan goed. Ik denk juist die leerlingen die daar een beetje een gebrek aan hebben dat zij juist ook gevoelig zijn voor verslavingen.	Hobby/bijbaantje (media en internet)
G40	het is een stukje bewustwording en voorlichting	Beeld/voorstelling (media en internet) Vertellen (media en internet)
G41	er is zoveel lekkers	Lekker (voeding)
G42	ze hebben natuurlijk enorme eetlust hè?	Hoort bij hoe mensen/pubers zijn (voeding)
G43	en dat is gewoon makkelijk. Makkelijk voer, de verleidingen zijn gewoon groot om in plaats van een boterham met pindakaas een zak chips te halen.	Lui (voeding) Verkrijgbaarheid (voeding)
G44	ik heb echt het gevoel dat het een omgekeerde trend is (van minder bewegen naar meer bewegen). Wel meer bij vwo dan havo, dus ik zou dat ook wel weer op bewustwording zeg maar gooien, als je daar als school nog meer invloed op zou willen hebben.	Inhoudelijke kennis (bewegen)
G45	En inderdaad van die activiteiten zoals dat I run 2b fit	Aard huidig

		aanbod(bewegen)
G46	zoals wat we ook wel eens gehad hebben die acties om de school heen rond rennen Maar daar zou je als school natuurlijk wel een rol kunnen spelen.	Aard huidig aanbod (bewegen)
G47	maar als we dat nou koppelen aan, in plaats van sociale media kom eens een middagje oefenen	Binnen of buiten school (bewegen, sociale media)
G48	En in de derde klas vierde klas krijg je ook dat ze voor het eerst mogen werken en geld verdienen is belangrijk, een bijbaantje. En die tijd van een bijbaantje moet ook ergens vandaan komen.	Hobby/bijbaantje (bewegen)
G49	Veel leerlingen hebben gewoon geld op zak, en die kopen gewoon ook echt (ongezonde voeding),	Geld te besteden (voeding)
G50	ik denk ook die figuren die zoveel naar de Ellekoot gaan en zoveel van dat fastfood kopen dat dat ook degenen zijn die geld hebben	Geld te besteden (voeding)
G51	het zou natuurlijk hartstikke geweldig zijn als we op school broodjes gezond verkopen dat ze die dan kopen in plaats van naar de Ellekoot gaan, maar ik geloof er niet in.	Binnen of buiten school (voeding)
G52	het feit ze dat ze er (seksualiteit) gewoon voor gaan, dat het voor sommigen helemaal geen taboe is of iets heiligs, maar dat ze denken dat net zoals de drank ofzo, dat het er gewoon bij hoort.	Cultuur (seksualiteit) Beeld/ voorstelling (seksualiteit)
G53	het respect ervoor (voor seksualiteit)	Beeld/ voorstelling (seksualiteit)
G54	En met sommige leerlingen merk je dan ook dat ze dan, dat het inderdaad dat respect helemaal niet hebben. Dat ze het vreemd vinden dat ik daar dan anders tegenaan kijk.	Beeld/ voorstelling (seksualiteit)
G55	Ook weer een van de lastigste dingen om te bespreken, om bespreekbaar te maken, omdat de verschillen onwijs groot zijn	Verschillen tussen leerlingen (seksualiteit)
G56	je hebt echt, als je een vijf havo klas hebt, nou dan heb je hele naïeve kinderen inzitten, die echt nog kinderen zijn, en er zitten echt volwassenen bij die nog veel meer ervaring hebben dan ikzelf. En daardoor is een gesprek in de klas onmogelijk volgens mij.	Verschillen tussen leerlingen (seksualiteit) Bespreken in gewone lessen (seksualiteit)
G57	dat respect is eraf, maar het taboe is er ook wel af. Volgens mij is het wel weer makkelijker bespreekbaar dan vroeger.	Cultuur (seksualiteit)
G58	iets kan alleen op een redelijke manier bespreekbaar zijn in een groep als je ook allemaal in een bepaalde band zit en die range is veelte groot	Verschillen tussen leerlingen (seksualiteit)
G59	je kunt ze dan toch ook juist in ieder geval kennis laten nemen van elkaars visie ofzo, daarop (op seksualiteit)	Verschillen tussen leerlingen (seksualiteit) Leerlingen onderling bespreken (seksualiteit)
G60	Het valt mij ook op, leerlingen gaan daar nog veel makkelijker mee om dan havo en vwo.	Verschillen tussen leerlingen (seksualiteit)
G61	<i>hoe komt dat dan? Hoe komt dat dat leerlingen daar zo makkelijk mee omgaan nu?</i> Dat lijkt mij de cultuur	Cultuur (seksualiteit)
G62	dat is onze cultuur en die cultuur is bij de meeste gezinnen wel naar binnen gehaald via de sociale media	Cultuur (seksualiteit) Invloed media en

		internet (seksualiteit)
G63	ik bedoel van ga televisie kijken. als je echt gaat kijken draait alles om seks... en geld misschien ook nog.	Invloed media en internet (seksualiteit)
G64	en als dat altijd maar binnenkomt, altijd maar binnenkomt dan wordt dat toch normaal.	Invloed media en internet (seksualiteit)
G65	wat je meer tegenkomt ga je natuurlijk normaal vinden	Invloed media en internet (seksualiteit)
G66	Het zijn gewoon pubers! Hallo, ze zijn in ontwikkeling, ze zijn dingen aan het ontdekken, dus het is logisch ja, die seksualiteit hoort er wel bij	Hoort bij hoe mensen/ pubers zijn (seksualiteit)
G67	Je kunt ze niet duidelijk maken dat daar ook iets heel moois in zit. tuurlijk kan ik dat duidelijk maken En jij kunt leerlingen die dat ook vinden niet anderen dat ook duidelijk laten maken... Nee Of liggen ze daar dan te ver bij elkaar vandaan? Ik vind geen gehoor bij elkaar Nou, dat vraag ik me af daar ben ik bijna zeker van	Verschillen tussen leerlingen (seksualiteit) Bespreken in gewone lessen (seksualiteit) Leerlingen onderling bespreken (seksualiteit)
G68	Ik denk dat leerlingen dat juist ook wel heel mooi vinden hoor, als ze merken dat je daar echt voor gaat. Ik denk ze denken: dat is jouw ding, maar ik doe het anders.	Bespreken in gewone lessen (seksualiteit) Voorbeeld als identificatiefiguur (seksualiteit)
G69	Ik denk dat dan de verslaving ook weer een rol gaat spelen, als ze dan van anderen horen hoe mooi het is dat ze het niet eens voor elkaar krijgen om te stoppen.	Verslavend (seksualiteit)
G70	Ik ben als leraar met een groep in contact en ik moet dus proberen op een terughoudende manier, maar voldoende open te zijn en mijn mijn christelijke levensovertuiging proberen over te brengen aan de kinderen. als leraar hebben we een voorbeeldfunctie in veel dingen, niet alleen in die *vak*, maar ook in andere dingen. Dat vraagt een bepaalde vorm van openheid, met ook weer heel veel terughoudendheid want je kunt niet allerlei dingen gaan behandelen met leerlingen.	Voorbeeld als identificatiefiguur (seksualiteit) Bespreken in gewone lessen (seksualiteit)
G71	Ik denk dus wel dat daar het probleem zit, bij die openheid, want we constateren dus dat jongeren daar heel anders mee omgaan dan wij	Moeite met openheid docenten (seksualiteit) Kloof/ aansluiten belevingswereld (seksualiteit)
G72	Daar zit alweer zo'n verschil en er wordt nu veel vrijer over gepraat en minder respect enzo,	Cultuur (seksualiteit)

G73	maar volgens mij is dat meer een situatie waarin je verder niet zoveel kunt veranderen en is het probleem juist dat in school docenten en leerlingen niet meer dezelfde taal spreken, en dat docenten nog zekere schroom ervaren bij het bespreken van die (seksualiteit) onderwerpen, terwijl leerlingen er onderling heel makkelijk over praten, dus is het heel lastig om als docent nou echt iets over te brengen naar die leerlingen, omdat daar een kloof zit, die docent het ook zelf heel moeilijk vind om over te praten. En voor de jongeren veel normaler is, dus ik denk dat juist openheid van docenten hierin heel belangrijk is	Kloof/ aansluiten belevingswereld (seksualiteit) Moeite met openheid docenten (seksualiteit) Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)
G74	en benadruk vooral dat het iets heel moois is en benadruk de goede kant ervan en zeker in de reformatorische wereld	Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)
G75	docenten en ouderen daar (openheid over seksualiteit) gewoon heel veel moeite mee hebben. En dat je dan de aansluiting mist en dat je daardoor misschien een groep ook helemaal verliest.	Moeite met openheid docenten (seksualiteit) Kloof/ aansluiten belevingswereld (seksualiteit)
G76	nou ik denk, wij zijn sowieso leraren, dus wij zijn voor die leerlingen als, per definitie een verkeerd voorbeeld want leerlingen zijn nou, daar ben ik het niet mee eens	Voorbeeld als waarschuwing (seksualiteit)
G77	Ik denk iedereen, je bent voorbeeldfiguur, je bent identificatiefiguur	Voorbeeld als identificatiefiguur (seksualiteit)
G78	<i>En zou dat dan van die houding of van die christelijke visie zou dat dan een speciaal onderdeel moeten worden?</i> Nee, tuurlijk niet, dat moet heel je leven, kom op hé!	Voorbeeld als identificatiefiguur (seksualiteit)
G79	Dat (overbrengen van seksueel gezond gedrag) hoort bij je zijn! Dat moet je niet gaan organiseren	Voorbeeld als identificatiefiguur (seksualiteit)
G80	ik vind wel dat als het gesprek daar op komt of zo dat je dan als docent ook wel voldoende openheid en ook wel een beetje moet durven ofzo.	Bespreken in gewone lessen (seksualiteit) Moeite met openheid docenten (seksualiteit)
G81	Ik denk dat dat belangrijk is dat docenten dat (open gesprek voeren over seksualiteit) wel doen ja, maar dan moet je oppassen hé? maar als het niet gebeurt, dan spreken ze dus alleen nog maar onderling over, en daar heb je dus niet zoveel vertrouwen in, want dat gaat allemaal veelste makkelijk.	Bespreken in gewone lessen (seksualiteit) Invloed peers (seksualiteit)
G82	toen was bijvoorbeeld een valkuil om twee klassen bij elkaar in de aula en dan komt er geen gesprek los	Verschillen tussen leerlingen (seksualiteit)

G83	en je kan je afvragen moet je de meiden en de jongens nog een aparte les geven, jongens praten anders over seks, dan de meiden, dat weet ik zeker..... en ga je dat gemengd doen of ga je juist een groepje apart doen of allebei doen, daar zou je over na kunnen denken.	Versillen tussen leerlingen (seksualiteit)
G84	volgens mij moet ook gekoppeld worden aan zelfbeeld enzo, dat soort dingen, en hoe ben je überhaupt in relaties.	Zelfbeeld (seksualiteit)
G85	Volgens mij is daar dan misschien, wat volgens mij belangrijk is, dat je een bepaalde visie overdraagt ofzo, wat vind je nou, wat vind je überhaupt belangrijk in relaties en waarom zou je relaties aangaan en dat heeft ook te maken met hoe kijk je naar jezelf? Dat heeft dan volgens mij minder te maken met wat allemaal niet of wel mag en waar de grens dan ligt waar je uren over kan dindammen.	Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit) Zelfbeeld (seksualiteit)
G86	dat leerlingen ook echt weten waarom je dingen doet. Dat je gewoon uit de bijbel zegt, dat is niet meer genoeg. Je moet het echt onderbouwen, waarom dat nou mooi is, waarom dat nou een beter alternatief is ofzo, waarvoor je ook echt zou willen kiezen (wat betreft seksualiteit) .	Voorbeeld als identificatiefiguur (seksualiteit) Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit)
G87	dus je moet denk ik ook met een breder verhaal komen Het project romantiek ofzo.	Visie/waarden en normen/waarom (seksualiteit) Aard huidig aanbod (seksualiteit)
G88	daar wordt Tiemen Westerduin, ja daar wordt alles wordt gewoon benoemd en hij gebruikt veelvuldig zijn eigen relatie om dingen aan te duiden, nou dat is echt heel, en daar zijn leerlingen heel enthousiast over.	Aard huidig aanbod (seksualiteit) Voorbeeld als identificatiefiguur (seksualiteit)
G89	het mooiste is dat je ze allemaal op hun eigen niveau weet te bereiken met elke klas die je zou hebben. Niet elke les weer natuurlijk, maar gewoon bij tijd en wijlen. Dat zou het mooiste zijn.	Verschil tussen leerlingen (seksualiteit)
G90	Al die preventieprogramma's die mogen nooit uitgevoerd worden alleen maar om: dan heb ik dat toch gedaan. als je begrijpt wat ik bedoel, als een soort schaamlap voor alles wat er verkeerd zou kunnen gaan.	Aard huidig aanbod (alle)
G91	Het is veel beter, in je hele zijn ook te proberen te verweven	Voorbeeld als identificatiefiguur (algemeen)
G92	dus ook via docenten, via mentoren en niet alleen maar een extern iemand, een keer een ex-verslaafde die een verhaaltje komt vertellen ofzo, maar dat is mooi in de klas een keer maar het moet wel een kop en een staart hebben	Voorbeeld als identificatiefiguur (algemeen)

G93	en blijven communiceren met leerlingen, en als zij onze taal niet spreken en niet de taal van docenten dan maar als docent toch even moeten afdalen tot hun leefwereld denk ik om ze toch iets mee te geven ofzo wat je anders zo kwijt kan raken, te veel afstand...	Kloof/ aansluiten belevingswereld (algemeen)
-----	---	--

Kernlabel	Labels	Fragmentnummers
1. Aanbod school	1. Verantwoordelijkheid school aanbod	A5, A9, A14, A15, A16, A17, A26 C6, C9, C12, C15, C16, C19 D5, D8, D15, D16, D22, D24 E4, E5, E11, E12, E13, E20, E25, E26 F15, F20 G4, G5, G7, G13, G33
	2. Hoeveelheid aanbod	A6, A23, A24 B13, B22, B45 C20 D16 E3, E19 F4, F5, F10, F29, F32
	3. Aard huidig aanbod	A6, A25, A27 B23 C21 E5, E18, E20 F30 G45, G46, G87, G88, G90
	4. Binnen of buiten school	A10 B22, B37, B47 D5, D6 E20 F16, F20 G47, G51
	5. Ouders betrekken	B27 G36
	6. Signaleringsfunctie	G34
2. Vorm	1. Huiswerk	B24, B25
	2. Vertellen	A11, A21, A22 B26, B32, B35, B36, B37, B42, B48 D6, D9, D10, D11, D17, D21 F16 G40
	3. Verbieden	A4 B12 D5, D8
	4. Interactief	D26, D27
	5. Filmpjes/plaatjes	B14 D25
	6. Verschillen tussen leerlingen	B50, B51

		G1, G2, G55, G56, G58, G59, G60, G67, G82, G83, G89
	7. Bespreken in gewone lessen	D17 G35, G56, G67, G68, G70, G80, G81
	8. Leerlingen onderling bespreken	G59, G67
3. Rol docent/voorlichter	1. Moeite met openheid docenten	G71, G73, G75, G80
	2. Kloof/aansluiten belevingswereld	G71, G73, G75, G93
	3. Voorbeeld als waarschuwing	B15, B35 D12, D25 E6, E11, E22 F8 G8, G35, G38, G76
	4. Voorbeeld als identificatiefiguur	G37, G68, G70, G77, G78, G79, G86, G88, G91, G92
4. Kennis	1. Inhoudelijke kennis	A18, A19 B33 C5, C14 D4 E3, E24, E27 F8 G12, G44
	2. Kennis over gevolgen	A3, A11, A12, A21, A22, A23 B2, B6, B7, B14, B15 C6 D3, D9, D17 E27 F10, F21 G14
5. Vaardigheden	1. Discipline/remmen	A13 D7, D19 E9 F9, F11, F12, F13, F14, F17, F27 G21, G22, G24, G29
	2. Groepsdruk weerstaan	C1, C7 E7 F6, F7
	3. Bescherming zoeken	B30 G29, G30
	4. Rechtstreeks communiceren	G27, G28
6. Attitude	1. Beeld/voorstelling (van onderwerpen) (bewustzijn gevolgen)	B11 C4, C9 C18 D3, D23 E1, E12, E13, E21, E23 F26, F27, F28 G9, G15, G40, G52, G53, G54
	2. Visie/waarden en normen/waarom	A18, A20 B34, B38, B40, B42, B43, B44, B46 C17, C18

		D9, D18, D20, D23 E21, E26 F31 G35, G37, G73, G74, G85, G86, G87
	3. Lekker	B29, B31 C3, C11 D13, D14 E17 G41
	4. Spannend	E1
	5. Aantrekkelijk	A1 D19 E8, E21 F18, F19
	6. Lui	D13 E15 G43
	7. Zelfbeeld	G84, G85
	8. Niks willen missen	A8 G25
7. Interne factoren	1. Problemen	E16 G16, G18, G26
	2. Bevestiging	G26, G32
	3. Stress	B3
	4. Interesse	B11, B18, B20 E10
	5. Hoort bij hoe mensen/pubers zijn	G23, G24, G42, G66
	6. Experimenteren	E7 G17, G19, G20
	7. Erbij willen horen	A2 C2, C4 D1, D2 E23 F3
8. Externe factoren	1. Verkrijgbaarheid	B10, B21 C13 F23, F24, F25 G43
	2. Geld te besteden	G49, G50
	3. Cultuur	F28 G10, G11, G12, G14, G15, G19, G52, G57, G61, G62, G72
	4. Invloed media en internet	C10 F22, F23 G62, G63, G64, G65
	5. Verslavend	A7 B16, B17 E10 G69
	6. Opbouw spel	B19

		G30, G31
	7. Gemakkelijk	B28
	8. Hobby/bijbaantje	C8 G38, G39, G48
9. Actoren	1. Invloed peers	B1, B4, B8 C1, C4 E1, E2, E7 F1, F2, F3, F7 G3, G11, G12, G19, G20, G81
	2. Invloed ouders	B5, B41 D14
	3. Invloed vriend(in)	B39
	4. Invloed anderen	A2 B5, B49 G6
	5. Woonomgeving	B9